

GAP Zirvesi

III. Uluslararası

PİRİ REİS

Dil - Tarih - Coğrafya Kongresi

4-7 Ekim 2018, Şanlıurfa

KONGRE KİTABI

Editörler

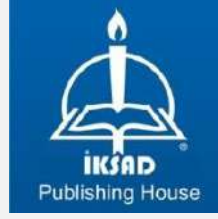
Dr. Şirin Gülçen EREN

ISBN 978-605-7510-91-4

2018

KONGRE KİTABI

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 Ekim 2018
Şanlıurfa

Editör

Dr. Şirin Gülcen EREN

İKSAD YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI: 2014/31220)
TÜRKİYE

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E-mail: info@iksad.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden sorumludurlar.

Iksad Publications - 2018©

Yayın Tarihi: 29.10.2018

ISBN – 978-605-7510-91-4

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

4-7 Ekim 2018, ŞANLIURFA

DÜZENLEYEN KURUMLAR

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği
Harran Üniversitesi

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Mustafa TALAS

KONGRE ONUR KURULU

Prof. Dr. Ramazan TAŞALTIN

Mehmet EKİNCİ

İbrahim Halil PELTEK

Cüneyt ATEŞ

Ömer AĞ

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Mustafa Latif EMEK

KOORDİNATÖR

Atabek MOVLYANOV

YABANCI KONUŞMACILAR

Prof. Dr.V. N. Pushkin– *Rusya*

Aziah RAJA - *Malezya*

Aygün KERİMOVA - *Azerbaycan*

Prof. B. Nurdauletova & - *Kazakistan*

A.Нұржанова- *Kazakistan*

Prof. DJumayeva Hulkarxon - *Özbekistan*

D. Yoqubova- *Özbekistan*

KONGRE DİLLERİ

Türkçe, İngilizce, Rusça

SUNUM ŞEKLİ

Sözlü Sunum

ULUSLARARASI HAKEMLİ

**BİLİM VE DANIŞMA
KURULU**

ULUSLARARASI GAP ZİRVESİ

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

DR. ABDULHAMİT ŞUAYB	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. A.S. KİSTAUBAYEVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDULHALİM AYDIN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDİKALIK KUNİMJAN	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDİGAPPAR MAVLYANOV	KYRGYZSTAN NATIONAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ABDULLAH KIRAN	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ADEM ÜZÜMCÜ	KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
DR. ADNAN OKTAY	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. ADİL AKINCI	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET BOZYİĞİT	SIİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET GÜNDÜZ	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AKIN YİĞİN	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMED SALİH ABDULVEHHAB	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET İHSAN KAYA	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET KAYAOĞLU	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET BERKİZ TURP	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ADNAN KİRMİT	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET KULAŞ	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMED LİD	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET SOLMAZ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET MAZLUM	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. AHMET ULUSOY	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. AİOMİ KITAGAVA	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. AKİRA HIBIKI	TOHOKU ÜNİVERSİTESİ
DR. AKMARAL S. SYRGAKBAYEVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİ EROL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİ RIZA GÜL	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALİA R. MASALİMOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALLA A. TIMOFEVA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ALMA T. AKAJANOVA	ABAY KAZAK MİLLİ PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AMANBAY MOLDİBAEV	TARAZ DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ANATOLİY LOGİNOV	UKRAYNA ŞEVÇENKO LUGAN MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ARMAĞAN KONAK	MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
DR. ARZU ÖZMERDİVANLI	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. ARZU TUNCER	HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
DR. ASLI GÜLER	ORDU ÜNİVERSİTESİ
DR. A.S. KIDIRŞAYEV	MAKHAMBET U. BATI KAZAKİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. ATIF MUHAMMED EL EKRET	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. ATILA DOĞAN	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. ATİLLA YÜCEL	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. AYLA KAŞOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AYSLU B. SARSEKENOVA	ORLEU MİLLİ KALKINMA ENSTİTÜSÜ
DR. AYŞE ATAY	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR. AYTEN ER	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. AYŞE YANARDAĞ	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. BAHİT KULBAEVA	S.BAYBEŞEV AKTOBE ÜNİVERSİTESİ
DR. BAKİT OSPANOVA	H.AHMET YESEVİ ULUSLARARASI KAZAK-TÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. BARIŞ AYTEKİN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

DR. BARIŞ YILDIZ	GÜMÜŞHANEÜNİVERSİTESİ
DR. BAZARHAN İMANGALİYEVA	K.ZHUBANOV AKTOBE DEVLET BÖLGE ÜNİVERSİTESİ
DR. BEKİR BULUÇ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BEKZHAN B. MEYRBAEV	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BELGİN AYDINTAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BERRİN GÜZEL	ADNAN MENDERESÜNİVERSİTESİ
DR. BENGÜ HIRLAK	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. B.K.ZAYADAN	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. BİROL YILDIRIM	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR. BİRTEN EMRE	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. BİZENA BİJO	TİRAN TARIM ÜNİVERSİTESİ
DR. BOTAGUL TURGUNBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CANAN GAMZE BAL	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. CANER KARAVİT	MİMAR SİNANÜNİVERSİTESİ
DR. CEMAL İNCE	GAZİOSMANPAŞAÜNİVERSİTESİ
DR. CEMİL ÖRGEV	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. CEYLAN GAZİ UÇKUN	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CHOLPON TOKTOSUNOVA	RASULBEKOV KIRGIZ EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CİHAN SEÇİLMİŞ	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. CYNTHIA CORREA	SAO PAULO ÜNİVERSİTESİ
DR. COŞKUN ERDAĞ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. D.K.TÖLEGENOVA	MAKHAMBET U. BATI KAZAKİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. DİNARAKHAN TURSUNALİEVA	RASULBEKOV KIRGIZ EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. DURSUN KÖSE	MEHMET AKİF ERSOYÜNİVERSİTESİ
DR. DZHAKİPBEK A. ALTAEV	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. EBRU GÜHER	OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
DR. EDA DİNERİ	HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
DR. EDİZ GÜRİPEK	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. ELBEYİ PELİT	AFYONKOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. ELENA BELİK VENIAMINOVNA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. EMİN ARSLAN	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. ENGİN ÇAKIR	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
DR. ENGİN KANBUR	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR. ERDİNÇ ŞAHİNÖZ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ERKAN ALSU	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. EŞREF SAVAŞ BAŞCI	HİTİT ÜNİVERSİTESİ
DR. FATİH TÜRKMEN	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR. FATMA FEHİME AYDIN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. FATMA ÖZTÜRK DAĞABAKAN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. FETHİ DEMİR	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
FERAY KABALCIOĞLU	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. FİLİZ METE	BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
DR. FUJİMAKİ HARUYUKI	TOTTORİ UNİVERSİTY
DR. FUNDA BUGAN	KIRIKKALE ÜNİVERSİTES
DR. F. ZİŞAN KARA	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. GEORGE RUDIC	MONTREAL PEDAGOJİ ENSTİTÜSÜ
DR. G.I. ERNAZAROVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. GİZEM AKBULUT	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR. GÖKHAN KERSE	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. GÖNÜL ERDEM NAS	BARTIN ÜNİVERSİTESİ

DR. GULMİRA ABDİRASULOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. GHULAM DASTGEER	PAKİSTAN AIR UNIVERSITY
DR. GULŞAT ŞUGAYEVA	DOSMUKHAMEDOV ATYRAU DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. GUZEL SADYKOVA	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR. GÜLAY KARAMAN	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. GÜLCAN AVŞIN GÜNEŞ	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. GÜLSÜN ERİGÜÇ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. HACER ARSLAN KALAY	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. HACER MUTLU DANACI	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. HACI YUNUS TAŞ	YALOVA ÜNİVERSİTESİ
DR. HASAN COŞKUN	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. HASAN TUTAR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. HARUN DEMİRKAYA	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. HAKAN CANDAN	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. HAKAN EVİN	ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HALE ALAN	BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
DR. HALİL AKMEŞE	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HALİL KAZANASMAZ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HANİFİ MURAT MUTLU	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. HATİCE KADIOĞLU ATEŞ	İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
DR. HATİCE NUR GERMİR	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. HAYRİYE IŞIK	NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. HEDİYE ŞİRİN AK	ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
DR. HİMMET KARADAL	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. HİKMETULLAH ERTAŞ	NİĞDE ÖMER HALİDEMİR ÜNİVERSİTESİ
DR. HİROSHİ NAKAHARA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. H.KÂMİL BİÇİCİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN ÇETİN	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. HİKMET DİNÇ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN KOTAMAN	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN ERİŞ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. HÜSEYİN YAŞAR	SİİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM BOZACI	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM KILIÇ	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM TÜRKERİ	GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. İBRAHİM TÜRKOĞLU	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. İLKE BEZEN TOZKOPARAN	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR. İLYAS AKHİSAR	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. İLYAS ERPAY	SİİRT ÜNİVERSİTESİ
DR. İRFAN KALAYCI	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
DR. İSA ÇELİK	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL ŞAH HAREM	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. İSAEVNA URKİMBAEVA	ABILAY HAN ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL GÜMÜŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL GÜNEŞ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMAİL SEKİ	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
DR. İSMET ŞAHİN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR. K.A.TLEUBERGENOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KADRİ KURAM	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR. KALEMKAS KALİBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ

DR. KARLİGASH BAYTANASOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KELES NURMAŞULI JAYLIBAY	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KEMAL EROL	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
DR. KENJEHAN MEDEUBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. KENAN İLARSLAN	AFYON KOCATEPEÜNİVERSİTESİ
DR. KENES JUSUPOV	M. TINIŞBAYEV KAZAK ARAÇ VE İLETİŞİM AKADEMİSİ
DR. KULAŞ MAMİROVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. LATKİN A. PAVLOVIC	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MALİK YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MAHABBAT OSPANBAEVA	TARAZ DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAHA HAMDAN ALANAZİ	RİYAD KRAL ABDÜLAZİZ TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
DR. MAHBUB UL ALAM	BANGLADESH İSLAMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAİRA ESİMBOLOVA	KAZAKİSTAN NARKHOZ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAİRA MURZAHMEDOVA	AL – FARABİ KAZAK MİLLİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MERİNA B. VLADIMIROVNA	VLADİVOSTOK DEVLET EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MAVLYANOV ABDİGAPPAR	KIRGIZİSTAN ELARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. MASAYA SAITO	SAPPARO CİTY ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET AKSARAYLI	DOKUZ EYLÜLÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET ALİ TÜRKMENÖĞLU	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET AVCI	MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET BURHANETTİN COŞKUN	OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET DİKKAYA	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET EMİN USTA	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHTAP GÜL ALTAŞ	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET SAİT ŞAHİNALP	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET SALİH MERCAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET OKUR	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET RECEP TAŞ	YÜZÜNCÜ YILÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET TUNÇER	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MEHMET YÜCENURŞEN	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. MELTEM KESKİN KÖYLÜ	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. MENEKŞE KILIÇARSLAN	İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
DR. MERT KARTAL	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. METİN ATEŞ	İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
DR. METİN KOPAR	ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MİNE ERSEVİNÇ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR. MİRAÇ EREN	ONDOKUZ MAYISÜNİVERSİTESİ
DR. MUHAMMED ASIF YOLDAŞ	AVRASYA ÜNİVERSİTESİ
DR. MUHAMMAD ISMAEEL RAMAY	BAHRİA UNİVERSİTY
DR. MUHSİN HALİS	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT BAHADIR	ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT DİLMAÇ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT KARAHAN	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. MURAT YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MURATHAN KEHA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSA ÖZATA	AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA AKMAN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ÇAKIR	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ÇAĞLAYANDERELİ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA KARAAĞAÇLI	GAZİ ÜNİVERSİTESİ

DR. MUSTAFA METE	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA ŞİT	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA TALAS	NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
DR. MUSTAFA SEVER	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. MUTLU ÖZGEN	T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEMÜDÜRLÜĞÜ
DR. NADEJDA HAN	E.A. BUKETOV KARAGANDA DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. NECATİ DEMİR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. N. GAMZE ILICAK	İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
DR. NİHAN BİRİNCİOĞLU	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. NAZİFE AKAN	TOROS ÜNİVERSİTESİ
DR. NOBUAKİ TAKEDA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. NİLGÜN PAKSOY	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. N.N. KERMANOVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. NURAN AKŞİT AŞIK	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR. NURHAN PAPATYA	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR. NURETTİN BELTEKİN	MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
DR. NURAY PAMUK ÖZTÜRK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR. NURİ KAVAK	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. OKTAY AKTÜRK	AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. OSMAN KUBİLAY GÜL	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
DR. OZAN DENİZ YALÇINKAYA	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER ÇAKIN	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.ÖMER OKAN FETTAHLIOĞLU	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖZLEM GÜZEL	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER METİN	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ÖMER UĞUR	GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
DR. RAHMİ YÜCEL	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR. RÖVŞEN MEMMEDOV	SUMGAYIT DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. RAMAZAN KHALIFE	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. RUSTEM KOZBAGAROV	M. TINIŞBAYEV KAZAK ARAÇ VE İLETİŞİM AKADEMİSİ
DR. RÜŞTÜ YAYAR	GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
DR. RYO YAMADA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. SABİNA ABİD	ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
DR. SADETTİN PAKSOY	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR. SUSIN HASENEYN EL-HUDHUDİ	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. SALİH YEŞİL	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR. SARASH KONYRBAEVA	KAZAK DEVLET KIZLAR PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. SEDAT CERECİ	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. SELAHATTİN AVŞAROĞLU	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
DR. SELAHATTİN KAYNAK	19 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR. SELÇUK BURAK HAŞILOĞU	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. SELİN SERT SÜTÇÜ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SERKAN ÇALIŞKAN	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. SEVCAN YILDIZ	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SİBEL BAYRAM	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
DR. SİBEL MEHTER AYKIN	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR. SİNAN GERÇEK	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR. SHİGEKO KAMISHIMA	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. SUAT KOLUKIRIK	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SUZAN HAVLIOĞLU	HARRAN ÜNİVERSİTESİ

DR. ŞABAN ÇETİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. SERAP KILIÇ ALTUN	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞAFAK KAYPAK	MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞARA MAJITAYEVA	E.A. BUKETOV KARAGANDA DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞAYAN ULUSAN	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞEFİK ÖZDEMİR	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. ŞİRİN ŞENGEL	ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. TAKASHİ HASUNI	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. T. M. ABDULFETTAH MUHAMMED	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. TANSU HİLMİ HANÇER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR. TSENDİN BATTULGA	MOĞOLİSTAN DEVLET ÜNİVERSİTESİ
DR. T.O. ABİSEVA	KAZAKH STATE WOMEN'S TEACHER TRAINING UNIVERSITY
DR. TUGHRAL YAMIN	PAKİSTAN NATIONAL UNIVERSITY OF SCIENCE
DR. TULAY ORTABAĞ	HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
DR. TÜRKMEN TAŞER AKBAŞ	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. UĞUR KURTARAN	KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR. ULBOSIN KIYAKBAEVA	ABAY KAZAK MİLLİ PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ
DR. USAM FARUK İMAM	EL EZHER ÜNİVERSİTESİ
DR. ÜMMÜGÜLSÜM CANDEĞER	T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
DR. ÜMRAN TÜRKYILMAZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. VELİ URHAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. VECİHİ SÖNMEZ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. VERA ABRAMENKOVA	RUSYA AİLE VE EĞİTİM ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ
DR. VEYSEL BOZKURT	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR. VEYSEL ÇAKMAK	AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
DR. VEYSİ GÜNAL	HARRAN ÜNİVERSİTESİ
DR. VLADEMİR VISLIVİY	UKRAYNA MİLLİ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR. WAKAKO SADAHIRO	SAPPARO CITY ÜNİVERSİTESİ
DR. WALİ RAHMAN	SARHAD UNIVERSITY OF SCIENCE & INFORMATION
DR. YANG ZITONG	WUHAN ÜNİVERSİTESİ
DR. YASEMİN ERTEK MORKOÇ	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR. YASİN ÇAKIREL	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
DR. YASİN DÖNMEZ	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR. YASSER ALİ MUHAMMED ALİ	VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. YAVUZ SELİM DÜĞER	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR. YOSHIO KANAZAKI	TOHOKU UNIVERSITY
DR. YUNUS EMRE TANSU	GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
DR. YÜCEL GELİŞLİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ZEHRA HAJRULAI-MUSLIU	CYRIL METHODIUS ÜNİVERSİTESİ
DR. ZEKAI ÖZTÜRK	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR. ZEKERİYA NAS	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR. ZİA UR REHMAN	A/P NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DR. ZEYNEP KARAÇOR	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR. ZUHAL ÖNEZ ÇETİN	UŞAK ÜNİVERSİTESİ
DR. ZÜBEYİR BAĞCI	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR. ZÜLEYHA YILMAZ	ORDU ÜNİVERSİTESİ

II. GAP ZİRVESİ PROGRAMI
PİRİ REİS Dil-Tarih- Coğrafya Kongresi
06.10.2018
SAAT: 09:00-12:00 SALON-4
OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Veysi GÜNAL

Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI	URFA HAMİDİYE ALAYLARI
Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI	OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİMİN YENİLEŞMESİ: URFA'DA İLK MEKTEPLER
Dr. Öğr. Üyesi: Salhadin GÖK Öğr. Gör. Özlem KILINÇÇEKER	BAŞBAKANLIK MAARİF MİLLET MEKTEPLERİ FAALİYET İSTATİSTİĞİDE URFA MİLLET MEKTEPLERİ İLE İLGİLİ SAYISAL VERİLER
Dr. Öğr. Üyesi: Salhadin GÖK Öğr. Gör. Özlem KILINÇÇEKER	CUMHURİYET HALK PARTİSİ İNTİHAP DAİRESİ RAPORUNA GÖRE, URFA'DA SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT (1944-1947)
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM	KARBOĞAZI SAVAŞI'NDA ESİR ALINAN FRANSIZ TABURU Ve KAYIP BAYRAK MESELESİ
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM	MİSAK-I MİLLİ'YE GÖRE SURİYE SINIRININ TESPİTİ KONUSUNUN TBMM'DE ELE ALINMASI
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM Dr. Osman KARLANGIÇ	OSMANLI DEVLETİ'NDE MESLEKİ-TEKNİK EĞİTİMİN GELİŞİMİNE BİR ÖRNEK: ADANA SANAYİ MEKTEBİ
Aygün KERİMOVA	NATURAL WEALTH OF THE REGION OF ASTARA
Dr. Osman KARLANGIÇ (2. Başkan)	XIX. YÜZYILIN BAŞLARINDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNA UZANAN SÜREÇTE ADANA'DA SALGIN HASTALIKLAR VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ
Doç. Dr. Veysi GÜNAL	TÜRKİYE'DEKİ ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLU NÜFUSUN MİKTAR VE ORAN AÇISINDAN DÖNEMLERE GÖRE (1950-2016) DEĞİŞİM ÖZELLİKLERİ
Doç. Dr. Veysi GÜNAL	DİĞER İLLERDEKİ ŞANLIURFA KÖKENLİ NÜFUSUN DAĞILIM ÖZELLİKLERİ (1950-2016)
Dr. Şirin Gülcen EREN	ANTİK DÖNEM ANADOLU KAROLAJLARI

- 6 Ekim 2018 tarihinde saat 08:30 – 08:45 arasında kayıt yaptırmanız gerekmektedir
- Katılım belgeleri oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir
- Sunum sıralaması, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanları yetkilidir
- Kongre konseptimizde öğle yemeği, çanta, promosyon vs. bulunmamaktadır

PIRİ REİS Dil-Tarih- Coğrafya Kongresi

05.10.2018

SAAT: 09:00-11:00 SALON-5

OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL	JVETLER AİLESİNİN ANADOLU'DAKİ MASONLUK FAALİYETLERİ
Öğr. Gör. Suleiman KADIROĞLU	YUNANİSTAN'DA VATANDAŞLIKTAN ÇIKARILAN TÜRKLER ÜZERİNE BİR TARTIŞMA
Профессор В.Н Пушкин	К ВОПРОСУ ПОДГОТОВКИ НАУЧНОЙ БИОГРАФИИ НАРОДНОГО ПИСАТЕЛЯ ЧУВАШИИ МИХАИЛА ЮХМЫ
Aziah RAJA	HISTORICAL FEATURES OF MALAYSIA
Dr. Öğr. Üyesi İsmet DEMİR (2. Başkan)	ŞİİRDE KAFİYE
YL Öğrencisi Hatice GÖLPEK	TAAŞŞUK-U TELAT VE FİTNAT ELEŞTİRİSİ
Б.Нүрдәулетова & А.Нұржанова	МАҚТЫМҚҰЛЫ ПЫРАҒЫНЫҢ ҒАШЫҚТЫҚ ҒАЗАЛДАРЫ
DJumayeva Hulkanxon & D. Yoqubova	NAVOIYNING SHOH ASARI “XAMSA”DA TA’LIM –TARBIYA MASALALARI

FOTOĞRAF GALERİSİ

İÇİNDEKİLER	
KONGRE KÜNYESİ	i
BİLİM KURULU	ii
KONGRE PROGRAMI	iii
FOTOĞRAF GALERİSİ	iv
İÇİNDEKİLER	v
SÖZLÜ SUNULMUŞ BİLDİRİ VE TAM METİNLER	
Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI <i>URFA HAMİDİYE ALAYLARI</i>	1
Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI <i>OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİMİN YENİLEŞMESİ: URFA'DA İLK MEKTEPLER</i>	15
Aygün KERİMOVA <i>NATURAL WEALTH OF THE REGION OF ASTARA</i>	31
Dr. Öğr. Üyesi: Salhadin GÖK & Öğr. Gör. Özlem KILINÇÇEKER <i>BAŞBAKANLIK MAARİF MİLLET MEKTEPLERİ FAALİYET İSTATİSTİĞİNDE URFA MİLLET MEKTEPLERİ İLE İLGİLİ SAYISAL VERİLER</i>	32
Dr. Öğr. Üyesi: Salhadin GÖK & Öğr. Gör. Özlem KILINÇÇEKER <i>CUMHURİYET HALK PARTİSİ İNTİHAP DAİRESİ RAPORUNA GÖRE, URFA'DA SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT (1944-1947)</i>	34
DJumayeva Hulkarxon & D. Yoqubova <i>NAVOIYNING SHOH ASARI "XAMSA"DA TA'LIM –TARBIYA MASALALARI</i>	35
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM <i>KARBOĞAZI SAVAŞI'NDA ESİR ALINAN FRANSIZ TABURU VE KAYIP BAYRAK MESELESİ</i>	36
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM <i>MİSAK-I MİLLİ'YE GÖRE SURİYE SINIRININ TESPİTİ KONUSUNUNUN TBMM'DE ELE ALINMASI</i>	37
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM & Dr. Osman KARLANGIÇ <i>OSMANLI DEVLETİ'NDE MESLEKİ-TEKNİK EĞİTİMİN GELİŞİMİNE BİR ÖRNEK: ADANA SANAYİ MEKTEBİ</i>	38
Б.Нүрдәулетова & А.Нұржанова <i>МАҚТЫМҚҰЛЫ ПЫРАҒЫНЫҢ ҒАШЫҚТЫҚ ҒАЗАЛДАРЫ</i>	39
Dr. Osman KARLANGIÇ <i>XIX. YÜZYILIN BAŞLARINDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNA UZANAN SÜREÇTE ADANA'DA SALGIN HASTALIKLAR VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ</i>	40
Doç. Dr. Veysi GÜNAL <i>TÜRKİYE'DEKİ ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLU NÜFUSUN MİKTAR VE ORAN AÇISINDAN DÖNEMLERE GÖRE (1950-2016) DEĞİŞİM ÖZELLİKLERİ</i>	42
Doç. Dr. Veysi GÜNAL <i>TÜRKİYE'NİN DİĞER İLLERİNDEKİ ŞANLIURFA KÖKENLİ NÜFUSUN DAĞILIM ÖZELLİKLERİ (1950-2016)</i>	51
Aziah RAJA <i>HISTORICAL FEATURES OF MALAYSIA</i>	60

Dr. Şirin Gülcen EREN	61
<i>ANTİK DÖNEM ANADOLU KAROLAJLARI</i>	
Профессор В.Н Пушкин	86
<i>К ВОПРОСУ ПОДГОТОВКИ НАУЧНОЙ БИОГРАФИИ НАРОДНОГО ПИСАТЕЛЯ ЧУВАШИИ МИХАИЛА ЮХМЫ</i>	

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

URFA HAMİDİYE ALAYLARI

HAMIDIAN REGIMENTS OF URFA

Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI

Harran Üniversitesi, ilhanpalali@harran.edu.tr

ÖZET

II. Abdülhamit'in tahta geçtiği 19. yüzyılın son çeyreği Osmanlı İmparatorluğu'nun en bunalımlı dönemi olup, devlet dışta ve içte birçok problemlerle karşı karşıya kalmıştı. II. Abdülhamit, iktidarı döneminde bu problemleri çözmek için büyük bir mücadele vermiştir. Bu problemleri çözebilmek için kendine özgü bir yönetim sistemi oluşturarak, ülke problemlerini bu yolda çözmeye çalışmıştır.

II. Abdülhamit, Şark meselesi adı altında imparatorluk sınırları içinde tahrik edilen her buhranın ve krizin arkasında büyük güçlerin olduğunu, Batılılar tarafından telkin edilen ve desteklenen reformların Hıristiyan tebaa için önce muhtariyet sonra istiklal, Osmanlı Devleti için de zayıflama ve parçalama anlamına geldiğini, gayet iyi bilmekteydi. Bütün gücüyle ve tecrübesiyle Ülkeyi kurtarmak için bazı tedbirler almıştır.

Bu tedbirlerden birisi de Hamidiye Alaylarını kurmak olmuştur. Hamidiye Alayları Sultan Abdülhamit'in uygulamış olduğu Doğu Anadolu Politikasının temel taşlarından biridir. Doğu Anadolu'da Sultan Abdülhamit'in uygulamış olduğu politikalar sayesinde Anadolu vilayetleri imparatorluk sınırları içinde kalmıştır. Uygulanan bu politikayla devlete karşı kullanılmak istenen aşiretlerin imparatorluğun kaderine ortak edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Biz bu bildirimizde genelde Hamidiye Alayları ne zaman, niçin kuruldu, Hamidiye Alaylarına hangi aşiretler katıldı sorusunun yanıtını ararken özelde de Urfa ve çevresinde kurulan Hamidiye Alayları ve bunların faaliyetlerinin o dönemin Doğu Anadolu politikası içerisindeki önemini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Doğu Anadolu, Şark Meselesi, Hamidiye Alayları, Aşiretler.

ABSTRACT

The last quarter of the 19 th century, when Abdülhamit the 2 nd was the throne, was the most depressing period of the Ottoman Empire and the state faced many problems both inside and outside the borders of the empire. During his rule, he has struggled to solve these problems. In order to solve them, he has tried to create a unique management system.

He was well aware that the reforms promoted and supported by the Westerners meant firstly autonomy, then independence, and for the Ottoman State, attenuation and disintegration, as well as all the tumult of the imperial borders, under the name of the Eastern question, and the great powers behind the crisis. He has taken some measures to save the country with all his power and with his experience.

One of these measures was to establish the Hamidian Regiments. The Hamidian Regiments are one of the basic stones of the Eastern Anatolia Policy which Sultan

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Abdülhamit practiced. Anatolian provinces remained within the borders of the empire thanks to the policies that Sultan Abdülhamit applied in Eastern Anatolia. It is seen that the tribes desired to be used against the state are trying to be shared with the fate of the empire with this applied policy.

We will try to show the importance of Hamidian Regiments established in Urfa and its surroundings and their activities in Eastern Anatolia policy at that time, so we will ask some questions especially when Hamidiye Regiments were established, why they were established, which tribes participated in Hamidian Regiments.

Key words: Eastern Anatolia, Eastern Question, Hamidian Regiments, Tribes.

GİRİŞ

II. Abdülhamit'in tahta geçtiği 19. yüzyılın son çeyreği Osmanlı İmparatorluğu'nun en bunalımlı dönemi olup, devlet dışta ve içte birçok problemlerle karşı karşıya kalmıştı. II. Abdülhamit iktidarı döneminde bu problemleri çözmek için büyük bir mücadele vermiş, iktidarı döneminde bir taraftan içeride ülke bütünlüğünü sağlamaya çalışırken dış güçlerle de mücadele etmiştir. Bu problemleri çözebilmek için kendine özgü bir yönetim sistemi oluşturarak mutlakıyetçi, merkezi otoriteyi güçlendirmiş ülke problemlerini bu yolda çözmeye çalışmıştır.

Batılılar, milliyetçilik fikrini alabildiğine teşvik ederek, şark meselesi adı altında azınlık ve çeşitli sorunları işleyerek ya da yeni sorunlar üreterek, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında karışıklıklar çıkarmaya muvaffak olmuşlardır.

II. Abdülhamit, Şark meselesi adı altında imparatorluk sınırları içinde tahrik edilen her buhranın ve krizin arkasında büyük güçlerin olduğunu, Batılılar tarafından telkin edilen ve desteklenen reformların Hıristiyan tebaa için önce muhtariyet sonra istiklal, Osmanlı Devleti için de zayıflama ve parçalama anlamına geldiğini, yaşanan tarihi tecrübeler vasıtasıyla gayet iyi bilmekteydi. Bundan dolayı da kaybedilen Balkan Yarımadası topraklarına karşılık II. Abdülhamit bütün gücüyle ve tecrübesiyle Doğu Anadolu'yu kurtarmak, orada bir Ermenistan Devleti'nin kuruluşunu engellemek, Rus ve İngiliz emperyalizminin hareket kabiliyetini azaltmak için yoğun çaba sarf etmiştir.

Siyasi dehasıyla Devlet-i Aliye aleyhinde esen bütün rüzgârları bertaraf eden Sultan Abdülhamit, Dünya devletlerine karşı dengeli bir politika izleyerek Osmanlı topraklarının parçalanmasını önlemek için mücadele etmiştir.

Hamidiye Alayları Sultan Abdülhamit'in uygulamış olduğu Doğu Anadolu Politikasının temel taşlarından biridir. Doğu Anadolu'da Sultan Abdülhamit'in uygulamış olduğu politikalar sayesinde Doğu Anadolu vilayetleri imparatorluk sınırları içinde kalmıştır. Uygulanan bu politikayla devlete karşı kullanılmak istenen aşiretlerin imparatorluğun kaderine ortak edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Biz bildiride Hamidiye alaylarının kuruluş sebepleri ve Urfa Hamidiye alaylarından bahsedeceğiz.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

HAMİDİYE ALAYLARI

Hamidiye Alaylarının Kuruluş Sebepleri

1815 yılında düzenlenen Viyana Kongresi'nden itibaren Osmanlı Devleti- Avrupa ilişkileri diplomatik çevreler tarafından Şark Meselesi adıyla ele alınmaya başlanmıştır. Şark Meselesinin önemli esaslarını dört madde şeklinde sıralarsak;

- I. Balkanlarda bulunan Hristiyan devletlerin (Bulgaristan, Sırbistan, Romanya, Yunanistan, Karadağ) Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkarılması ve bağımsızlıklarına kavuşturulması,
- II. Doğu Anadolu'da yer alan 6 vilayette; öncelikli olarak ıslahat, sonra muhtariyet veya bağımsız bir Ermenistan Devleti meydana getirilmesi sözünün özellikle Rusya ve İngiltere devletleri tarafından Ermeni halka verilmesi,
- III. Osmanlı Devleti'nde Müslüman olup da Türk olmayanların (Boşnaklar, Arnavutlar, Kürtler, Araplar vs.) Osmanlı Devleti'nden koparılma istenmesi,
- IV. Son olarak da, parçalanmış bir vaziyette bulunan Osmanlı Devleti'nin topraklarında güçlü devletler tarafından hâkimiyet alanları oluşturularak pay edilmesi ve sömürge haline getirilmesi esasına dayanıyordu.

1891 Yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türkmen, Kürt, Çerkez, Kara papak ve Arap aşiretlerinden Padişahın adını taşıyan Hamidiye Süvari alayları kuruldu. Çıkarılan askere alınma kanunnamesi ile Hamidiye Alaylarına katılmayan aşiret mensupları zorla askere zorla alınacaktı. Hmidiye alayları iki bölge şeklinde teşkilatlandırıldı. Biri Erzurum, Van diğeri Diğeri Urfa Mardin arasındaki aşiretleri içine alacaktı.¹ Abdülhamid II. bu alayların kurulmasıyla çeşitli faydaların sağlanacağına inanıyordu. Doğu Anadolu'da asayişin bozulmasına sebep olan aşiretler inzibat altına alınacak ve Ermenilerin çıkarması ihtimal dâhilinde olan ayaklanmalara karşı tedbir alınmış olacaktı.²

Yukarıda değindiğimiz üzere, Hamidiye Süvari Alayları'nın 1891 yılında kurulmasına temel oluşturan önemli bir faktör olan Ermeni sorunu, 6 vilayette azınlık durumunda olan Ermenilerin bizzat yarattığı bir sorun değildir.³ Alayların kurulmasındaki esas amaç ise Ermenilerin isteklerinin önüne set çekmekti.⁴ Büyük güçlerin yarattığı Şark Meselesinin Anadolu'daki uzantısı ve önemli bir parçası olduğu aşikârdır. Ermeniler, Şark Meselesinin aktörü konumunda değil fakat Rusya ve İngiltere devletleri tarafından hem Osmanlı Devleti'ne hem de birbirlerine karşı bir vaziyette kullanılan "Figüran, vasıta" şeklinde olayların içerisinde rol oynamışlardır. Hatta Büyük Güçler kendi halklarının dini duygularını

¹ Bayram Kodaman *Şark Meselesi Işığında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul 1983, s.38-46; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, C.VIII*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1963, s.363-364.

² Karal, s.364

³ Bayram Kodaman, "II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler," *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, (2010), s. 131-132.

⁴ Berivan Tapan, *Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2007, s.17.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

sömürmek ve emperyalist düşüncelerini onların nazarında meşru hale getirmek ve saklamak için Hristiyanlık adına bahane olarak Ermenileri göstermişlerdir.⁵

Adı zikredilen Hamidiye alaylarının kurulma sebebi sadece bir olaya yani Ermeni meselesine dayandırılacak bir durum değildir. Hamidiye Süvari Alayları, Sultan Abdülhamit politikasının bir hedefi değildir, vasıtasıdır. Buna göre, bu olayların kurulmasında önemli role sahip olan etkenleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;⁶

1. Merkezi otoriteyi kurmak,
2. Doğu Anadolu’da devletin etkin bir konumda yer alabileceği yeni bir sosyo- politik denge oluşturmak,
3. Aşiretlerden askeri güç olarak yararlanmak,
4. Ermenilerin icraatlarına engel olmak ve Ermenilerle Müslüman halk arasında güç dengesi oluşturmak,
5. Doğu Anadolu’yu İngiliz politikasından ve Rusların saldırılarından korumak,
6. İslamcılık yani Panislamizm politikası gütmek.

Bu maddelerde de anlatıldığı gibi Doğu Anadolu’da tesis edilemeyen merkezi otoritenin temel sorunlarından biri; doğuda görülen aşiret yapısı, aşiretlerin yarı göçebe veya göçebe yaşam şekliydi. Aşiretlerin bu yaşam şekillerine coğrafi şartlar da eklenince kontrol edilmeleri zor bir hale geliyordu. Aşiretlerin arasında bir hiyerarşi oluşturulup devlete bağlı hale gelebilseler merkezi otorite tesis edilmiş olacaktı.⁷

Osmanlı İmparatorluğunun doğusunda Ermenilerin etkin olduklarını gören Sultan Abdülhamit eski Kürt beylerin ve hanedanların rakibi konumunda olan aşiretleri teşkilatlandırma amacına yöneldi. Kürt beyleriyle de yaşanan anlaşmazlıkları gidermek isteyen Osmanlı yönetimi, aşiretleri himaye eden bir devlet görüntüsü çizme yoluna gitti.⁸ Osmanlı İmparatorluğu aşiretleri kontrolüne alması ve onları merkezle barışık hale getirmesi hem Ermenilerin hem de isyan eden aşiretlerin de kontrolünü kolay bir duruma getirecek ve yeni bir denge teşkil etmiş olacaktı. Aşiretlerin devlete yakın bir vaziyette olması ve devletin gücünü arkasına alması yerel anlamda onlara önemli bir etkinlik ve ayrıcalık kazandırmış olacaktı. Buna göre sadece 13 aşiret alay kurma düşüncesini kabul bir duruş sergiledi. Ama zaman geçtikçe alay kuran aşiretlerin bölgede etkinliklerini çoğaltmaları ve diğer aşiretlerin üstünde otoriter bir vaziyet almaları da aşiretlerin alaylara katılımlarını artırmıştır. Böylece Hamidiye Süvari Alaylarına katılan aşiret sayısı 65’e yükselmiştir.⁹

Osmanlı Devleti, İran’a ve Ruslara karşı birçok savaşlarda ve çatışmalarda, hatta Rum, Yemen ve diğer isyanların bastırılmasında geçmişten beri aşiretlerden faydalanma yoluna

⁵ Bayram Kodaman, “II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, (2010), s. 132.

⁶ Bayram Kodaman, “Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri),” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, (1979), s. 438-439.

⁷ Metin Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 27.

⁸ Berivan Tapan, *Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2007, s.15.

⁹ Metin Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 28.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

gitmiştir. Vilayet-i Şarkıyye'nin merkeze uzak ve lojistik yönden takviyenin mümkün olmadığı bu bölgenin coğrafi şartlarına alışkın olan aşiretlerden askeri birliklerin kurulması için aşiret alaylarından çete savaşlarında, geçitlerin tutulmasında, ani baskınlarda, keşif ve düşmanı yıpratmada yardımcı kuvvet olarak yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu sebeplerden dolayı da Hamidiye Alayları, esasen Osmanlı Tarihi boyunca pek çok savaşta aşiretlere yönelik yüzyıllarca takip edilen askere alma siyasetinin devamı niteliğinde somut ve profesyonel bir politika olarak görülmelidir.¹⁰

Aşiretler yaşadıkları mevkilerde kendilerini, bölgelerini ve hayvanlarını diğer aşiret güçlerine karşı korumak için silahlı vaziyetteydiler. Bu durumu kontrollerine alarak bir statü kazandıracak olan Osmanlı Devleti bu silahlı kuvvetlerden azami bir düzeyde yararlanacaktı ve bu politikayla merkezi güçlerin asayiş sorunlarıyla baş etmesine ve enerji kaybına engel olunacaktı..¹¹

Alayların kurulmasında büyük güçlerin yani İngilizler ve Rusların, Ermeniler ve Kürtler üzerindeki emellerine karşı koyma düşüncesi de vardır. Silahlı birlikler olarak Kürt aşiretlerinin Osmanlı merkezi otoritesi ile barışık hale gelmesi hem Rus saldırılarına karşı bir kuvvet oluşturmuş hem de aşiretlerin, dış güçlerin etkisinden kurtarılması yönünden yararlı olacaktı..¹²

Osmanlı İmparatorluğu, çoğu göçebe yaşayan Kürt aşiretlerini bir türlü kontrolü altına alamıyordu. Vergi vermek istemeyen aşiretler ise mensuplarını askere göndermiyorlardı. Denetim altına alınamayan Kürt aşiretler, Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesini güçlendirme çabalarını sonuçsuz bırakıyordu. Kendi bölgelerinde Sık sık isyan ediyorlardı. Doğu ve Güneydoğuda şeyhler ve Kürt aşiretleri hâkimiyet kurmuşlardı.¹³ Kurulan alayların birçoğunun başına kendilerine maaş ,rütbe nişan verilmek suretiyle aşiret reisleri komutan olarak atandı. Aşiretler vergiden muaf tutuldu. Yaptıkları adi suçlar hakkındaki mahalli mahkemelerin yetkileri bile kaldırıldı..¹⁴

Sultan Abdülhamit bunların yanında Müslüman ve Sünni Kürtleri İslamcılık politikasını genişletmek için müttefik bir güç olarak görüyordu. Hristiyan devletlerin kontrolüne girmelerini engelleme düşüncesindeydi. Alevi ve Süryani Kürt aşiret güçleri de alaylara girmek arzularına rağmen kabul edilmemişler ve alay kurmalarına izin çıkmamıştır. Bu da Sultan Abdülhamit'in önemli bir kriteridir. Yani Alay meydana getirecek aşiretlerin Müslüman Sünni ve Şafii mezheplerinden olmalarına önem vermiştir..¹⁵

Sultan Abdülhamit'in yeni örgütlenme ve seçme Kürt aşiretlerinin silahlı bir birlik haline getirilmesi için öne sürdüğü gerekçe bölgedeki askeri varlığı güçlü bir hale getirerek sınırı dışarıdan gelebilecek olan saldırılardan korur hale getirmektir. Sultan ve Bab-ı Ali

¹⁰ Mehmet Rezan Ekinci, 1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı, Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, S. 2, (2017), s. 706.

¹¹ Metin Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 28.

¹² Metin Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 28.

¹³ Tapan, s.15-16.

¹⁴ Karal, s.364.

¹⁵ Metin Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 28-29.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

erkânının Hamidiye Alaylarıyla gerçekleştirme hedefinde bulunduğu başka amaçlarda bulunmaktadır. Bunların en önemlisi, bölgeyi Osmanlı Devleti'nin saflarına katmayı ve bunun için gereken ne varsa yaparak elde tutmayı amaç haline getirmişlerdir.¹⁶

Hamidiye Süvari Alayları muntazam bir askeri teşkilat olmaktan uzaktı. Reisleri istedikleri zaman bunları toplardı. Askeri bir eğitim almamışlardı. İyi ata biner ve cirit oynarlardı. Askerlikten başka işleride olduğu için modern askerliğin harp usullerini öğrenmek istememişlerdi dolayısıyla kendilerinden tam asker olarak faydalanma imkanı olmamıştır.¹⁷

3.2. Hamidiye Alaylarını Oluşturan Aşiretler

Birinci Liva:

Merkez: Karakulliya

Alayları Teşkil eden Aşiretler

Alay Numarası

Zilan Aşireti	3, 4, 5
Karapapak Aşireti	6
Adamanlı Aşireti	9, 10
Haydaranlı Aşireti	11, 12
Celâli Aşireti	37, 38
Şazili Aşireti	57

İkinci Liva:

Merkez: Hınıs

Cemâdanlı Aşireti	8
Çıranlı Aşireti	31, 32, 33
Zirikanlı Aşireti	34, 35
Cibranlı Aşireti	36

Üçüncü Liva:

Merkez: Malazgird

Sipikanlı Aşireti	1, 2
Karapapak Aşireti	7
Hüsranlı Aşireti	26, 27, 28, 29, 30

Dördüncü Liva:

Merkez: Erciş Leyuli Aşireti

Haydaranlı Aşireti	13, 14, 15, 16
	21, 22, 23, 24, 25

Beşinci Liva:

Merkez: Başkale

Mukârî Aşireti	17
Milan Aşireti	18
Şemsikî Aşireti	19
Şukufti Aşireti	20, 56

¹⁶ Janet Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, çev. Renan Akman, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 20.

¹⁷ Karal, s. 364

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Takurî Aşireti	39
Altıncı Liva:	
Merkez: Mardin Milli Aşireti	41, 42, 43, 44
Karakeçi Aşireti	45, 46
Tay Aşireti	47
Miran Aşireti	48, 49
Artuşu Aşireti	50
Yedinci Liva:	
Merkez: Urfa	
Kays Aşireti	51, 52
Berâzî Aşireti	53, 54, 55 ¹⁸

3.3. Hamidiye Alayları'nın Reis ve Subay Listesi

Hamidiye Alaylarının Reis ve Subay Listesi aşağıdaki gibidir: ¹⁹

- 32. Hamidiye Süvari Alayı: Kaymakam Selim Beg, Fezli Ağa'nın oğlu- Hınıs
- 32. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi evvel Yusuf Ağa oğlu, Sait Ağa- Varto
- 33. Hamidiye Süvari Alayı: Ali Ağa oğlu, Mahmut Beg, Varto girişi- Hınıs
- 36. Hamidiye Süvari Alayı: Derviş Ağa oğlu, Halit Bey- Genç
- 37. Hamidiye Süvari Alayı: Osman Efendi'nin oğlu, Şeyh Salih Bey- Beyazıt
- 37. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşı Mahmut Ağa oğlu, Nebi Ağa- Beyazıt
- 41. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi evvel Memo oğlu, Muhammed Ağa- Siverek
- 46. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşı Şeyhmus Ağa oğlu, Yusuf Ağa- Diyarbakir
- 47. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi sani Hüseyin oğlu, Ketip Ağa- Diyarbakir
- 48. Hamidiye Süvari Alayı: Temir Ağa oğlu, Mustafa Bey- Diyarbakir
- 49. Hamidiye Süvari Alayı: Binbaşıyi evvel Sadık Beg oğlu, Mahmut Efendi- Cizre
- 49. Hamidiye Süvari Alayı: Bainbaşıyi evvel Abdi Ağa oğlu, Fettah Ağa- Cizre
- 49. Hamidiye Süvari Alayı: Mustafa Paşa oğlu, Abdülkerim Beg- Mardin.

İlk kuruluşta 36 alaydan oluşan Hamidiye Hafif Süvari Alayları, 1895'de 56'ya, 1908 yılında ise alay sayısı 65'e yükselmiştir. 1900 tarihli Diyarbakır Vilayeti Salnamesi 'ne göre Diyarbakır bölgesinde bulunan 9 Hamidiye Hafif Süvari Alayı'nın yerleri ve aşiretleri şu şekilde belirtilmekteydi: 41. Alay Viranşehir'de Milli Aşireti'nden ve Miralay (Albay) İbrahim Bey idaresinde bulunmakta; 42. Alay yine orada Milli Aşireti'nden ve İbrahim Bey'in oğlu Kaymakam Abdülhamit (Humud) idaresinde; 43. Alay aynı yerde ve İbrahim Bey'in oğlu Kaymakam Mahmut idaresinde; 44. Alay Siverek'in Karakeçi bucağında Karakeçi Aşireti'nden Kaymakam Halil Bey idaresinde; 45. Alay Re'sulayn ile Mardin arasındaki Kikî aşiretinden ve Kaymakam Reşit Bey idaresinde; 46. Alay Siverek'in Bucak Aşireti'nden ve Binbaşı Yusuf Ağa idaresinde; 48. Alay Cizre'de Miran Aşireti'nden

¹⁸ Karaca, s. 179-181.

¹⁹ Metin Argunhan, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk ilişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 43-44.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Kaymakam Mustafa Paşa idaresinde; 49. Alay ise aynı yerde Miran Aşireti'nden Mustafa Paşa oğlu Abdülkerim Bey idaresinde bulunmakta idi.²⁰

HAMİDİYE ALAYLARINA KATILAN AŞİRETLERİN DURUMU

3.1. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Aşiretlerin Genel Durumu

Osmanlı arşivlerine göre Türkiye'de 7230 kadar aşiret bulunmaktadır. Bu aşiretlerin büyük kısmı Doğu Anadolu ve Güneydoğu'da yer alır. Bu aşiretler bölgenin sosyo-ekonomik yapısını oluşturmaktaydı. Aşiretlerin büyük çoğunluğunun konar-göçer olmasından dolayı bazı aşiretlerin parçalandığı, bazı aşiretlerin yer değiştirdiği, bazılarının ise yerlerinden ayrılmadıkları belirtilmiştir. Örnek verecek olursak Malatya bölgesinde bulunan İzol aşiretinin Adıyaman ve Şanlıurfa'da akrabaları yaşamaktaydı. Hatta bunların yanında Osmanlı Devleti'nin problem yaratan aşiretleri iskân amaçlı dağıttıkları da açıkça belirtilmiştir. Sultan Abdülhamit döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan bazı aşiretler Hamidiye Alaylarına katılmıştır.²¹

19.yy ikinci yarısında sakin bir tavır içinde bulunan Doğu ve Güneydoğu Anadolu aşiretleri, 93 harbinde Rusya ile savaşmakta olan İmparatorluğun yönetiminde meydana gelen otorite boşluğundan dolayı birbirleriyle çatışmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra aşiretler bölgelerinde yer alan mahalli otoritelere başkaldırıp isyanlarda bulunmuşlardır.²²

Urfa Hamidiye Alaylarına Katılan Aşiretler

3.1.1. Karakeçili Aşireti

Urfa Karakeçili aşireti Oğuz Türklerine mensuptur. Aşiret, bugün Anadolu'nun her tarafına yayılmış halde bulunmaktadır. Osmanlı Devleti tahrir kayıtlarına göre; Karakeçili, Karakeçi, Karakeçilü, Karakicilü şeklinde adlarla anılan bu aşiret, Osmanlı kaynaklarına göre Türkmen Yörüklerindendir. Karakeçili Aşireti Türkiye'de Urfa, Antep ve çevresinde bulunmakla birlikte Bingöl ve Ankara çevresinde de bu aşiretlere mensup olan bazı kimselerin varlığından bahsedilmektedir.. Hamidiye Alaylarına katılan aşiretlerden biri olan Karakeçili Aşireti altıncı livada merkez Mardin'e bağlı olarak görev yapmıştır.²³

Bu dönemde Diyarbakır vilayeti çevresinde ve içerisinde Milli Aşireti'nin dışında; Karakeçili, Anaze, Tay, Kikî/Kikân, Şammar, Dekuri aşiretleri de önemli ve güçlü aşiretler arasındaydı. Bunlardan Karakeçili Aşireti, Siverek ve Viranşehir arasındaki bölgede yaşıyordu. Tarım ve ziraatla meşgul olup geçimini sağlayan bu aşiret, nüfusunun fazlalığı, güç ve cesareti ayrıca binicilikleriyle kendilerinden söz ettiriyorlardı. Türkmen aşiretlerinden olan

²⁰ Oktay Bozan, 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti Ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 96, (2017), s. 6-7.

²¹ Ahmet İlyas, *Türkiye'de Aşiret-Siyaset İlişkisi: Urfa Örneği (1950-2003)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s. 31.

²² Cevdet Ergül, II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları, İzmir, Çağlayan Yayınları, s.35.

²³ Cengiz Kartın, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele Döneminde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki Aşiretlere Yönelik Siyaseti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2005, s. 68-69.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Karakeçili Aşireti çeşitli sebeplerden dolayı, zaman içerisinde, anadili gibi konuştukları ve iletişimlerini sağladıkları Türkçeyi unutarak Arapça ve Kürtçe konuşmaya başlamıştır.²⁴

Karakeçi aşiretinin köyleri arasında Salur adlı bir köy vardır. Salur, bilindiği üzere Oğuzların yirmi dört boyundan biridir. Bundan hariç Karacadağ'ın güneyinde «Kanklı» mezarı vardır. Bu isim de Kanklı'ların da eskiden beri Karakeçi'ye komşu olarak ikamet ettiklerini gösterir. Türkan aşireti de Karakeçi aşiretine komşudur. Zaten eskiden Karakeçi kabilesinin himayesinde olan Türkan aşireti, İbrahim Paşa zamanında zorla Milli aşiretine geçirildi. Türkan, Oğuz'un «Beydili» boyundan olduğu gibi, Karakeçi kabilesi içinde de «Beydili»li köyleri vardır.²⁵

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da güvenliği sağlamak için 1891'de Hamidiye Alaylarını kuran Sultan Abdülhamit, Urfa Karakeçilileri ve Milli aşireti ile Tay, Miran, Artuşu aşiretlerinden merkezi Mardin'de olan 6. Liva'yı bu bölgeye yerleştirmiştir. Devlet bu yolla hem otoritesini artırmış hem de sınır güvenliğini sağlamış oluyordu. Nitekim bu politikanın bir sonucu olarak, Karakeçililer ve Milli aşireti Balkan savaşlarına 3 gönüllü alay ile katılarak önemli bir görev almışlardır.²⁶

3.1.2. Milli Aşireti

Türkçe bir kelime olan Mil, derelerin sürüklediği verimli toprak anlamını taşımaktadır. Milli Aşiretinin Hicri 991 yılında Alaiye sancağında Karayörük tairesi şeklinde nitelendirilmektedir.²⁷

Osmanlı kayıtlarında Milli aşireti, “Millili”, “Milli” veya “Ekrâd-ı Millili” şeklinde bahsedilmektedir. 1518 yıllarındaki Osmanlı kayıtlarında aşiretin iki yüz yirmi beş haneye sahip olduğu belirtilmiştir. Milli aşireti ile ilgili kayıtlarda cemaat ve cemaatlerden oluşan köyler “Cemaat-i Millili Büzürg” ismiyle belirtilmiştir. Osmanlı kaynaklarında Milli Aşiretinin ve onlara bağlı bulunan gruplarının bulunduğu bazı yerler şunlardır: Erzurum, Çemişgezek, Diyarbakir, Rakka, Ergani, Teke Sancağı, Hamid Sancağı, Sivas, Adilcevaz, Mardin, Kırşehir, Çorum, Harran, Tokad, Bozok Sancağı, Kelkid, Şiran, Erzincan Kazaları ve Ruha'dır. Hamidiye Alaylarına katılmış merkez Mardin'e bağlı olarak altıncı livada görev yapmışlardır.²⁸

3.1.3. Berâzi Aşireti

Güneydoğu Anadolu'da bulunan önemli aşiretlerden biri de Berâzi aşiretidir. Berâzi aşireti ismi, Ahmet Cevdet Paşa'nın “Kıyası Enbiya” adlı eserinde, Berzikani olarak geçmektedir.²⁹

²⁴ Oktay Bozan, 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti Ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 96, (2017), s.6.

²⁵ Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Haz: Yalçın Toker, İstanbul, Toker Yayınları, 2013, s.38.

²⁶ Üçler Bulduk, İdari Ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri Ve Yerleşmeleri, s.41

²⁷ Cengiz Kartın, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele Döneminde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki Aşiretlere Yönelik Siyaseti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2005, s. 69.

²⁸ Üner, s. 55.

²⁹ İbrahim Bozkurt, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, Şanlıurfa, İmaj Yayınları, 2003, s. 114.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Suruç İlçe bölgesinde; Alaidinli, Keşikanlı, Bicanlı, Dinaî, Şehadi, Sincanlı aşiretleri bulunmaktadır. Bunların tümüne Berazî adı verilir. Berazi aşireti adı altında anılan bu aşiretlerin bir bölümü toprak sahibi olmakla beraber, aynı zamanda yarı gezgindirler.³⁰

Berâzi aşireti Yavuz Sultan Selim döneminde Suruç, Rakka ve Birecik arasındaki bölgeye yerleştirilmiştir. Sultan Abdülhamit döneminde Hamidiye Alaylarına katılmışlardır.³¹

3.1.4. Milan Aşireti

Milan aşireti tarihte; Mıl, Mıllı ve Mılan adları ile anılmaktadır. Milan aşiretinin esasını teşkil eden aşiretler şunlardır; Hecikan, Köran, Cımikan, Kıdrekan, Cebikan ve Kumbınakşan'dır. Bu Milan aşiretlerine toplu olarak Gamırıyan (Öküzü ölmüşler) denir. Yavuz Sultan Selim döneminde 1520 yılından sonra Milan aşireti ikiye ayrılmıştır; bir kısmı Viranşehir yöresine, diğer kısmı Mardin yöresine yerleşmişlerdir.³²

II. Abdülhamit döneminde Milan aşiretinin reisliğine İbrahim Paşa geçmiştir. İbrahim Paşa'nın bölgede etkinliği bu dönemde artmıştı. Sultan Abdülhamit'in kendisine iltifatlar etmesi ve babasını hapisten kurtarması için ferman çıkarması, hem bölge valileri üzerinde hem de aşiretler üzerinde tesir etmiştir. İbrahim Paşa kısa süre içinde bütün aşiretlerin reisi ve bayraktarı konumuna yükseldi.³³

II. Abdülhamit döneminde Ermenilere karşı oluşturulan Hamidiye Alayları için İbrahim Paşa'ya dört adet Alay kurma görevi verildi. İbrahim Paşa, bölgede yer alan Berâzi, Karakeçi ve Kays aşiretlerinden de sorumlu tutulmuştur.³⁴

3.1.5. Kays Aşireti

Kays aşireti isim olarak; Geys, Kays aylan, Ges diye anılmaktadır. Bu aşiret yaklaşık olarak Hz. Ebubekir döneminden bu yana Harran bölgesinde ikamet etmektedirler.³⁵

Kays aşireti II. Abdülhamit döneminde Hamidiye Alaylarına katılmışlardır. Kurtuluş Savaşında da Türk devletinin yanında yer alarak Fransızlara karşı savaşmışlardır.³⁶

Urfa Hamidiye Alaylarının Kuruluşu

Urfa Hamidiye Süvari alaylarının teşkilatlarının kurulması için Beşinci Ordu görevlendirilmişti. İlk defa kuruluşu 9 Kanunuevel 1292 yılında başlanılmış olup ilk önce Suruç kazası göçebe Aşiretlerinden yedi süvari alayı kurulması kararlaştırılmışken daha sonra bu bölgenin Urfa Redif taburunun dördüncü bölümünün dairesi olması hesabıyla yapılan itiraz üzerine bunlardan ancak iki süvari alayı kurulmuştur .Berazi ve Dinayı Aşiretleri alay içinde yer alırken³⁷ Ancak bu alaylar içinde yer alması kararlaştırılmış olan Baziki Aşiretinin Hamidiye Süvari Alayına alınması tehir edilince aşiret mensuplarının isyanına sebep

³⁰ Gökalp, s.56-57.

³¹ Bozkurt, s. 118.

³² Bozkurt, s. 148.

³³ Bozkurt, s. 150.

³⁴ Bozkurt, s. 151.

³⁵ Bozkurt, s. 163.

³⁶ Bozkurt, s. 166.

³⁷ BOA.Y.PRK.BŞK:43/17

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

olmuştur. Hamidiye süvari ³⁸alaylarının kurulma bölgesi de daha sonara Harran göçebe aşiretlerine dahil edilmişti. ³⁹Harran bölgesinden dört buçuk alay teşkili kararlaştırıldı. Bu işle Mirliya Hakkı Paşa görevlendirilmişti Bu karar üzerine bu bölgede kurulacak Hamidiye alaylarında yer alacak Kays ve Türkman aşiret reisleri Aşiretlerini toplamak üzere kendi bölgelerine gitmişlerdir. ⁴⁰Ancak bu işle görevliDördüncü Orduyu Hümayun Müşiri Zeki Paşa, Hamidiye Süvari Mirlivası Hakkı Paşa 1311 yılında üçbuçuk alay kurabilmiştir. ⁴¹Suruç bölgesinde Teşkilatlanan Elli beşinci Hamidiye Süvari Alayının kaymakamlığına Reşid Efendi adında biri getirilmiştir.Şedadi Aşiret reisleri Şahin ve Halil Reşid'i hakkında eşkıyalık ve fesad oluşturma suçlarından şikayet etmişlerdir. ⁴²

Urfa Hamidiye Alaylarına Mensup Olan Aşiretler Arasındaki Çatışmalar

Hamidiye Alayları teşkil edildikten itibaren özellikle Güneydoğu Anadolu'da geçmişten beri süregelen aşiret çatışmalarının gittikçe fazlaştığı görülmekteydi. Bu aşiretler arasındaki çatışmalara hız veren bir unsurda, alaylara bağlı olan aşiretlerin devletin sağladığı imtiyazlardan yararlanarak rakip ve menfaat mücadelesi içinde bulundukları aşiretlere karşı mücadelecı ve sert bir tavır takınmaya başlamış bulunmalarıydı. Aynı zamanda aşiretlerden oluşturulan alayların doğrudan doğruya IV. Ordu merkezine bağlı bulunmaları mevcut mahalli yetkilileri dinlememe ve itaat etmeme gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olup aşiretler arasındaki çatışmaları da arttırıyordu. Özellikle Mülki anlamda herhangi bir suç işleyen aşiret alayları hiçbir sebeple aynı makamlarca sorguya çekilmiyor ve nihai kararlar merkezden yani İstanbul'dan alınıyordu. Bunlardan dolayı da nahoş olayların meydana gelmesine ortam yaratıyordu. ⁴³

Hamidiye alaylarına mensup bulunan aşiretler, Müşir Zeki Paşa'dan güç alarak mahalli hükümet memurlarını dinlemeyip askeri makamlar ve mülki idareciler arasındaki çatışmaların çıkmasına da zemin hazırlamışlardı. ⁴⁴

Hamidiye Alaylarının kuruluş aşamasında Milli Aşireti reisi İbrahim "Emîrû'l-ümerâ" payeli ve "kaymakam" rütbeli bir konumdaydı. Zamanla geçtikçe kendisini Saray'a ve Mabeyne çok sevdirmiş, bundan dolayı da 2 Aralık 1902 tarihinde kendisine "mirliva" rütbesiyle "paşalık" verilmiştir. ⁴⁵ 1890 ve 1896 yıllarında Payitahta gelerek Sultan Abdülhamit'i ziyaret eden aşiret alayları içerisinde Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa'da bulunmaktaydı. Milli aşireti, Diyarbakır bölgesinde kurulan on bir Hamidiye alayından beşini oluşturmaktaydı. Bundan dolayı da bölgede, diğer aşiretlere göre önemli bir üstünlük elde etmişlerdi. Devletin ve askeriye'nin desteğini alan İbrahim Paşa, şiddet ve baskı yoluyla nüfuz

³⁸ BOA,YEE,00139/31.9Kanunuevvel1292

³⁹ BOA,Y:MTV;0073.0146.001.28 Kâunuevvel1292

⁴⁰ BOA.Y.MTV.0068.0028.002.28 Eylül ,1308.

⁴¹ BOA.Y.prk.AZJ.22/117.01,4Teşrinievvel 1311.

⁴² BOA.Y.PRK.BŞK.0043.0017.001,26Rebbiyülevvel,1313

⁴³ Selçuk Günay, II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa, s. 106.

⁴⁴ Fatih Ünal, Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti Ve İbrahim Paşa.

⁴⁵ Oktay Bozan, 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti Ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 96, (2017), s. 7.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

alanlarını genişletmeye çalışırken aynı zamanda oluşacak çatışmaları da beraberlerinde getirmişlerdir.⁴⁶

Mahallî idarecilerden kendisine yandaş ve destek bulmada güçlük çekmeyen İbrahim Paşa, bölgedeki diğer aşiretleri de kontrolü altına almaya girişti. Osmanlı devletinde önemli bir yetkiye sahip olan İbrahim Paşa'nın en önemli gayesi geçmişte aşiretinin ve atalarının husumet yaşadığı aşiretleri ve mahallî devlet yetkililerini ezip güç kazanmaktır.⁴⁷

Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa, Hamidiye Alaylarına bağlı olmanın sağladığı ayrıcalıklar sayesinde önemli bir nüfuz elde etmiş, bulunduğu bölgenin sosyal, siyasi ve ekonomik yapısını derinden sarsarak nahoş olaylara sebebiyet vermiştir. İbrahim Paşa, bazı devlet yetkililerinin desteğini ve emrindeki silahlı aşiret birliklerinin avantajını şahsi menfaati doğrultusunda kullanarak bölgedeki diğer aşiretlere karşı saldırılarda bulunmuştur. Özellikle de Diyarbakır vilayetine bağlı bazı yerleşim merkezlerini ve köyleri yağmalamış ve ciddi mağduriyetlere yol açmıştır. Milli Aşireti'nin bu saldırıları karşısında Diyarbakır eşrafı ve halkı sesini Babiâli'ye ve Sultan Abdülhamit'e duyurmak için iki defa postaneyi işgal etmişlerdir. Diyarbakır eşrafının etkili ve ısrarlı tepkileri nedeniyle, tahkikat komisyonları kurulmuş olsa da Hamidiye Alaylarının bağlı bulunduğu 4. Ordu Komutanlığı ve Mabeyn'deki İbrahim Paşa'yı koruyan kişilerin çabalarından dolayı etkili bir sonuca varılamamıştır. Bu olayların uzun yıllar Diyarbakır kamuoyunu meşgul etmesi, mağdur olan bölge halkının ve eşrafının devlete olan güvenini daha da sarsmıştır.⁴⁸

Güneydoğu Anadolu'da aşiretler arasındaki mücadelenin bir örneği de Hamidiye Alayları 48. Livaya mensup olan Miran aşireti reisi Mustafa Paşanın yaptığı faaliyetlerdir. Diyarbakır vilayetine bağlı olarak Cizre kasabasında ve Dicle nehri kenarında ikamet eden bu aşiret, Musul vilayetinde bulunan aşiretleri ve ahaliyi tehdit eder bir profil çiziyordu. 1901 yılında Miran aşireti Arap aşiretlerinden olan Gergerilere saldırarak birçok insanın öldürülmesine ve pek çok hayvanın gasp edilmesine sebebiyet vermişlerdir.

Aşiretler arasındaki en büyük mücadeleler içinde en önemlisi Milli Aşireti ile Arap Şammar aşireti arasındaki cereyan eden çatışmadır. Bu mücadele ile ilgili olarak IV. Ordu Müşiri Zeki Paşa, Mardin ileri gelenlerinden Abdülgafur Efendi'ye ilettiği yazıda, Şammar aşiretinin nizam ve kanun tanımayarak Milli aşiretine karşı tehditkâr hareketlerde bulunduğunu dile getirerek, alaylara bağlı olmasından ötürü Milli aşiretine silah verildiğini ve asıl zararlı faaliyetlerde bulunacak topluluğun Şammar aşireti olacağını söylemekteydi. Müşir Zeki Paşa aynı zamanda Şammar aşireti reisi Faris Paşa'nın Padişahın öfkesine maruz kalmaması için Abdülgafur Efendi'nin mutavassıt rolünü almasını istiyordu.⁴⁹ Hamidiye Alayları birtaraftan kendi aralarında rakabet ederken diğer taraftan yol kesip eşkıyalıkta yapıyorlardı. 16 Nisan 1312 tarihli bir belgede Elli üçüncü ve Elli beşinci Hamidiye Süvari alaylarını teşkil eden aşiretlerin başlarında kaymakamları Reşid ve Galib beyler bulunduğu

⁴⁶ Fatih Ünal, Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti Ve İbrahim Paşa.

⁴⁷ Oktay Bozan, 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti Ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 96, (2017), s.8.

⁴⁸ Oktay Bozan, 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti Ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 96, (2017), s. 1.

⁴⁹ Selçuk Günay, II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa, s. 107-108.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

halde Birecik Suruç yoluyla Urfa Tarikinden Mardin'e giden kervanı yolda soyarak kervanın parasını. Hayvanlarını ve mallarını gasp etmişlerdir.⁵⁰

Urfa ve Mardin bölgesinde 1893 yılı sonrası, Hamidiye Alayları örgütlenmesinde Urfa merkezli 7. Liva'da 51. Ve 52. Livalar Kays aşiretinden 53. , 54. Ve 55. Alaylar Berâzi aşiretinden meydana gelmekteydi. Bu aşiretler Milli aşiretiyle ilgili çeşitli çatışma ve tartışmalardan dolayı Suriye'de bulunan 5. Ordu-yu Hümayuna bağlanmışlardır. Urfa, Diyarbakır ve Mardin arasında bulunan bölge aşiretler arasındaki kavga ve çatışmaların uzun yıllar şiddetli, yoğun ve sürekli devam ederek yaşandığı bir bölgeydi. Ziya Gökalp'te bu bölgeyi aşiretler yönüyle incelerken; Siverek'te "Livanın düzenini ihlal eden ya Bucak-Kırvar çatışması yahut Milli-Karakeçi çatışması" söyleyerek dile getirmekteydi. Hamidiye alayların kuruluşundan itibaren bölge sürekli çatışmalar ve mücadelelerle çalkalanırken, insanların haksızlığa uğramasından dolayı güçleri yetmediği için Payitahta dilekçeler gönderip yardım istemekteydiler. Bölgede güven ve huzurun eksikliğinin yaşandığı bu yıllarda yağmalar, cinayetler, köy basmaları, gasp ve tecavüzler ve şikâyetler bitmemekteydi. En çok şikâyet edilen ve kendisinden en çok korkulan şahıs Milli Aşireti reisi İbrahim Paşa'ydı.⁵¹

KAYNAKÇALAR

Arşiv belgeleri

BOA.Y.PRK.BŞK:43/17

BOA,YEE,00139/31.9Kanunuevvel1292

BOA,Y:MTV;0073.0146.001.28 Kâunuevvel1292

BOA.Y.MTV.0068.0028.002.28 Eylül ,1308.

BOA.Y.prk.AZJ.22/117.01,4Teşrinievvel 1311.

BOA.Y.PRK.BŞK.0043.0017.001,26Rebbiyülevvel,1313

BOA.Y.MTV.0068.0028.002.28 Eylül ,1308.

BOA.Y.prk.AZJ.22/117.01,4Teşrinievvel 1311.

BOA.Y.PRK.BŞK.0043.0017.001,26Rebbiyülevvel,1313

Akalın, Müslüm C., Fırat Kenarından Dersaadet'e Bucaklı Hacı Osman Paşa'nın Hikâyesi "Hamidiye Alayları Etrafında Osman Paşa-İbrahim Paşa Mücadelesi", Şurkav Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, (2018), Şanlıurfa.

Argunhan, Metin, *Hamidiye Alayları ile Koruculuk İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Bozan, Oktay, 20. Yüzyılın Başında Eşraf-Aşiret Çatışması: Milli Aşireti Ve Diyarbakır Eşrafı Örneği, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, (2017).

Bozkurt, İbrahim, *Tarih Boyunca Aşiretçilik ve Şanlıurfa Aşiretleri*, Şanlıurfa, İmaj Yayınları, 2003.

Bulduk, Üçler, İdari Ve Sosyal Açidan Karakeçili Aşiretleri Ve Yerleşmeleri.

Ekinci, Mehmet Rezan, 1897 Tarihli Hamidiye Hafif Süvari Alayları Taksimatı, Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, S. 2, (2017).

⁵⁰ BOA,YPRK.ASK.00111.0034.002,16 Nisan1312

⁵¹ Müslüm C.Akalın, Fırat Kenarından Dersaadet'e Bucaklı Hacı Osman Paşa'nın Hikâyesi "Hamidiye Alayları Etrafında Osman Paşa-İbrahim Paşa Mücadelesi", Şurkav Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, S.30 (2018), Şanlıurfa, s. 23.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Ergül, Cevdet, II. Abdülhamid'in Doğu Politikası ve Hamidiye Alayları, İzmir, Çağlayan Yayınları.

Günay, Selçuk, II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa.

Gökalp, Ziya, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Haz: Yalçın Toker, İstanbul, Toker Yayınları, 2013.

İlyas, Ahmet, *Türkiye'de Aşiret-Siyaset İlişkisi: Urfa Örneği (1950-2003)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.

Janet Klein, *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, çev. Renan Akman, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Karal Enver Ziya Osmanlı Tarihi C.VIII. Ankara 1963.

Kartın, Cengiz, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele Döneminde Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki Aşiretlere Yönelik Siyaseti*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2005.

Kodaman, Bayram, "II. Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler," *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2010).

Kodaman, Bayram, "Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamit ve Doğu Anadolu Aşiretleri)," *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, (1979).

Tapan, Berivan, *Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk*, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2007.

Ünal, Fatih, Osmanlı Devletinin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Milli Aşireti Ve İbrahim Paşa.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİMİN YENİLEŞMESİ: URFA'DA İLK MEKTEPLER

EDUCATION REFORM IN OTTOMAN STATE: PRIMARY SCHOOLS IN URFA

Dr. Öğr. Üyesi İlhan PALALI

Harran Üniversitesi, ilhanpalali@harran.edu.tr

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Avrupa baskısından kurtulmak için başlattığı ıslahat hareketlerinin ilk defa planlı ve programlı geniş bir tabana dayanması III. Selim döneminde başlar. III. Selim eğitim alanında ilk defa Batı sistemli askeri okullar açtı. Bu okullara alınacak öğrencilerin uyum sağlayabilmesi için eğitim sisteminde reform yapılabilmesi ihtiyacının ortaya çıktığı görüldü. Ancak II. Mahmut zamanında bu konuya el atılabildi. Ülkede esaslı reformlar yapma düşüncesinde olan Sultan II. Mahmut ilk defa 1240/1824 yılında yayımladığı bir iradede çocukların cahil olmaması ve dini vecibelerini yerine getirebilmesi için ilköğretimi zorunlu bir hale getirmek istedi. İstenilen amaca ulaşamayınca bu konu Tanzimat'ın ilanından hemen sonra tekrar ele alınarak Meclis-i Umur-ı Nafia'da görüşüldü. Hazırlanan raporda ilerlemenin dünyevi ve manevi kazançlar elde etmenin üretim ve teknolojinin eğitimle olan ilgisine dikkat çekilmiş eğitimin geliştirilmesi zorunluluğuna işaret edilmiştir.

II. Mahmut'tan sonra gelen Abdülmecit, Abdülaziz, II. Abdülhamit gibi padişahlar konuya gereken önemi vererek ülke genelinde okullar açarak eğitimin gelişmesi için çalışmışlardır. İlköğretime önem vermişler ve klasik dönem ilköğretim kurumları olan sıbyan mekteplerini yeniden ele alarak düzenlemişlerdir. Ne var ki bu konuda yeteri kadar başarıya ulaşamayınca Avrupa eğitiminden aldıkları örneklerle ilköğretimi yeniden düzenlemişlerdir.

Biz bu bildirimizde Osmanlı devletinin ilköğretim alanında yapmış olduğu düzenlemelerle yeniden kurmuş olduğu ilk mektepleri ele alacağız. Urfa sancağında kurulan ilköğretim kurumlarını, bunların eğitimlerini, verilen dersleri, hocalarını, kaynaklarını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Urfa, Sıbyan okulları, ilk mektep, Maarif Nizamnamesi.

ABSTRACT

The reform movements that the Ottoman State initiated in order to get rid of the pressure of Europe, for the first time, depend on a wide range of planned programs it starts in the reign of Selim the Third. For the first time, Selim the 3rd opened military schools with Western systems. However, it was seen that the need for reforming the education system appeared to be necessary for the students to be taken to these schools. However, during the reign of Mahmud the 2nd, this issue could be taken. Sultan who is in the idea of carrying out fundamental reforms in the country. He firstly wanted to make primary education compulsory so that children would not be ignorant and able to fulfill their religious duties (1240/1824). If the desired aim can not be achieved, the issue is addressed immediately after the declaration

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

of the Tanzimat, and a rapport with the Parliament-Umur-u Nafia has been pointed out that the acquisition of secular and spiritual gains is necessary for the development of education by drawing attention to the relevance of production and technology to education.

The sultans such as II. Abdulmecid who came after Mahmud, Abdulaziz, II. Abdulhamid have made efforts to develop the education by opening the schools throughout the country by giving importance to the subject. In this regard, the Ministry of Education and Provincial Assemblies and Sanjak Commissions have been established in the Headquarters and the Provinces. In this declaration, we shall try to reveal the general structure of the Ministry of Education and the rural organization, in particular the structure and activities of the Urfa Sanjak Educational Commissions.

In this announcement, we will consider the first schools that the Ottoman state has reestablished with the arrangements it has made in the field of primary education. We will try to reveal the primary education institutions, their education, lessons, teachers and resources established in the Urfa Sanjak.

Key Words: Ottoman,Urfa, Sıbyan Schools, Primary School, Maarif Nizamnamesi.

Sıbyan Mektepleri İslamiyet'in ilk yıllarında Kuranı öğrenmek ve okuyabilmek amacıyla açılan bu okullar sonradan Türk eğitim sisteminde yer almıştır. Bu okullara Darü't talim, mekteb, mekatib, küttap, muallimhane, taş mekteb, mahalle mektebi gibi isimlerde verilmiştir.

Sabi denilen beş-altı yaşlarındaki kız ve erkek çocukların okutturulması amacıyla açılmış olan ilköğretim kurumlarına Osmanlı Devletinde "Sıbyan Mektebi" denilmiştir. Bu mektebler başlangıçta yazı okumayı öğretmek için açılmış olup sonradan bu mekteplerde Kuran ve dinin öğretilmesi amaçlanmıştır.

Sıbyan Mekteplerinin tarihçesi Osmanlı Devleti ile sınırlı değildir. Okul mimarilerini Türklerin geliştirildiği kabul edilse bile birçok eski uygarlıkta benzer işlevi yerine getiren mekteplerin mevcudiyetine rastlanmıştır. Özellikle Selçuklu döneminde Osmanlı dönemindekine benzer Sıbyan Mektebi modelleri sıkça gözlenmiştir. İslam âleminde genellikle medrese eğitiminin bir başlangıcı olarak ortaya çıkmıştır¹.

Osmanlı devletinde kendisine uygun bir gelişme sahası bulan vakıf sistemi birçok kurumu etkilemiş ve onları şekillendirmiştir. Sıbyan Mektepleri de Fatih Sultan Mehmet dönemiyle İstanbul'a girmiştir.²

Bu mektepler, Osmanlı Müslüman cemiyetinin mektep seviyesinde genel eğitim ile uğraşan ilk müesseseleriydi.

Sıbyan mekteplerinde ders için çocuklara birer taş levha verilmesi isteniyordu. Önce dört sınıf üzerinden planlanan mekteplerde eskiden olduğu gibi hep birlikte değil sınıf usulüne göre eğitim yapılacağı ve sınıf geçmenin imtihanla olacağı belirtiliyordu. Dördüncü yılsonunda da okulu bitirme sınavı yapılırdı.³

¹ www.siyasalvakfi.org/sibyan.htm.

² Öztürk, Şehnaz, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa'da Eğitim, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2006, s.29.

³ H. Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.58.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Mekteplerin masraflarının öğrenci velilerinin tarafından karşılanması kararlaştırılmıştı. Zamanla okul - çevre ilişkisi kurulmaya çalışıldı. Bu uygulama döneminde öğretmenlere devletçe maaş bağlanması, ilköğretimin parasız olması ve temel eğitim sayılması gibi düşünceler ile gelişmeye başladı.⁴

Sıbyan mektepleri padişahlar, valide sultanlar, büyük devlet adamları ve hayırsever vatandaşlar tarafından kurulmuştur.⁵

Belli bir teşkilata ortak eğitim öğretim sistemine sahip olmayan bu mektepler bağlı oldukları vakıfların gelirleri ve bu vakıflar tarafından konulmuş şartlara göre idare edilir, çoğu cami ve mescitlerin yanında bulunurdu. Bu mekteplere devam sabah namazından sonra başlar arada öğlen ve akşam yemekleri için ara verilir. Yatsı namazına kadar devam ederdi. Padişah mekteplerinin çoğunun talebeleri yanında bulunan imaretlerden, aş ocağından parasız yemek yerlerdi. Diğer kimselerin yaptırdığı mektep talebelerine ayrıca yemek parası verilirdi.⁶ Tanzimat'a kadar sıbyan mektepleri vakıflarının geliri dışında çocuklardan haftalık almak suretiyle işleyen hususi mahiyette varlıklarını devam ettirmişlerdir.⁷

Tanzimat'a gelinceye kadar sıbyan mekteplerinde Arapça Elifba, Kur'an, Tecvit, ilm-i hal, namaz ayetleri, dualar ve namaz kılma öğretilmiştir.⁸ Fakat Osmanlı Devleti'nin her alanda olduğu gibi eğitimde de gerilemişti. Bu okullar kendilerini yenileyemediklerinden zaman içinde işlevini yitirmiştir. Bu durum üzerine bu konuda ıslahat yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Ülkede önemini yitiren sıbyan okullarını yenileştirme gayretleri esaslı reformlar yapmak düşüncesinde olan II. Mahmud ülkenin kalkınma yolunun eğitimden geçtiğini biliyordu. Bu amaçla ilk önce H. 1240 (M. 1824-1825) da yayınladığı bir irade ile ilköğretimi İstanbul için mecburi hale getirdi. Sıbyan mekteplerin durumunu ele aldı. Çocukların cahil olmamaları ve dini vecibelerini yerine getirecek bilgilere sahip olabilmeleri için ergenlik çağına kadar mektebe gönderilmelerini emretti. Fakat bu irade ile istenilen amaca ulaşılmadığı anlaşılmaktadır.⁹

Tanzimat'ın ilanından bir müddet önce 1838 Umur-u Nafia meclisince mevcut mektepleri bir düzene koymak gayesi ile hazırlanan bir layiha sıbyan mekteplerini küçük büyük olmak üzere ikiye ayırdı. Bunların ders programlarını tespit etti. Buna göre küçük mahalle mektepleri, hece ve bir iki hatim indirmek suretiyle Kur'an öğretimine münhasır olacak, camilerin yanındaki daha büyük mekteplerde ise Türki inşa, Tuhba, Nuhba, Subha-i Sıbyan gibi lügatler, Birgivi'nin akait risalesi gibi ahlak kitapları hat ve kitabet okutulacak idi. Sonradan bu layihada yapılan değişiklik ile Sarf ve Nahiv dersleri konulmuş daha sonra bu mekteplere rüşdiye mektepleri denilmiştir. Bu layiha Avrupa'nın gücünün eğitime dayalı

⁴ Aziz Berker, Türkiye'de ilköğretim (1839-1908), Ankara, 1945, s.39-40.

⁵ Yücel Gelişli "Osmanlı ilköğretim kurumlarından, Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, gelişimi ve dönüşümü)", Türkler, Cilt 15, Ankara, 2002, s.35.

⁶ M.Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt III, İstanbul, 1993, s.202.

⁷ Vedat Günyol, "Mektep", İslam Ansiklopedisi, C.7, MEB, Eskişehir, 1997, s.655-656.

⁸ Günyol, s.656.

⁹ Ali Akyıldız, Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform, Eren Yayınevi, İstanbul, 1993, s.224.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

olduğunun anlaşıldığını göstermektedir.¹⁰ Dini bilgiler insanı ahirette kurtuluşa hazırladığı gibi fen ve ilimde insanın Dünyada mutlu ve müreffeh olmasını sağlar. Halkı cahil olan bir millet müreffeh ve zengin olamaz.¹¹ Dolayısıyla ıslahatçılar eğitimi tabana yayıp dünyevileştirmek istemişlerdi.

1846 tarihinde yayımlanan bir talimatname ile sıbyan mekteplerinde okutulacak dersler arasında harekeli Türkçe, muhtasar ahlak risaleleri, Türkçe tecvit, Türkçe ilmihal ve yazı dersleri ilave edilmiştir.¹²Yapılan bu çalışmalar ile ilköğretimin yaygınlaştırılabilmesi için klasik dönem sıbyan okulları ıslahına önem verildiği anlaşılmaktadır.

1847’de yeni bir talimatname ile ilköğretim süresi 4 yıl ile sınırlandırılarak rüştiyelere öğrenci yetiştirmesi düşünülmüş, ilköğretimde birlik ve bütünlük temini yoluna gidilmiş okuma, yazmaya, derse devam mecburiyeti, okullara taş levha, divitin konulması ve okulların teftişi gibi konulara önem verilmiş ise de¹³, parasızlık ve hocasızlık yüzünden istenilen amaca ulaşılmamıştır.

1857 Maarif Nazırlığının kurulmasıyla Sıbyan okullarının ıslahı yeniden gündeme gelmiş, bu konuya ancak 1863’te teşebbüs edilebilmiştir. Tespit edilen okullarda yeni usul tedrisatın uygulanmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda hocalara devletçe maaş bağlanması, ilköğretimin parasız olması ve ilköğretimin temel eğitim olarak kabul edilmesi gibi fikirler ortaya çıkmıştır.¹⁴

1864’de kurulan “Mekatib-i Sıbyan-ı Müslime Komisyonu” tarafından 18 Haziran 1869’de çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi sıbyan okullarını yeniden ele alınarak düzenlenmiştir. Maarif Nizamnamesine göre; İlk mekteplerin sayısının 35-40 bin ulaştığı ve bunların sayılarının artırılması gerektiği bu mekteplerin idare ve masrafının eskiden olduğu gibi ahaliye bırakılmasının gerektiğini söylüyordu. Bu Nizamnamenin 3.maddesine göre Her mahalle ve köyde ve icabına göre en az bir, halkı karışık olan yerlerde biri islam diğeri gayrimüslime ait olmak üzere birer sıbyan mektebi bulunacaktır.4.madde: Sıbyan mekteplerinin bina masrafları eğitim öğretim giderleri hocaların maaşları o yerin halkı tarafından karşılanacaktır. 5.Mad: Hocaları nizamnamede yazılan şartlara göre

Atanacaklardır. 6.Mad.Sıbyan okullarının tahsili müddeti dört yıldır, bu süre zarfında yeni usule göre Kur’an-ı Kerim, tecvit yazı, fenn-i hesap, coğrafya, tarih gibi dersler okutulacaktır. 7Mad. : Devam mecburiyeti vardır erkekler için 6-10, kızlar için 7-11 yaşları arasındadır.

9 Mad: bir mahalle veya köyde iki sıbyan okulu varsa bunlardan biri kızlara diğeri erkeklere tahsil edilecektir.10,11,12,13.maddeler özetle öğrencinin devamıyla ilgili olup devamın sağlanması için velilerin takibi özürsüz olarak devam edilmediği taktirde para cezasına çarptırılacağı hususundadır.15 Mad.: Tahsil müddetini tamamlayanların imtihan nizamnamesi göre diploma alacakları bu diploma ile rüştiyelere imtihansız alınır.¹⁵

¹⁰ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, c.II, İstanbul,1941,s.330,331.

¹¹ Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara, 1991, s.59.

¹² Günyol, s.656.

¹³ Kodaman, s. 62.

¹⁴ Aziz Berker, Türkiye’de ilköğretim (1839-1908), Ankara, 1945, s.39-40.

¹⁵ Komisyon, Arşiv belgelerine göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını İstanbul 2014,s.103,104,105.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

1867’de bütün imparatorlukta 247.017 erkek, 126.454 kız toplam 368.471 öğrencinin okuduğu 11.008 mektep olduğu kaydedilmektedir¹⁶.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle İlköğretim alanında yapılan düzenlemeler ilköğretimin öneminin iyice anlaşılmaya başladığı görülmektedir. Devletin ilköğretimi bütün imparatorluğu yaymak ve öğretim yaşına gelmiş çocukları en azından okuryazar etmek Kuran-ı Kerim-i tecvitte okutmak temel İslami bilgileri, coğrafya ve Osmanlı tarihi hesap tekniğini öğretmek askeri okullara ve sivil okullara gidecek öğrencilere temel bir eğitim vermek istediği anlaşılmaktadır.¹⁷ Bu nizamname çocukların eğitime önem vermeyi dikkate aldığı gibi eğitimi verecek hocaların da eğitime önem vermiş, ders verecek hocaların Darül Muallimin mezunu olmasını şartını getirdiği gibi nizamnameye uymayan hocaların cezalandırılarak işten çektilmesi konusunu da kararlaştırmıştır.¹⁸

Kız, gayrimüslim ve Müslüman sıbyan mektepleri ayrı olacaktı. Sıbyan mekteplerinin inşa, temizlik ve öğretmen masrafları ilgili toplum tarafından karşılanacaktı. Öğretmenler nizamnameye göre seçilip atanacaktı. Büyük olmayan yerlerde kızlara mahsus mektepler yapıncaya kadar erkek çocuklarıyla aynı mektebe gidecekler fakat karışık oturmayacaklardı. Kız sıbyan mekteplerinin hoca ve dişiş ustaları kadın olacaktı.¹⁹

Sıbyan okullarının inşa, tamir ve diğler masraflarıyla hocalarının maaşları mahalle ve köy halkı tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Devletin mali gücünün yeterli olmamasından dolayı bu yola gidilmiş olup dolayısıyla devlet okullarının masraflarının halkın üzerine yıkmıştır. Ancak halkın da yeterli gücü olmadığı gibi çocuklarını okutmaya da pek hevesli olmadıklarından arzulanan sonuca yeteri kadar ulaşılmamıştır.

İptidailer

Yukarıda belirttiğimiz üzere bir taraftan yeterli olmayan alt yapı diğler taraftan gelişimci zihniyete, gelenekçilerin karşı çıkması buna rağmen hükümet sıbyan okullarını ıslah etmeye çalışmıştır.

1863 Yılından itibaren sıbyan okulları seviyesinde "iptidai" adıyla yeni okullar açılması düşüncesi ortaya atılmıştır.1869 Nizamnamesine göre sıbyan okulları ıslah edilirken aynı zamanda "İptidai" adı altında yeni usulde öğretim yapan ilkokullar 1872 yılından itibaren açılmaya başlamıştır.²⁰ Bu okullarda Elifba ders kitapları yeniden düzenlenmiş çocukları okumayı sevdirecek resimli olması şartı getirilirken aynı zamanda bu kitapların okumayı 6 ayda öğretecek kolay yöntemler bulunmasına dikkat çekilmiştir.

Bu İptidailer yeni usule göre tedrisat yapacak iptidai ilk önce İstanbul’da sonra İmparatorluğa yayıldı. 1872 de alınan bir karar gereği mahalle ve köylerin müsait yer ve binalarında mektep açılması, uygun bina yoksa yeni binaların yapılması bunun için halkın zorlanarak teşvik edilmesi, açılacak mekteplerin hocalarına yılda 800-1200 kuruş arası ücret

¹⁶ Cahit Yalçın Bilim, Tanzimat Devri’nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1984, s.40.

¹⁷ 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 5,6. ilgili maddeler.

¹⁸ 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 15. ilgili maddeler.

¹⁹ 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 16. ilgili maddeler.

²⁰ Kodaman, s.69.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

ödenmesi, bu ücretlerin mekteplerin vakfı varsa onlardan karşılanması yoksa bölgenin avarız parası mevcut ise oradan karşılanması, varsa mahalle ve köylerde mirasçısı olmayan ve hayrat için vasiyet olunmuş paraların okullara ayrılmış hissesinden karşılanması yine halkın vereceği fitre ve kurban derilerinin bunlarda yetmezse halktan alınacak ianelerle tamamlanması cihetine gidilmişti.

Devlet bir taraftan okulların fiziki yapıları ve hocaların maaşlarının karşılanması ile ilgili tedbir almaya çalışırken diğer taraftan sıbyan okullarının yeni usulle tedrisat yapması için epeyce uğraştı. Bu dönemde okulların yönetimi ilgili yapılması istenen önemli teşebbüslerden birisi sıbyan okullarının yönetiminin halka verilmek istenmesi girişimidir. Devlet bitaraftan eğitim ve öğretimin ilk kademesi olan mekteplerinin fiziki yapıların kaynaklarını tedrisatını ıslah etmeye çalışırken eğitimin en önemli ögesi olan sıbyan okullarının öğretmenlerine el atmış bu konuda bir kararname çıkararak 23 Temmuz 1872'de bütün vilayet ve sancaklara göndermiştir.²¹ Sıbyan okullarında ders veren öğretmenlerin imtihan edilerek ehliyetlerini ispat etmelerini istemiştir.²²Yapılan sınavlardan herhalde yeteri kadar sonuç alınmamış olmalı ki daha önce tahsisatı kesilmiş olan İstanbul'daki Sıbyan-ı Darülmualimin 'inin yeniden tahsisatının sağlanması için Maarif Nezareti'nden Başbakanlığa bir mazbata yazılıyordu.²³

II. Abdülhamid dönemine gelinceye kadar sıbyan okulları idaresi Evkaf Nezaretine ve Şeyhülislamın nüfuzuna terk edilmiş, yeni açılan ilk mekteplerin yönetimi ise Tanzimatçılara bırakılmıştır.²⁴

1876 Anayasası hazırlanırken 114.madde ilköğretim meselesi ele alınmış ilköğretim mecburi hale getirilmiş, aynı zamanda bu madde ile kız ve erkek çocukların eğitim imkânlarından eşit şekilde faydalanılması Anayasa ile teminat altına alınıyordu.²⁵

İlköğretim mecburiyeti 1869 nizamnamesinden sonra ilk defa olarak Kanun-i Esasi 1876'da anayasa maddesi olarak yer almıştır. Böylece kız ve erkek öğrenciler için eşit öğretim hukuken mümkün kılınmıştır. II. Abdülhamit Han devrinde yukarıda da bahsettiğimiz üzere 1876 yılında ilköğretim için şu yeniliklerin yapılması düşünülmüştü:²⁶

İlköğretim mecburiyetinin getirilmesi, sıbyan mekteplerinin ıslahı iptidai mekteplerinin açılması ve çoğaltılması, bu okulların açılması ile ilgili önceliğin ve ağırlığın Müslüman halkın kalabalık olduğu yerlere verilmesi, Halkın maarif alanında yardımının sağlanması, taşrada Darulmuallimin açılması, Ders müfredatının bir programa konularak takip edilmesi, gayrimüslim mekteplerinde gayri milli eğitimin önüne geçmek için büyük mektepler açarak

²¹ Age,s.66.

²² "....Mekatib-i sıbyanlarda tedris olunacak dersler için...evvel emirde vilayet merkezleriyle ve kaymakamlıklarda rüşdiye mektebi muallimleri ve erbab-ı kalemden ve mahalli ulemasından mürekkeb bir komisyon teşkil edilerek mevcut sıbyan hocaları oraya Celb edilerek mezkur derslerden imtihan edilerek isbat-ı ehliyet eyleyecekleri....bu derslerde noksanı olanların yerlerine imtihanda isbat-ı ehliyet etmiş olanların tayin edilmeleri..."BOA,MF.MKT.2/176.Fi Cemaziyellevvel1289.

²³ BOA,MF.MKT,3/171,Fi 17Cemaziyelahir sene1289

²⁴ Kodaman, s.66-67.

²⁵ "Osmanlı efradının kaffesince tahsil-i maarifin birinci mertebesi mecburi olacak ve bunun münderacatı ve teferruatı nizamı mahsus ile tayin kılınacaktır". 1876 Kanun-i Esasi 114. Madde.

²⁶ Kodaman, a.g.e., s.142.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

kaynaşmayı sağlayarak ilkokul çocuklarına Osmanlılık bilincini aşlamak istemişse de başarılı olamamıştır.

Tanzimatçılar tarafından eskiye dokunmadan yenisini yapmak siyasetine uygun olarak sıbyan okulları seviyesinde iptidai adıyla yeni okulların açılması fikrine uygun olarak 1872’de açılan iptidai numune mektebi ile tatbikata geçmiştir. Böylece ilköğretimde ikili bir sistem ortaya çıkmıştır. Bu ikilik ilköğretimde sıbyan mektebi ve iptidai mektebi olarak görünüşte Usul-u Atika ve Usul-u Cedide olarak da temelde uzun bir süre devam etmiştir. Tanzimat devrinde müesseselerde ve fikirlerde meydana gelen bu ikiliğin kaçınılmaz sonucu olan eski-yeni mücadelesinden maarif alanında en çok ilköğretim zarar görmüştür.

1876’dan evvel İmparatorluk dâhilinde bulunan iptidai okullarının sayıları 200 ‘ü geçmiyordu bu durum Tanzimatçıların rüştiye okullarını, sıbyan ve iptidailere tercih etmelerinin sonucudur.²⁷ 1882’den sonra Maarif Nezareti bu ikiliği ortadan kaldırmak için tüm ilkokulları iptidai mektebe dönüştürmeye başlamıştı. Bu tarihten sonra Devlet Salnamesinde ve diğer vesikalarda daha çok iptidai adının geçtiğini görürüz²⁸.

1882 yılında Vilayet Maarif Müdürlüklerinin zamanla tayin edilmesi başkanlıklarında birer maarif meclisi kurulması maarif müdürlerinin en önemli vazifelerinden birinin bulundukları yerlerde iptidai mektepleri açmak bulunanları tanzim ve ıslah etmekle görevli olmaları ilköğretime önem vermelerini sağlamıştır. 1887’de maarif meselelerin görüşmek üzere bir maarif komisyonu toplandı. Komisyon taşra ilköğretimini ele aldı. Rapora göre şikâyetler hep aynı idi binaların yetersizliği kaynak eksikliği öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmaması gibi sonuçlardı. Alınması gereken önlemlere gelince²⁹

1891 yılında yapılan bir düzenlemeyle şehirlerde iptidai mektepleri 3 sınıfa indirilerek köy mektepleri için 4 yıllık bir tedrisat süresine göre ayarlanmıştır. Yeni açılan iptidai mektepleri için müfredat programlarının 1892 yılında yapıldığı görülmektedir. Bu tarihe kadar iptidailerin düzenli bir plan ve programı yapılmamıştır. 1892 de iptidailerde okutulan derslerin; Elif Ba, Kur'an-ı Azimüşşan, Tecvid, İlmihal, Ahlak, Sarf-ı Osmani, Hesap, Hüsn-ü Hat olduğu görülmektedir³⁰

II. Abdülhamid devrinde ilk okulların yaptırılması, cahaletin kaldırılması ve genel maarif hizmetlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılmaya çalışılması bu hususta önceliğin Müslüman halka verilmesi ilk öğretim siyasetinin esasını gösterir, taşrada yapılacak okulların büyük olmasına özen gösterilerek gayrimüslim çocuklarının buralara alınmasıyla ilgili kararlar alınarak gayrimüslim tebaa çocukları üzerindeki yıkıcı faaliyetlerde bulunan cemaat okullarının etkisini ve zararlarını azaltmak ve aynı zamanda Osmanlılık bilinci aşlamaktı. Fakat bu amaç gayrimüslim tebaanın tutumu yüzünden gerçekleşmedi.³¹

Meşrutiyetin ilanına kadar sayıları giderek artan iptidailerin idare ve teftişleri ilgili olarak 19 Haziran 1910’da “Tahsili İptidaiyi İdare Ve Teftiş İle Muvazzaf Olan Memurunin Vezaiifi Hakkında Nizamname” 65 maddelik bir Nizamname çıkarılmıştır. 23 Eylül 1913

²⁷ Kodaman, s.77

²⁸ Kodaman, s.68,69.

²⁹ Kodaman, s.81,82,83

³⁰ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1989, s.251.

³¹ Kodaman, s.69.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

tarıhli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı 101 maddeden ibaret olup ilköğretimin mecburi ve devlet okullarında parasız olduğunu ve iptidai ve sıbyan mektepleri ve teşkilatı ile ilgili maddeleri yeniden ele alarak düzenliyordu³². 6 Ekim 1913 de Tedrisat-ı İptidaiye sistemine uyularak bir kısmı numune rüşdiyeleri haline getirilmiştir

Tevhid-i Tedrisat'a kadar devam eden sıbyan-iptidai ikiliği 1924 yılında tek sistem olması düşüncesiyle 5 yıllık bir temel eğitim kurumu haline getirilerek ortadan kalkmıştır³³.

1. Urfa Sancağı Merkez Kazası Sıbyan Mektepleri ve İptidailer

A. Urfa sıbyan Mektepleri

Evliya Çelebi Urfa'ya geldiğinde (1646) şehri ziyaret etmiş, Urfa'da toplam 30 adet sıbyan mektebi bulunduğundan bahsetmektedir. Bu mekteblerin en meşhurları Kızıl Cami Sıbyan Mektebi, Hazreti İbrahim Halil Mektebi, Sultan Hasan Mektebi, Ak Cami mekteblerinden bahsederek bu mekteplerde öğrenim yapan yetim talebelere vakıfları tarafından para keseleri ve hediyeler dağıtıldığı anlatmaktadır.³⁴ Sıbyan mekteplerinden tarihi bilinen en eskisi Urfa'da Behram Paşa vakfına ait olup (1568-1569) tarihli vakfiyesinde bir darü-t ta'limin bulunduğundan bahsedilmektedir.³⁵ Urfa Sıbyan mektebi vakıflarının yine en eski tarihliyelerinden birisi Şeyh Ramazan Şani'nin tesis ettiği. (1658,1659) tarihli vakfiyesinden anlaşıldığı üzere bu vakfa ait sıbyan okulu bulunduğu anlaşılmaktadır.³⁶ Urfa 220 nolu Şer'iyye sicili kayıtlarına göre Urfa'da Kızıl Camii demekle maruf Câmî-i Kebîr vakfından olmak üzere vâkıf-ı mezbûreden yevmî beş akçe vazife ile muallim-i sıbyanlık cihetlerine berat-ı şerif ile Ali Halife bin Halil'in oğulları Abdürrahim ve Mehmet muallim-i sıbyan olarak görevlendirilmişlerdir. (695 numaralı belge) belgeden anlaşıldığı üzere yukarıda adı geçen Kızıl cami vakfına ait bir sıbyan mektebinin 1893 yılında varlığını sürdürdüğü görülmektedir.³⁷ 8 Nisan 1851 tarihli bir vesikada Urfa'daki Yusuf Paşa Camisi ve Sıbyan Mektebi için Urfa'ya 1 saat uzaklıkta bulunan Sırrın köyünün vakfedildiği kayıtlıdır.³⁸Urfalı şair ve mutasavvıf Mehmet Emin Sakıb Efendi tarafından inşa edilen medresenin yanında aynı zamanda birde sıbyan mektebini inşa ettirmiştir (1860-1861).³⁹ Urfa'da sıbyan mekteblerinin Osmanlı Devleti'nde genelinde hayırsever kişiler tarafından yaptırılarak bunların vakıfları tarafından idare edildiği anlaşılmaktadır.⁴⁰Urfa Sancağındaki ilköğretim

³² Dustur I,II.Tertip Beşinci Cilt,s.804-823; Reşat Özalp,age,s83-102;Aydoğan Ataünal, Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı, M.E. Basımevi, İstanbul, 1977, s.23.

³³Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, M.E. Basımevi, Ankara, 1964, s. 40.

³⁴ "Tarîf-i mektebi darüt'ül ta'limi sıbyanı tıflânı ebcedhan..."Seyit Ali kahraman, Yüce Dağlı Evliya Çelebi seyahatnamesinin transgirsibiyonu, 3. Kitap Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 92.

³⁵ Mahmut, Karakaş, Cumhuriyet öncesi Şanlı Urfa'da Kültür ve Eğitim, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1995

³⁶ Osmanlı Urfası,CI,editör Abdullah Ekinci,Abdullah Ekinci,İsmail Asoğlu,"Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve Urfa Örneği"Şanlıurfa,2018,s.336.

³⁷ 220 'nolu Urfa Şer'iye sicili(H.1309-1311/ M.1892-1893)

³⁸ Ziya Kazıcı, "Osmanlı Arşiv Belgelerine göre Urfa'daki vakıf hizmetleri" Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 5,6,1986,1987, İstanbul, 1993.s.90

³⁹ Osmanlı Urfa'sı, C. I, "Mehmet Memiş Osmanlı Dönemi Urfa Medreseleri"s.180

⁴⁰ Harran kapı Medresesi sıbyan mektebi Lütfullah cami avlusunda bulunuyordu 1725 vakfiyesinde bir muallim hane ve sıbyan-ı müsliminden bahsedilmektedir. Bundan anlaşıldığına göre bir vakıf tarafından yönetilmekte idi. Osmanlı Urfa'sı,CI." Mehmet Memiş Osmanlı Dönemi Urfa medreseleri"s. 174

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

kurumlarına ilişkin araştırmalar oldukça kısıtlıdır. 1869 Maarif Nizamnamesiyle Urfa'da çağdaş anlamda ilkokullar kurulmaya başlamıştır.

Halep Vilayet Salnamelerinden yararlanılarak çıkarılan kayıtlarda. Aşağıda Görüleceği Üzere yıllara Urfa Sıbyan ve diğer mekteplerinin sayıları yıllara göre şöyledir: H. 1285 (M.1868) tarihli Halep vilayet salnamesinde Urfa Sancağı merkez kazasında 31,⁴¹ H. 1286 (M.1869) tarihli Halep vilayet salnamesinde Urfa Sancağı merkez kazasında 34,⁴² H. 1288 (M.1871) Halep Vilayet salnamesinden anlaşıldığına göre Urfa Sancağı merkez kazasında yine 34,⁴³ H. 1300 (M.1883) Halep Vilayet salnamesinden anlaşıldığına göre Urfa Sancağı merkez kazasında 44 İslam mektebi, 756 öğrenci vardı.⁴⁴ H. 1303 (M.1886) ,⁴⁵ H. 1305 (M. 1888) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Sancağı Merkez kazasında 44 İslam Mektebi, 756 öğrenci, bulunmaktaydı. M.1891 tarihinde de sayı aynı kalmıştır. Bu tarihlerde 1330 Müslüman öğrenci okumaktaydı.⁴⁶ H. 1313 (M.1895), H. 1314 (M.1896), H. 1315 (M.1897), H. 1316 (M.1898) Halep Vilayet Salnamelerine göre de Urfa Sancağı Merkez kazasında 31 İslam mektebi bulunmaktaydı.⁴⁷ H. 1317 (M.1899) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Merkez kazasında 31 İslam Sıbyan Mektebi vardı⁴⁸. H. 1318 (M 1900) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa merkez kazasında 31 mektep bulunmaktaydı⁴⁹. H. 1319 (M.1901) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Merkez kazasında 31 İslam Sıbyan Mektebi bulunmaktaydı⁵⁰. H. 1320 (M.1902) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Merkez kazasında 31 İslam Sıbyan Mektebi bulunmaktaydı⁵¹. H. 1321 (M.1903) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Merkez kazasında 24 İslam Sıbyan Mektebi bulunmaktaydı⁵². H.1322 (M 1904) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Merkez kazasında 24 İslam Sıbyan Mektebi bulunmaktaydı⁵³. H. 1323 (M.1905) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Merkez kazasında 24 İslam Sıbyan Mektebi, bulunmaktaydı⁵⁴. H. 1324 (M.1906) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa Merkez kazasında 24 İslam Sıbyan Mektebi bulunmaktaydı⁵⁵. H. 1326 (M.1908) Halep Vilayet Salnamesine göre Urfa merkezde 24 İslam Sıbyan mektebi bulunmaktaydı⁵⁶.

Yukarıda verdiğimiz Urfa merkez Kazası islam sıbyan mektepleri ile ilgili Evliya Çelebi ve Halep Salnamesi kayıtlarını karşılaştırdığımız zaman aşağı yukarı ikiyüzelli yıllık dönemde Urfa Sıbyan mekteplerinin sayılarının 31ve24 civarında olduğu görülmektedir. Bu mektepler her halde bu dönemde Urfa'da bulunan yaklaşık elli civarında Urfa camilerinin

⁴¹ H. 1285 Halep Vilayet Salnamesi, s.198.

⁴² H. 1286 Halep Vilayet Salnamesi, s.157.

⁴³ H. 1288 Halep Vilayet Salnamesi, s.138.

⁴⁴ H. 1300 Halep Vilayet Salnamesi s.116.

⁴⁵ H. 1303 Halep Vilayet Salnamesi s.225.

⁴⁶ Vital Cuinet, Turquie D'asie, Paris,1891, s.261.

⁴⁷ H. 1313 Halep Vilayet Salnamesi s.285.

⁴⁸ H. 1317 Halep Vilayet Salnamesi s.295.

⁴⁹ H. 1318 Halep Vilayet Salnamesi s.310.

⁵⁰ H. 1319 Halep Vilayet Salnamesi s.325.

⁵¹ H. 1320 Halep Vilayet Salnamesi s.276.

⁵² H. 1321 Halep Vilayet Salnamesi s.386.

⁵³ H. 1322 Halep Vilayet Salnamesi s.409

⁵⁴ H. 1323 Halep Vilayet Salnamesi s.416.

⁵⁵ H. 1324 Halep Vilayet Salnamesi s.410.

⁵⁶ H. 1326 Halep Vilayet Salnamesi s.416.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

büyüklerinde ve yine o tarihler arasında on kadar olan Urfa medreselerinin bünyelerinde onların vakıflarına bağlı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yine yukarıdaki vakıf kayıtlarından da bu durum anlaşılmaktadır. Bu 250 yıllık dönemde bu okul sayılarının artmamasının en önemli sebebi devletin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı durumundan dolayı yeterli kaynak ayıramamasından yeni okulların açılmasını halktan istemiş halkında da bu konuda yetersizliğinden kaynaklanmış olmalıdır.

B. Urfa İptidai Mektepleri

1863 Yılından itibaren Sıbyan okulları seviyesinde iptidai adıyla yeni okullar açılması fikri ortaya atılmıştı buna göre ilk iptidai örnek mektebi 1872 İstanbul'da açıldı 1882den itibaren Maarif Nezareti ülke genelinde tüm ilkokulları İptidai mekteplerine çevirmeye çalışmıştır. Yapılan uygulamalardan bu konuda yeteri derecede başarılı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu faaliyetlerden aşağıda görüleceği üzere Urfa'da iki tanesi zaman kapana ancak dört iptidai açılabilmiştir. Urfa İptidailerinin açılmasıyla ilgili tespit edebildiğimiz en eski kayıt H.1306/M.1888,1889 tarihidir. Bu kaynağa göre bu iptidai 30.000 kuruş sarf edilerek halk ianesiyle kurulmuştur.⁵⁷

Başbakanlık Osmanlı arşivi kayıtlarındaki bir belgeye göre Urfa'da Mutasarrıf Dede paşa zamanında mutasarrıfın ve ahalinin nakden yardımı üzerine dört iptidai mektebi açılmış yeni usule göre tedrisata başlatılmış 1314 senesi için birinci defa olarak Mekatib-i mezkûreden mekteb-i rüştiyenin birinci senesine otuz dört şakirt yetiştirilip adedi-i şakirdinin bu sene bir misli daha ziyadeleşeceği...⁵⁸ Kayıtlıdır. Yine 17 Mayıs 1319 tarihli başka bir kayıтта Urfa'da sekiz sene önce açılan dört iptidai mekteblerinden bahsetmektedir⁵⁹ bu kayıtlardan anlaşılağı üzere R. 1310,1311,M.1892,1893 senesinde açıldığı ve ilk mezunlarını 1314 yılında verdiği kayıtlıdır.

Urfa Merkez Kazasında iptidai mektepleri kayıtlarına salnamelere göre ilk kez H.1316(1898) yılında rastlanılmıştır. H.1316 Halep Vilayeti (M.1898) yılında Urfa Merkez Kazasındaki İptidai mektepleri İrfaniye İptidai Mektebi'nde hocaları: Muallim-i Evvel Müslim Atıf Efendi, Muallimi Sani Hafız Osman Efendi'lerdi, mektebin 105 öğrencisi vardı.

Hayriye Mektebi'nde hocalar: Muallim-i Evvel Hafız İbrahim Hilmi Efendi, Muallim-i Sani Osman Avni Efendi, öğrenci sayıları 60 idi.

Sa'diye Mektebi'nde: Muallim-i Evvel Müslim Nuri Efendi, Muallim-i Sani Halil Şakir Efendi okulun hocalarıydı, 65 öğrenci bulunmaktaydı⁶⁰.

H.1317 (1899) 'de Urfa Merkez Kazasındaki İptidai mektepleri

İrfaniye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Atıf Efendi, Muallimi Sani Hafız Osman Efendi gibi hocaları vardı.

Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Hafız İbrahim Hilmi Efendi, Muallim-i Sani Osman Avni Efendi, Hüsn-ü Hat muallimi Ali Efendi, Hüsn-ü Hat muallimi Kamil Efendilerden oluşan hocaları vardı. Bu kayıtlarda görüldüğü üzere bu okulun öğretmen kadrosuna iki yeni hüsnü hat muallimi katılmıştır.

⁵⁷ Şamil Mutlu, II. Meşrutiyet Devrinde İstatistik Belgeleriyle Eğitim, TTK Basımevi Ankara 1997 ,s

⁵⁸ BOA: MF: MKT:0477.00057.004.

⁵⁹ BOA, MF. MFT.0009.0005.005.

⁶⁰ H. 1316 Halep Vilayet Sınamesi s.266.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Saidiye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Nuri Efendi, Muallim-i Sani Halil Şakir Efendi hocalar,

Fevziye Mektebi'nde ise Muallim-i Evvel Süleyman Efendi, Muallim-i Sani Ali Yaver Efendi hocaları bulunmaktaydı⁶¹. 1899 'da okul sayısının dört olduğu görülmektedir.

H.1318(1900)da Bu tarihteki Urfa Merkez Kaza İptidai Mektepleri

İrfaniye Mektebi'nde hocaları: Muallim-i Evvel Müslim Efendi, Muallim-i Sani Osman Efendi'lerdi.

Fevziye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Süleyman Efendi, Muallim-i Sani Ali Efendi hocaları idi, Saidiye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Efendi, Muallim-i Sani Halil Efendi gibi hocaları vardı.

Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel İbrahim Efendi, Muallim-i Sani Osman Efendi, Hüsn-ü Hat muallimi Ali Efendi, Hüsn-ü Hat muallimi İsmail Rahmi Efendi hocalar görev yapmaktaydı⁶². Bu tarihte Saidiye Mektebi kayıtlarına rastlanmamıştır

H.1319 Tarihindeki Urfa Merkez Kaza iptidai mekteplerinden

İrfaniye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Atıf Efendi, Muallim-i Sani Osman Hıfzı Efendi hocaları vardı,

Saidiye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Nuri Efendi, Muallimi Sani Halil Efendi hocaları vardı.

Fevziye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Süleyman Efendi, Muallim-i Sani Ali Efendi hocalar Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel münhal, Muallim-i Sani Osman Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Ali Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Mustafa Müslim Efendi hocalar görev yapmaktaydı

H:1320 Bu tarihli salname kayıtlarında herhangi bir iptidai bilgisine rastlanmamıştır.

Salname kayıtlarında görüldüğü üzere bu iptidai mekteplerinden Sadiye ve Fevziye mekteplerinin kayıtları yoktur bunun sebebi bu mekteplere ayrılan tahsisat bir müddet sonra hocaların maaşlarını karşılamayacak hale gelmiştir. Bunun sebebi mekteplerin gelirlerinden birisi Karakoyun Deresinde yıkanan yünlerden alınan vergiden karşılanıyordu iki sene yağmur yağmadığı için hocalar beş ay maaş alamamıştı. Bu okullar kapanma derecesine gelecektir. Bu konuyu çözmek için Urfa maarifiyle Haleb Maarif Müdüriyeti arasında çeşitli yazışmalar yapılarak çözülmeye çalışılmıştır.

H.1321 Bu tarihteki Urfa Merkez Kaza iptidai mektepleri

İrfaniye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Atıf Efendi, Muallim-i Sani Hacı Abdurrahman Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi İsmail Rahmi Bey hocalar, 70 öğrencisi vardır. Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Hafız Osman Efendi, Muallim-i Sani Osman Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi İsmail Rahmi Bey hocalar ve 60 öğrenci bulunmaktaydı⁶³.

H.1322 tarihinde Urfa Merkez Kaza iptidai mektepleri

Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Hafız Osman Efendi, Muallim-i Sani Hacı Osman Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi İsmail Rahmi Efendi hocalar, 45 öğrenci,

⁶¹ H. 1317 Halep Vilayet Salnamesi s.293.

⁶² H. 1318 Halep Vilayet Salnamesi s.308.

⁶³ H. 1321 Halep Vilayet Salnamesi s.378.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

İrfaniye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Atıf Efendi, Muallim-i Sani Hacı Abdurrahman Efendi hocalar ve 80 öğrenci bulunmaktaydı⁶⁴.

H1323'de Urfa Merkez Kaza İptidai Mektepleri

Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Hafız Osman Efendi, Muallim-i Sani Osman Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Muhammed Bakır Efendi hocalar, 63 öğrenci,

İrfaniye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Hüsnü Atıf Efendi, Muallim-i Sani Hacı Abdurrahman Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Muhammed Bakır Efendi hocalar ve 83 öğrenci bulunmaktaydı⁶⁵.

H.1324 Yılında Urfa Merkez Kaza İptidai mektepleri

Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Müslim Nuri Efendi, Muallimi Sani Halil Mustafa Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi münhal olup, 63 öğrenci,

İrfaniye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Hüsnü Atıf Efendi, Muallim-i Sani Hacı Abdurrahman Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Muhammed Bakır Efendi hocalar, 65 öğrenci, Fevziye Mektebi'nde Muallimi Sani Halil Efendi, Hüsn-ü Hat Muallimi Ali Efendi hocalar, 48 öğrenci, Saidiye Mektebi'nde Muallimi Evvel Osman Hıfzı Efendi, Muallimi Sani Avni Efendi, Hüsn-ü Hat muallimi münhal, 62 öğrenci bulunmaktadır⁶⁶.

H.1326 Urfa Merkez Kaza İptidai Mektepleri

Hayriye Mektebi'nde Muallim-i Evvel Hafız Osman Efendi, Muallim-i Sani Osman Efendi, Hüsn-ü Hat muallimi Bakır Efendi hocalar, 63 öğrenci

İrfaniye Mektebi'nde hocalar: Muallim-i Evvel Müslim Atıf Efendi, Muallim-i Sani Hacı Abdurrahman Efendi, Hüsn-ü Hat muallimi Muhammed Bakır Efendi, 83 öğrenci vardı.⁶⁷ 1914 Yılında Urfa Merkez Kazasında 1 dersaneli bir muallimli bir,3 dersaneli üç muallimli 2 iptidai mektebi vardı.⁶⁸

Urfa İptidai Mekteblerinin Kaynakları

Urfa Mekâtib-i İbtidâ'îye vâridâtını mübeyyen bir kıt'a pusulasıdır.

	(kuruş)
Urfa zebhiyesinin sülüsü	2.800
Urfa hükûmet konağı ittisâlinde bulunan kahvehâne îcâr bedeli	1.000
Çârmelik Hânı îcâr bedeli	2.300
Urfa hükûmet konağı ittisâlinde bulunan nehr-i Karakoyun	1.600
Muttasılinda on bâb dükkân îcârı bedeli	-
Reji Dâ'iresi îcâr bedeli	3.000
Bir bâb attâr dükkânı îcâr bedeli	300
Menzilhâne îcâr bedeli	500
	(toplam) 38.700

Yalnız otuz sekiz bin yedi yüz kuruşdur.

⁶⁴ H. 1322 Halep Vilayet Salnamesi s.387.

⁶⁵ H. 1323 Halep Vilayet Salnamesi s.404.

⁶⁶ H. 1324 Halep Vilayet Salnamesi s.396-397

⁶⁷ H. 1326 Halep Vilayet Salnamesi s.404.

⁶⁸ Halil Aytakin, İttihat ve Terakki dönemi Eğitim Tarihi, Gazi Eğitim Fak. Yayınları, Ankara, s.253-254.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Kız İptidai Mektepleri

İnas Mektebi (Kız Mektebi), salname kayıtlarından yola çıkılarak bu mektebin bir iptidai mektep olduğu tahmin edilmektedir.

H. 1300(M. 1883) İnas Mektebi muallimi Zekiye Hanım, 50 öğrenci 2 hademe bulunmaktaydı⁶⁹. H. 1322 (M.1904) İnas Mektebi Muallim-i Evvel ve Nakış Muallimesi Zekiye Hanım, 7 öğrenci bulunmaktaydı⁷⁰. H. 1323 (M 1905) Halep Vilayet Salnamesinde İnas Mektebi Muallim-i Evvel ve Nakış Muallimesi Dursun Hanım, 40 öğrenci bulunmaktaydı⁷¹. H. 1324 (M.1906) Halep Vilayet Salnamesinde İnas Mektebi Muallime Hatice Hanım, Nakış Muallimesi Naime Hanım, Hademe Zülfikar Ağa, 47 öğrenci bulunmaktadır⁷². H. 1326 (M. 1908) Halep Vilayet Salnamesinde İnas mektebi Muallim-i Evvel ve Nakış Muallimesi Dursun Hanım olup, 40 öğrencisi bulunmaktaydı⁷³.

1927 Urfa salnamesi kayıtlarına göre Urfa merkez kazası ilk mektepleri⁷⁴

Merkez Köy Yatılı Mektebi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi üzerinde iki kat kargir olarak inşa edilmiş, müzeyyen bir mimaride yapılmıştır. Yatakhaneleri geniş, dersaneleri sıhhiyedir. Talebelerinin hepsi köylüdür. Mektebin ilk tesisine yüz kadar talebesi var iken köylülerin maarife karşı gittikçe çoğalan meyil ve muhabbetleri neticesinde bu rakam hızla artmıştır.

Merkez Vatan Mektebi, maarif kütüphanesi karşısında ve İzzet Bey caddesi üzerindedir. Yeniden dört dersane ilavesiyle ikmal edilen mektep binası iki katlı kargirdir. Mektebin küçük ve güzel bir müzesi, oldukça geniş bir spor meydanı ve bir de bahçesi vardır. Talebe mevcudu 180'dir.

Merkez İrfaniye Mektebi, şehrin tam ortasında ve camii-i kebirin civarındadır. Dersaneleri şeriat-ı sıhhiyeyi cam'idir.

Merkez Nusretiye Mektebi, Dabağhane mahallesindedir. İki sınıflı yeni açılmış bir mekteptir.

İlk Kız Mektebi, Ak Cami yakınında, güzel bir mimari ile inşa edilmiştir. Muntazam koridorları ve müzeyyen sütunları vardır. Bina iki katlı ve kargirdir. Üst katı dersaneler, alt katı da istirahat salonu, yemekhane teşkil etmektedir. 179 talebesi vardır.

Merkez Ana Mektebi, şehrin ortasında ve büyük Cami'nin ittisalında bulunmaktadır. Bunlardan başka merkez kazasında Karaköprü ve Kısas köy mektepleri de vardır. Nakibzade İbrahim Efendi medresesinde 1927 tarihinde bir merkez anaokulu vardı.⁷⁵

⁶⁹ H. 1321 Halep Vilayet Salnamesi s.378.

⁷⁰ H. 1322 Halep Vilayet Salnamesi s.387.

⁷¹ H. 1323 Halep Vilayet Salnamesi s.405.

⁷² H. 1324 Halep Vilayet Salnamesi s.396-397.

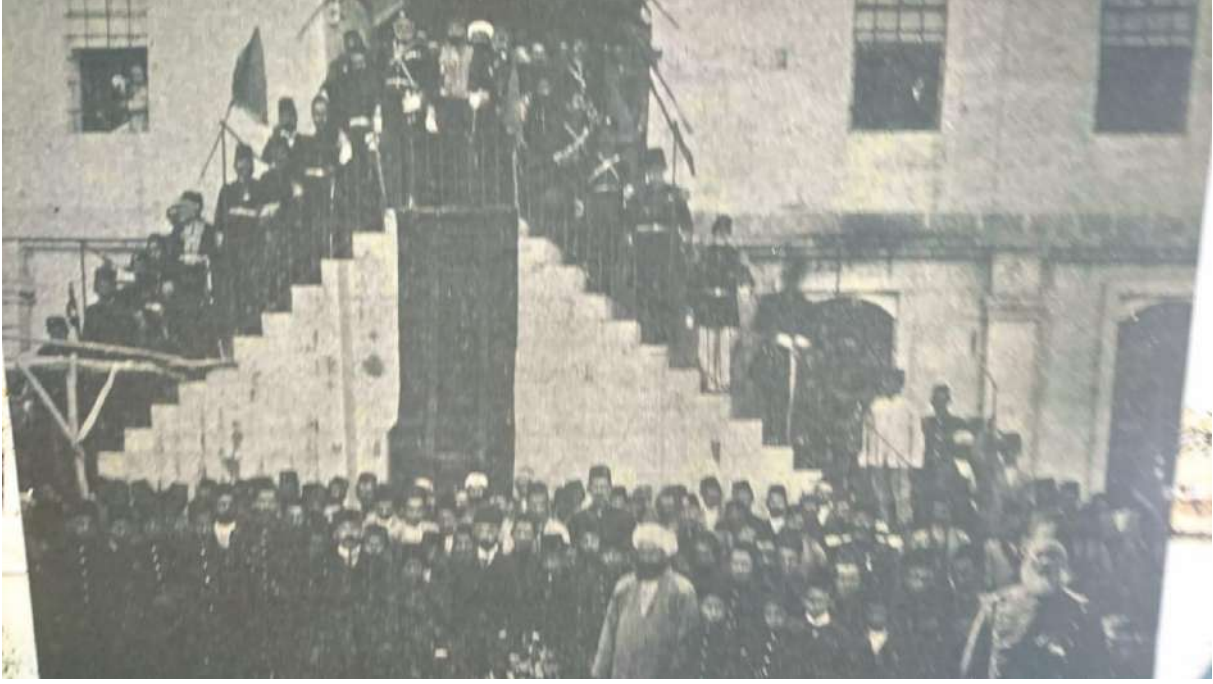
⁷³ H. 1326 Halep Vilayet Salnamesi s.405.

⁷⁴ 1927 Urfa Hakkında Cami Salname, çev. Kemal Kapaklı, Şurkav Yayınları:19, Ankara, Temmuz 1998, s.66-67.

⁷⁵ Öztürk, s.38

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Urfa Sıbyan Mektebi

Urfa Kız Sıbyan Mektebi

SONUÇ

Osmanlı Devleti eğitim alanında ıslahatlarına yüksek dereceli okullarla başlamasına rağmen. İlköğretim alanında ıslahatların yapılmasının kaçınılmaz olduğunu görmüş eski sistemle eğitim yapan sıbyan okullarını eski gelenek ve kadrolarına dokunulmadan ıslah etmeye çalışırken diğer taraftan yeni sisteme göre ilkokullar açmaya çalıştı. Zaman içinde ilköğretimi geliştirmek için her türlü tedbir ve kararları almış olmasına rağmen ancak bunu

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

uygulama alanına koymaya gelince, mali imkânsızlık, öğretmen eksikliği halkın bu konularda isteksiz davranması gibi sebeplerle başarılı olamamıştır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde, Abdülhamit içinde bulunulan onca imkânsızlıklara rağmen ülke genelinde ilköğretim ve diğer eğitim kurumlarını yaygınlaştırmaya çalıştı. nispeten başarılı da olmuştur. Son söz olarak o dönem alınan kararlar yapılan uygulamalar Cumhuriyet dönemi için temel oluşturdu. Bu dönemde Urfa'yı da imparatorluk genelinden soyutlamak mümkün olmadığı için ülke genelinde yaşanan sıkıntılar Urfa'da da görülmüş yeni açılan iptidai okulların bir kısmı parasızlık yüzünden zaman zaman kapanmış öğretmenleri aylarca maaş alamadığı görülmüştür.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

BOA, MF. MKT,3/171,Fi 17Cemaziyelahir sene 1289.
220 'nolu Urfa Şer'iyye sicili(H.1309-1311/ M.1892-1893)
BOA: MF: MKT:0477.00057.004.
BOA, MF. MFT.0009.0005.005.
1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi.
Düstur I,II. Tertip Beşinci Cilt;

SALNAMELER

H. 1285 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1286 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1288 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1300 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1303 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1313 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1316 Halep Vilayet Salnamesi.
H. 1317 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1318 Halep Vilayet Salnamesi
H. 1319 Halep Vilayet Salnamesi.
H. 1320 Halep Vilayet Salnamesi.
H. 1321 Halep Vilayet Salnamesi.
H. 1322 Halep Vilayet Salnamesi.
H. 1323 Halep Vilayet Salnamesi.
H. 1324 Halep Vilayet Salnamesi.
H. 1326 Halep Vilayet Salnamesi.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

Akyıldız, Ali, Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform, Eren Yayınevi, İstanbul, 1993.

Akyüz, Yahya, Türk Eğitim Tarihi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1989.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Aytekin, Halil, İttihat ve Terakki dönemi Eğitim Tarihi, Gazi Eğitim Fak. Yayınları, Ankara.

Berker Aziz, Türkiye’de ilköğretim (1839-1908), Ankara, 1945.

Bilim, Cahit Yalçın, Tanzimat Devri’nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1984.

Ekinci, Abdullah; İsmail Asoğlu, ” Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve Urfa Örneği” , Osmanlı Urfa’sı C.I, Şanlıurfa,2018.

Ergin, Osman, Türkiye Maarif Tarihi, c. II, İstanbul,1941.

Gelişli, Yücel, “Osmanlı İlköğretim kurumlarından, Sıbyan Mektepleri (Kuruluşu, gelişimi ve dönüşümü)”, Türkler, Cilt 15, Ankara, 2002.

Günyol, Vedat, “Mektep”, İslam Ansiklopedisi, C.7, MEB, Eskişehir, 1997.

Kahraman, Seyit Ali, Yüce Dağlı Evliya Çelebi seyahatnamesinin transkripsiyonu, 3. Kitap Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Karakaş, Mahmut, Cumhuriyet öncesi Şanlı Urfa’da Kültür ve Eğitim, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1995.

Kazıcı, Ziya, ‘Osmanlı Arşiv Belgelerine göre Urfa’daki vakıf hizmetleri’’ Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1986-1987, İstanbul, 1993.

Kodaman, Bayram, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Ankara, 1991.

Komisyon, Arşiv belgelerine göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını İstanbul 2014.

Koçer, H. Ali, Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.

Mutlu, Şamil, II. Meşrutiyet Devrinde İstatistik Belgeleriyle Eğitim, TTK Basımevi Ankara 1997.

Özalp, Reşat; Aydoğan Ataunal, Türk Milli Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilatı, M.E. Basımevi, İstanbul, 1977.

Öztürk, Şehnaz, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Urfa’da Eğitim, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2006.

Pakalın M.Zeki, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt III, İstanbul, 1993.

Unat, Faik Reşit, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, M.E. B Basımevi, Ankara, 1964.

Vital Cuiet, Turquie D’asie, Paris,1891.

www.siyasalvakfi.org/sibyan.htm.

1876 Kanun-i Esasi 114. Madde.

1927 Urfa Hakkında Cami Salname, çev. Kemal Kapaklı, Şurkav Yayınları:19, Ankara, Temmuz 1998.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

NATURAL WEALTH OF THE REGION OF ASTARA

Aygün KERİMOVA

National Academy of Science, Azerbaijan

ABSTRACT

In the south of Azerbaijan, the Lankaran-Astara region is located, known as a subtropical region with exceptionally picturesque nature, rich in flora and fauna. On its territory are located Hyrkan National Park and Gyzylagachsky Reserve.

Part of the region is occupied by the Talysh Mountains, part is lowland, the city of Astara is surrounded by rice plantations. The Astarachay and Tengerud rivers, which flow into the Caspian Sea, originate high in the mountains.

More than 37,000 hectares of the area covered by forests, where relict trees grow. The Astara region, along with Lankaran, is the location of the Girkan National Park, where the population of the Persian leopard remained.

Keywords: Astara, Nature, Tourism

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

BAŞBAKANLIK MAARİF MİLLET MEKTEPLERİ FAALİYET İSTATİSTİĞİNDE URFA MİLLET MEKTEPLERİ İLE İLGİLİ SAYISAL VERİLER

Dr. Öğr. Üyesi: Salhadin GÖK

Adıyaman Üniversitesi, salhadingok@hotmail.com

Öğr. Gör. Özlem KILINÇÇEKER

Adıyaman Üniversitesi, ozkilincceker@adiyaman.edu.tr

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde alfabede ıslah çalışmaları Tanzimat döneminde tartışılmaya başlanmış, II. Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. Nihayet bu tartışma 1 Kasım 1928 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Harf İnkılabı olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyetin en dikkate değer inkılaplarından biri olan bu inkılap ile Arap Alfabesi yerini Latin Harfleri kullanılarak hazırlanan Yeni Türk Alfabesine bırakmıştır.

Latin harflerinin kabul edilmesiyle; 11 Kasım 1928'de yeni Türk harflerini tüm yurda öğretmek ve okuryazar sayısını arttırmak amacıyla yurt genelinde "Millet Mektepleri Teşkilatı" kurulmuştur. 1928 yılında çıkartılan Millet Mektepleri Talimatnamesi ile Yeni Türk Alfabesinin ulusa öğretilmesi ve inkılabın kısa sürede benimsenmesi amaçlanmıştır. Bu mekteplerde 1 Ocak 1929 tarihinden sonra ise sadece 16-45 yaş arası yurttaşlara Yeni Türk Harfleri ile okuma yazma öğretilmesinin yanında, günlük hayatta kullanılabilecek bazı temel bilgi ve beceriler de kazandırılmaya çalışılmıştır.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında %10'un altında olan okuryazar oranı bu eğitim öğretim seferberliği ile 1940'larda %22'lere yükseltilmiştir. İlk beş yıl içerisinde okuma ve yazma bilenlerin oranı % 19.9'a kadar artmıştır. Öyle ki Millet Mekteplerinin A ve B dershanelerine giden yeni yazı ile okuma yazma öğrenen ve başarı belgesi alanların sayıları, 1928-1935 Maarif Millet Mektepleri İstatistiğinde il bazında kayıt altına alınmıştır.

Yeni Türk Alfabesinin halka öğretilmesi konusunda mühim bir unsur olan Millet Mektepleri, Anadolu'nun her şehrinde ve köyünde açılmıştır. Açılan bu mekteplerden biri Urfa'dadır. Ancak Urfa Millet Mektepleri kuruluş aşamasında dünyada ve Türkiye'de yaşanan iktisadi darboğazdan olumsuz etkilenmiştir. Tüm olumsuzluklara rağmen yine de bu eğitim kurumları ülkenin gelişmesi olarak algılanmış, her dönemde devlet tarafından önemli bir yatırım alanı olarak görülmüştür. Bu çalışmada Türk modernleşme tarihi açısından çok önemli olan bu inkılabın mekteplerinden Urfa Millet Mekteplerinin Başbakanlık Maarif Millet Mektepleri İstatistiğindeki sayısal verileri incelenmiştir. Bu istatistiğe göre 1928-1935 yılları arasında Urfa'nın merkezinde ve köylerinde Millet Mekteplerinin A dershanesinde 2111 erkek, 203 kadın, B dershanelerinde ise 555 erkek, 10 kadının okuma yazma öğrendiği tespit edilmiştir. Ancak bazı yıllar arasında kadınların bu dershanelere hiç gitmedikleri de görülmüştür. A ve B Dershanelerinde eğitim alanların toplam sayısı; A dershanelerinde 2344 kişi, B dershanelerinde ise 565 kişi olarak belirlenmiştir. 1928-1935 arasında Millet Mekteplerine gidenlerin toplam 2909 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayının % 80.61 erkek,

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

%19 kadındır. Bu oranlar yurt genelindeki diğer mektepler ile karşılaştırıldığında katılımın bazı illerde olduğu gibi Urfa ilinde de çok düşük olduğu görülmüştür.

Ayrıca 1928-1935 yılları arasında devlet tarafından bazı illere düzenli olarak bütçe ayrılmazken, Urfa iline her yıl düzenli olarak bütçenin ayrıldığı ve toplam 11.663 liradan oluşan bu bütçenin % 74.86'nın Maaş ve Ücretler, %25.13' ünün de diğer masraflar için verildiği tespit edilmiştir.

Bu bağlamda, ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Urfa Millet Mektepleri inkılâpların tabana yayılmasında; halkın sosyal, kültürel ve iktisadi olarak gelişmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Çalışmada ülke genelindeki en büyük eğitim hamlesi olan Millet Mekteplerinden Urfa Millet Mektepleri ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Millet Mektepleri, Urfa, Harf İnkılabı, Atatürk

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

CUMHURİYET HALK PARTİSİ İNTİHAP DAİRESİ RAPORUNA GÖRE,
URFA'DA SİYASİ, SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT (1944-1947)

Dr. Öğr. Üyesi Salhadin GÖK

Adıyaman Üniversitesi, salhadingok@hotmail.com

Öğr. Gör. Özlem KILINÇÇEKER

Adıyaman Üniversitesi, ozkilincceker@adiyaman.edu.tr

ÖZET

Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda ve şekillenmesinde etkin rol oynayan bir partidir. Bu parti 27 yıllık tek parti iktidarı süresince halkla olan etkileşimini ve kendi parti örgütünü diri tutmak amacıyla sorunları yerinde tespit ederek, çözüm üretmek için farklı mekanizmalar geliştirmiştir.

Bu mekanizmalardan biri Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderilmek üzere her vilayet için hazırlanan milletvekilleri raporlardır. Raporlarda milletvekilleri seçim bölgeleri ile ilgili dönemsel olarak sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi ve idari durum hakkında gözlemlerini, tespitlerini, halkın ve bölgenin taleplerini, ihtiyaçlarını, şikâyetlerini olumlu ve olumsuz açıdan ifade etmişlerdir. Bu raporlarda CHP milletvekilleri il örgütünün yapısının ve çalışmalarının toplum tarafından nasıl algılandığı ile ilgili öz eleştirilerini yapmışlardır. Yeni kurulan cumhuriyette gerek işleyiş gerekse içerik açısından çok önemli olan bu raporlar Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne gönderildikten sonra parti örgütü ve hükümet tarafından değerlendirilerek gerekli birimlere sevk edilip, işleme tabi tutulmuştur. Bu kapsamda hazırlanan milletvekilleri raporlarından biri Urfa iline aittir.

Bu çalışma Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerine dayalı olarak 1944-1947 yılları arasında Urfa'da CHP'nin parti örgütlenmesinin ne seviyede olduğunu ve halkın yaşam koşulları ile ilgilidir. Bu doğrultuda araştırmada, Urfa milletvekilleri tarafından hazırlanan raporlardaki bilgiler arşiv belgeleri ışığında ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelime: Halk Partisi, Urfa, İntihap dairesi, siyasi hayat

3. ULUSLARARASI PIRI REIS DIL-TARIH- COĞRAFYA KONGRESI

4-7 EKIM, 2018

NAVOIYNING SHOH ASARI “XAMSA”DA TA’LIM –TARBIYA MASALALARI

DJumayeva Hulkarxon Muhammadjonovna

D. Yoqubova

TerDU o’qituvchilari, O’zbekiston

Darhaqiqat, kishi yaxshilik bilan nom qoldirsam, bu har qanday inson uchun baxt.

Inson qalbining quvonchu qayg’usini, ezgulik va hayot mazmunini Navoiydek teran ifoda etgan shoir jahon adabiyoti tarixida kamdan-kam topiladi. Alisher Navoiyning buyukligi ham mana shunday yaxshi nom qoldirganligida. Qanchadan-qancha qimmatli asarlar yozib qoldirganligida, hali hanuz ko’plab san’atkorlarni bulbul qilib sayratganligida.

Mir Alisher Navoiyning har bir asari o’zbek va barcha turkiy xalqlar madaniyatlariga zamin kabi yaratildi. Zamingina emas, shu madaniyatlar sohalariga cho’qqi bo’ldi. Navoiy asarlarida insoniyatning Navoiygacha bo’lgan tafakkur dunyosi boyliklari mujassamdir. Uning asarlarida fikrlar tirik, uyg’oq va harakatdadir, ya’ni ularning fayzi bahor fayzi kabi hamisha hayotdan hayot, tiriklikdan tiriklik, guldan gul yaratishga qodir. Xondamir “Makorimul-axloq” asarida Mir Alisher Navoiy haqida “... adolat va insof eshiklarini insoniyat yuziga ochib qo’ydi. Yaralangan davr jarohatlariga malham qo’yib, nurolam dahr kasallariga adolat sharbati bilan shifobaxsh etdi”, deb yozganida zarracha mubolag’a yo’q. Odam jismiga tekkan andakkina jarohatni tuzatish oson emas. Davr jarohatlarini tuzatishi qanday bo’lar ekan? Davr jarohatlarini tuzatishi kimning qo’lidan kelishi mumkin. Yuragi insoniyatga va yaratganning qudratiga mehr-muhabbat va hayrat bilan to’lgan ulug’ mutafakkir donishmandgina bu ishga qodir edi.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

KARBOĞAZI SAVAŞI'NDA ESİR ALINAN FRANSIZ TABURU Ve KAYIP BAYRAK MESELESİ

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

Batman Üniversitesi, tekin.idem@batman.edu.tr

ÖZET

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Çukurova bölgesinin elde tutulmasını sağlamak hususunda son derece stratejik bir öneme sahip olan Pozantı, 27 Aralık 1918'de "*Verdün Kahramanı*" olarak da bilinen Binbaşı Mesnil komutasındaki güçlendirilmiş bir tabur vasıtasıyla işgal edilmiştir. Milli Kuvvetlerin Adana'da teşkilatlanması sonrasında bu derece stratejik öneme sahip olan bir yerin Fransız işgali altında kalmasına izin verilmek istenmemiştir. Pozantı Kuşatması neticesinde Binbaşı Mesnil, taburu ile Pozantı'yı terk etmek zorunda kalmıştır.

Milli Kuvvetlerin Karboğazi'nde kurdukları pusu neticesinde 200'ün üzerinde kayıp veren Fransız taburu 23 subay ve 650 eri ile teslim olmak zorunda kalmıştır. Milli Mücadele tarihimizde 40 kişilik bir kuvvetle elde edilen bu zafer, Cumhuriyet döneminde Yeni Adana Gazetesi imtiyaz sahibi Ahmet Remzi Bey (Yüreğir) ile Türk Sözü Gazetesi imtiyaz sahibi Ferid Celal Bey'i (Güven) karşı karşıya getirmiştir. Farklı konularda daha öncesinde de karşılıklı suçlamaların yöneltildiği bu iki gazeteden Türk Sözü Gazetesi'nin "*Menil Taburunun Bayrağı*" başlıklı haberi ile esir Fransız tabur bayrağının Ahmet Remzi Bey tarafından Fransızlara satıldığı iddiası konuyu bambaşka bir boyuta taşımıştır. Bahsi geçen iddianın amacı halk nazarında Ahmet Remzi Bey'i itibarsızlaştırmaktır. Tartışmalar halkın ilgisini çekmiş, siyasetçiler ve halk uzun süre Tabur Bayrağı meselesi ile meşgul olmuş ve sorun mahkemeye taşınmıştır. 13 Temmuz 1930 tarihli bir haber ile başlayan Tabur Bayrağı tartışması 15 Ocak 1932'de Adana Asliye Ceza Mahkemesi'nin kararına kadar devam etmiştir.

Bu çalışmada iki gazete arasındaki iddiaların ve suçlamaların tamamının incelenmesi yerine sadece Fransız Tabur Bayrağı'nın akıbeti ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada, birincil kaynak olarak; Türk Sözü ve Yeni Adana Gazeteleri ile olayın şahitleri içerisinde yer alan şahısların anılarından istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Remzi Bey (Yüreğir), Ferid Celal (Güven), Yeni Adana Gazetesi, Türk Sözü Gazetesi, Mesnil Taburu.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

MİSAK-I MİLLİ'YE GÖRE SURİYE SINIRININ TESPİTİ KONUSUNUNUN TBMM'DE ELE ALINMASI

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

Batman Üniversitesi, tekin.idem@batman.edu.tr

ÖZET

Misak-ı Milli Sınırları, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı sırada Osmanlı ordusunun hakimiyetindeki topraklar esas alınarak çizilmiş meşru sınırlarımızdır. Bu sınırlara ilişkin olarak Cumhuriyet dönemi dış politikada daha çok Musul ve Hatay üzerinde durulduğu söylenebilir. Özellikle de Hatay konusu değerlendirildiğinde dikkati çeken bir husus Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almasına rağmen o dönemde Suriye'ye terk edilen tek bölgenin Hatay olmadığıdır. Mondros imzalandığında Osmanlı ordusunun Halep'in kuzeyindeki Katma mevkiinde bulunduğu ve Katma'dan Hatay'a kadar uzanan bölgenin de yaşanan bu diplomatik süreçte Fransız Mandası altındaki Suriye'ye bırakıldığı bilinmektedir. Hatay'dan çok daha büyük bir araziye sahip olan bu toprakların neden Türkiye sınırlarına dahil edilemediği, o günün şartlarında bu kayıpların kabul edilmesinde hangi askeri, siyasi, diplomatik faktörlerin etkili olduğu ve mevcut durumun TBMM'de nasıl yankı bulduğu ise müstakil bir araştırma konusu teşkil etmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, TBMM'nin açılmasından sonra Fransa ile yürütülen sınır konusuna ilişkin görüşmelerin Meclis'te ele alınışı, mevcut durumun dönemin milletvekilleri tarafından nasıl karşılandığı ve Türkiye sınırlarına katılamayan topraklar konusunda Meclis'teki milletvekillerinin tepkilerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmada birincil kaynak olarak, I. Dönem TBMM Açık ve Gizli Oturum Tutanakları'ndan istifade edilmiş ve bu tutanaklardan hareketle Fransa ile sınır tespiti için Ankara Antlaşması'nın imzalanmasına kadar yaşanan olayların TBMM'de ne şekilde tartışıldığı incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Halep'in kuzeyinden bugünkü Suriye sınırlarımıza kadar olan bölgeyi Fransa'ya terk etmesinin nedenleri ile milletvekillerinin sınırlarımızın dışında kalan ve Türklerle meskun bölgelerin Fransızlara verilmesine tepkileri ele alınmıştır. Ayrıca, Güney Cephesi'nde Fransızlara karşı verilen mücadele sırasında bir kısmı bugün Suriye sınırları içerisinde kalan topraklardaki bir başka ifade ile Ayn El Arap, Rakka, Münbiç, Bab, Hama, Cırsıuşur ve Cerablus'taki mücadelelere de değinilmiş ve bu topraklardaki mücadelenin o dönemde Antep ve Urfa Milli Mücadelelerinin bir uzantısı olduğu vurgulanmıştır. Bugün geline nokta ise bu toprakların öneminin artarak devam ettiğini göstermekte ve bu toprakların tarihine daha çok ışık tutmayı gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Misak-ı Milli, Fransa, Suriye, Ankara Antlaşması, TBMM.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

OSMANLI DEVLETİ'NDE MESLEKİ-TEKNİK EĞİTİMİN GELİŞİMİNE BİR ÖRNEK: ADANA SANAYİ MEKTEBİ

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

Batman Üniversitesi, tekin.idem@batman.edu.tr

Dr. Osman KARLANGIÇ

Aksu Anadolu Lisesi, osmankarlangic@mynet.com

ÖZET

Adana Sanayi Mektebi'nin öncüsü diye bileceğimiz Adana İslahhanesinin adına ilk olarak 1870-1871 yıllarına ait Adana Vilayet Salnamesinde rastlamaktayız. On yıl kadar faaliyette bulunan ıslahhane, ihmalkârlıklar sonucu kapanmıştı. Daha sonra, Adana sanayisinin gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan kalifiye elaman ihtiyacını gidermek için Adana Sanayi Mektebi açılmıştır. Okulda; dericilik, dokumacılık, matbaacılık, buhar makinesi, dikiş makinesi, dokuma tezgâhları, madensel ürünler vb. aletlerin üretim ve onarımına dönük eğitim verilmiştir. Adana Sanayi Mektebi'nin terzilik ve kunduracılık bölümleri 1909 yılında önemsiz görülerek kapatılmıştı. Okulun idare heyeti ve öğretmenleri şehrin sosyal ve ekonomik hayatında etkin olan şahıslardan oluşuyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri imalathane olarak faaliyetlerini sürdüren yapı, Fransız işgali döneminde garaj olarak kullanılmıştır. İşgalden sonra (1922) tekrar okul olarak faaliyetlerine başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışan ustalar ve sanayiciler ya bu okuldan yetişmişler ya da bu okuldan yetişenlerin çıraklarıdır. Okul, 1924 yılında kapatılmıştır.

Okulun yönetiminde söz sahibi olmak için zaman zaman rekabetler de yaşanmıştır. Bunlardan en önemlisi, “Sandalye Kavgası” adı verilen olaydır. Olay, okulun önceki ve sonraki müdürleri arasındaki Çekişmelerden kaynaklanmıştır. İhsan Fikri, Adana Sanayi Mektebi'ndeki görevinden alınmış, yerine Gergerlizade Ali Efendi getirilmiştir. Okul yönetimindeki görevinden alınan İhsan Fikri ile onun yerine getirilen Gergerlizade Ali Efendi taraftarları arasında yaşanan çekişmeler valiyi de zor durumda bırakmış, şehirde devlet otoritesinin zaafa uğramasına neden olmuştur. Haleflik-seleflik davasında İhsan Fikri, İtidal gazetesi üzerinden mücadelesini sürdürmüştür. Bahsi geçen çekişmeler, Adana eşrafını da ikiye bölmüştür. Bu çalışmada, Adana Sanayi Mektebi'nin kuruluşu ve gelişimi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adana Sanayi Mektebi, İhsan Fikri, Gergerlizade Ali.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

МАҚТЫМҚҰЛЫ ПЫРАҒЫНЫҢ ҒАШЫҚТЫҚ ҒАЗАЛДАРЫ

Б.Нұрдәулетова

филология ғылымдарының докторы, профессор

А.Нұржанова

шығыстану магистрі

Шығармашылық тұлға туралы сөз қозғау үшін алдымен оның тұлға болып қалыптасуының тарихи, рухани уәждерін саралап алу қажет екендігі белгілі жай. Зерттеуші Досай Кенжетайдың «Ясауиді тану үшін оның шығармаларын оқу жеткіліксіз. Алдымен Ясауи кім, қайдан келді, оның ішкі әлемі, өскен ортасы, сенімі, ойлау жүйесі, өмірге деген көзқарасы, танымы мен болмысының мәні, міне осыларды тануға тырысуымыз керек» деген пікірі Мақтымқұлы Пырағына да қатысты. Бүгінгі әңгімеміз осы қатыстылықтың мән-жайын барлауға арналады. Мақтымқұлы Пырағының өлеңдерінің негізгі мәйегі ғашықтық ғазалдары деп айтуға толық мүмкіндік бар. Жалпы ақындықтың адам баласының жүрегіндегі махаббат отының оянуынан туатынын бәріміз білеміз, бірақ ол махаббаттың рухани сырына екінің бірінің жетесі жете бермейтіні анық.

Мақтымқұлы Пырағы XVIII ғасырда өмір сүріп, Хиуадағы Ширғазы медресесін бітірген. XIX ғасырдың аяғы, XX ғасырдың басында Маңғыстаудың ұлы перзенттерінің бірі ғұлама-сопы Көрпе Оразмағамбет ахун да осы медреседен білім алған. Қожа Ахмет Иасауи негіздеген сопылық ілімнен дәріс беретін ортаазиялық білім ошағын тәмәмдаған шайырдың рухани ойлау жүйесі Иасауи жолы екені түсінікті.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

XIX. YÜZYILIN BAŞLARINDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNA UZANAN SÜREÇTE ADANA'DA SALGIN HASTALIKLAR VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Dr. Osman KARLANGIÇ

Aksu Anadolu Lisesi, osmankarlangic@mynet.com

ÖZET

Adana, iklim koşulları ve bataklıklar dolayısıyla tarih boyunca salgın hastalıkların görüldüğü yerlerden biridir. Bataklıklar, salgın hastalıkların en önemli nedenleri arasındadır. 1820'lerden itibaren şehirde görülen veba salgını halkı perişan etmiş, şehrin demografik ve ekonomik hayatına büyük darbe vurmuştur. 1827 yılında kolera salgını görülmüştür. Salgın hastalıklara karşı karantinahaneler kurulmaya başlanmıştır. Şehir, 1848 yılında tekrar bir kolera vakasıyla karşı karşıya kalmıştır. Yine 1865 yılında, muhtemelen hacdan gelenlerin yaydığı, bir kolera vakasından bahsedilebilir. Devlet, çeşitli tedbirler alarak salgının önüne geçmeye çalışmıştır. Salgınların en çok etkilediği grupların başında, bölgeye mevsimlik işçi olarak gelen, ameleler yer almıştır. 1890 yılında başka bir kolera vakası daha görülmüştür. Yapılan çalışmalar sonunda hastalığın yayılması önlenmiş, 1891 yılında yeniden ortaya çıkmasını engellemeye yönelik tedbirler de alınmıştır. Bu tedbirlere rağmen 1895'e kadar geçen zaman diliminde Rusya'nın sürgün ettiği muhacirler başta olmak üzere hastalıktan birçok kişi etkilenmiştir. Aynı yıl içerisinde etkileri daha sarsıcı olan yeni bir kolera salgını başlamıştır. Bahsi geçen dönemde hastalıkla mücadele için bölgeye hekimler gönderilmiştir. Bu salgında ölüm oranları %83 gibi yüksek bir seviyeye ulaşmıştı. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde de kolera salgınları devam etmiştir.

Osmanlı Devleti, kolerayla mücadele etmek için çalışmalar yapmıştır. Bahsi geçen mücadelede uygulanan yöntemler: karantina uygulanması, yerel yöneticilerin temizliğe dikkat etmesi, kolera görülen evlerin yıkanması veya kimyevi maddelerle temizlenmesi, hela ve lağımaların dezenfekte edilmesi, hastanın kullandığı eşyaların yakılması vb. idi. Yine, koleradan ölenlerin gömüldüğü mezarların şehrin dışında olması ve dezenfekte edilmesi dikkat edilen hususlardan biri olmuştur. Özellikle içme sularının temiz olmasına dikkat edilmesi istenmiştir. Denetleme için bir komisyon teşkil edilmesi kararlaştırılmış, bunların şehirde temizlik konusunda azami hassasiyeti göstermesi emredilmiştir.

Adana'da bataklıkların yaygın olmasından kaynaklı başka bir salgın ise sıtma hastalığıydı. Özellikle kış ve bahar mevsiminde taşkınlardan kaynaklı bataklıklar, sıtma hastalığına neden olmuştur. Bataklıkların ıslahı konusunda birçok girişim gerçekleştirilmiş olsa da istenilen netice alınamamıştı. Adana'daki salgın hastalıklar arasında frengi hastalığına da rastlanmıştır. Bu hastalık, mevsimlik işçi olarak bölgeye gelen ameleler vasıtasıyla yayılmıştır. Hastalığın yayılmasında umumhanelerin etkisi büyüktür. İbrahim Paşa döneminde yaygınlaşan trahom, yine sonraki yıllarda meydana gelen kuduz vakaları, Ermeni tehciri sırasında yaşanan tifo diğer salgın hastalıklardı. Yine Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan tifüs, kolera; açlık, sabun ve şeker yetersizliğine bağlı olarak uyuz hastalığı da yaygınlaşmıştı. 1918 yılında şehirde İspanyol Nezlesi görülmüştü. Bu çalışmada; XIX ve XX. yüzyıl

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

başarında neredeyse Adana'yla özdeşleşen salgın hastalıkların etkileri ve salgın hastalıklarla mücadele yöntemleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adana, kolera, sıtma, frengi.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

TÜRKİYE'DEKİ ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLU NÜFUSUN MİKTAR VE ORAN AÇISINDAN DÖNEMLERE GÖRE (1950-2016) DEĞİŞİM ÖZELLİKLERİ

THE CHANGE CHARACTERISTICS OF POPULATIN BORN IN
ŞANLIURFA IN TURKEY IN TERMS OF QUANTITY ANT RATIO (1950-2016)

Doç. Dr. Veysi GÜNAL

Harran Üniversitesi, vgunal@harran.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de özellikle 1950’den itibaren iller arasında göç yolu ile yoğun bir şekilde nüfus alışverişi yaşanmaktadır. Bu göçlerden Şanlıurfa ili de, genellikle negatif ölçüde nasibini almış ve ilde doğan nüfusun bir bölümünün başka illere yönelmesi şeklinde sonuçlanmıştır. İşte ele alınan bu çalışmanın amacı da Türkiye’nin gerek diğer illerinde, gerekse Şanlıurfa ilinde ikamet etmekte olan Şanlıurfa doğumluların miktarında nasıl bir değişim olduğunu ortaya koymaktır. Ayrıca başka illerde ikamet eden nüfusun, illerin toplam nüfusuna nasıl bir katkı yaptığı, Şanlıurfa ilinde ikamet eden Şanlıurfa doğumlulardan ne derece nicelik ve oransal olarak farklılık gösterdiği de ele alınmaktadır. Bunun için 1950 yılından 2016 yılına kadar olan dönemin ham verileri TÜİK’ten elde edilmiştir. Ham olan bu veriler yukarıda izah edildiği şekilde amaca uygun olarak analiz edilmiştir.

Bu amaçla yapılan çalışmada bazı önemli sonuçlar ortaya konmuştur. Birincisi Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun miktarı ve ile ilgilidir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, gerek Şanlıurfa’da gerekse diğer illerde ikamet eden Şanlıurfalıların miktarında 1950-2016 yılları arasında önemli değişimlerin olduğu görülmektedir. Nitekim 1950 yılına göre Türkiye’de toplam 306.986 Şanlıurfa doğumlu nüfus bulunmakta, bunun 292.151’i Şanlıurfa ilinde (yani doğduğu ilde) 14.835’i ise başka illerde ikamet etmektedir. Bu dağılıma göre söz konusu nüfusun %95.2’si Şanlıurfa’da, %4.8’i ise diğer illerde yaşamaktadır. Gerek miktar, gerekse oranlar, 2016 yılına kadar geçen 56 yıllık sürede önemli şekilde değişmiştir. İlk dikkat çeken hususun Şanlıurfa doğumluların ulaştığı miktarın 2.253.779 olmasıdır. Bu sayının 521.793’ü diğer illerde, 1.731.986’sı da Şanlıurfa ilinde ikamet etmektedir. Ancak daha fazla dikkat çeken husus da oranlar ile ilgili değişimdir. Bu bağlamda diğer ilde ikamet edenlerin payı %23.2’ye yükselirken, Şanlıurfa ilinde ikamet eden Şanlıurfalıların payı ise %76.8’e gerilemiştir. Ayrıca 1950 yılında Türkiye nüfusunun %1.47’si Şanlıurfa doğumlulardan oluşurken, bu oran 2016 yılında %2.82’ye ulaşmıştır.

Diğer bulgu da başka illerde ikamet eden Şanlıurfalıların, toplam il nüfusuna oranıdır. Bu orana bakıldığında 1950-2016 arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Nitekim 1950 yılında il dışında yaşayan Şanlıurfa kökenli nüfusun, Şanlıurfa il nüfusuna oranı %5.0 iken, 2016 yılında bu oran %27’ye yaklaşmıştır. Başka bir ifade ile 1950 yılında toplam il nüfusu 298.394 olup, il dışında yaşayan Şanlıurfalıları ise 14.835 olmuştur. 2016 yılında ise il nüfusu 1.940.627 iken, il dışında yaşayan Şanlıurfalıların miktarı ise 521.793 olmuştur. Buna göre oran da %26.89’a yükselmiştir.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Sonuç olarak Şanlıurfa ili doğumluların miktarı, artış hızı, oranlar ve il nüfusu ile karşılaştırılmasında ortaya çıkan yapı üzerinde etkili olan faktör Türkiye’deki iç göçlerdir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, nüfus coğrafyası, Şanlıurfa, nüfusun doğum yeri

Abstract

It has been experienced a rapid migration movements in Turkey since 1950s. The province of Sanliurfa has been also affected by these migrations. As a result of these migrations, a part of the people born in Şanlıurfa have resided in other provinces. The purpose of this study have discussed the change in residing population born in Şanlıurfa in Turkey’s other provinces and Şanlıurfa province.

In this study, some results have been revealed. The first one is related to the quantity and rates of the population born in the province of Sanliurfa. When evaluated in this context, it has been seen that there are significant changes in the amount of Şanlıurfa who reside in Şanlıurfa and other provinces between 1950-2016. Indeed, in 1950, there were 306.986 population born in Sanliurfa province in Turkey. 292.151 of these were living in Şanlıurfa province (ie in the province of birth) and 14.835 in Turkey’s other provinces. According to this distribution, 95.2% of this population lived in Şanlıurfa and 4.8% in other provinces. Both quantity and rates have changed significantly over the period of 56 years until 2016. The first notable point is the population born in Sanliurfa reaches to 2.253.779. The number of people residing in other provinces was 521.793 and the number of people living in Şanlıurfa province was 1.731.986. However, the more noticeable issue is the change in rates. In this context, while the share of those living in other provinces has increased to 23.2%, the share of residents in Şanlıurfa has decreased to 76.8%.

The second issue is related to the comparison of total population of Şanlıurfa and total population born in Şanlıurfa province in the country. Accordingly, in 1950, the province population was 6% less than the total population born in Şanlıurfa.

Keywords: Population, geography population, Şanlıurfa, birthplace of population

Giriş

Şanlıurfa ili doğumlu nüfus, ikamet ettiği yer itibariyle, iki ana gruba ayrılmaktadır. Bu ilde doğan nüfusun bir bölümü doğduğu ilde ikamet ederken, bir kısmı da Türkiye’nin diğer illerinde yaşamını devam ettirebilmektedir. Bununla birlikte gerek ilde, gerekse il dışında yaşayan nüfusun miktar ve oranlarında dönemler itibariyle önemli değişimler olmaktadır. Bu değişimin boyutunu iki faktör belirlemektedir: ildeki doğum oranları ve göçler. İldeki doğum oranları ve göçler hem ilde, hem de Türkiye’nin diğer illerinde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun miktarını etkilemektedir (Tablo 1). Öte yandan doğum yeri verisi, göç verisinin olmadığı dönemlerde, illerin göç yapısı hakkında bilgi/ipucu vermesi bakımından da önemlidir (Yakar, 2013; Yakar, 2017:375-376).

Doğum oranları özellikle Türkiye’deki toplam Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun miktarını belirlemektedir. İldeki doğurganlık hızına (doğum çağındaki kadın başına düşen çocuk sayısı) bakıldığında, Türkiye ortalamasının çok üzerinde bir oran ile karşılaşılmaktadır. Örneğin 2016 yılında Türkiye’nin ortalama doğurganlık hızı 2.10 iken, Şanlıurfa ilinde 4.33 olarak

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

gerçekleşmiştir. Bu anlamda değerlendirildiğinde ildeki doğum oranlarının yüksek olduğu (Tablo1) ve böylece söz konusu nüfusu önemli oranda arttırdığı görülmektedir. Öyle ki, bu durum Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun Türkiye içindeki payını da arttırmakta ve sıralamada ön sıralarda yer almasını sağlamaktadır. Gerçekten de 2015 yılına göre Şanlıurfa doğumlu nüfusun Türkiye doğumlu toplam nüfus içindeki payı %2.8 olmuş ve bu oran ile il, İstanbul (%9.7), Ankara (%4.4), İzmir (%3.3) ve Konya (%2.8)'dan sonra beşinci sırada yer almıştır. Oysaki 1950 yılında Şanlıurfa doğumlu nüfusun Türkiye nüfusundaki payı %1.5 olup, sıralamada 34. sırada yer almaktaydı (Günel, Şahinalp ve Elmastaş, 2016:84).

Tablo 1. Şanlıurfa İli ve Türkiye’de Bazı Nüfus Göstergeleri

GÖÇ GÖSTERGELERİ							
	DÖNEMLE R	1975- 1980	1980- 1985	1985- 1990	1995- 2000	2007- 2008**	2015- 2016**
Şanlıurfa	Aldığı göç	16.184	27.559	30.660	38.320	25.510	38.662
	Verdiği göç	51.437	42.068	57.460	87.632	37.282	49.789
	Net göç miktarı	-35.253	-	-	-	-	-
			14.509	26.800	49.312	11.772	11.127
	Net göç hızı (‰)	-58,55	-20,42	-29,84	-38,90	-7,5	-5,7
NÜFUSUN YILLIK ARTIŞ HIZI (‰)							
Şanlıurfa		1,8	55,4	46,2	36,6*	33,0	25,2
Türkiye		20,6	24,8	21,7	18,3*	13,1	13,5
DOĞURGANLIK HIZI							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Şanlıurfa	-	4,39	4,31	4,52	4,38	4,33	
Türkiye	2,02	2,08	2,10	2,18	2,14	2,10	

Kaynak: -Kocaman, T. (2008). *Türkiye’de İçgöçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*,

Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

- DİE, Genel Nüfus Sayımları (1975-2000).

- TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2007-2016).

* 1990-2000 yılları arasında kapsayan yıllık artış hızıdır.

** Veriler bir yıllık döneme aittir.

Göçler de Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun bölgesel yayılım alanlarına etki eden bir unsur olmuştur. Başka bir ifade ile diğer illerdeki Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun miktar ve oranı göçler ile şekillenmektedir. Dolayısıyla 1950 yılından günümüze kadar devam eden göçler, başka illerde ikamet eden Şanlıurfa doğumlu nüfusun payının %4.8’den %23.2’ye yükselmesini sağlamıştır. Buna göre, 1950 yılında ilde doğan nüfusun büyük çoğunluğu aynı ilde ikamet ederken, göçler sonucunda, 2016 yılında nüfusun yaklaşık dörtte biri başka ilde ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 1950-2016 yılları arasında ilde doğan nüfusun başka ilde ikamet oranında, önemli bir değişimden (Günel, Şahinalp ve Elmastaş, 2016:91; Günel, 2016a; Günel, 2016b) bahsetmek mümkündür.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Bu bağlamda, bu çalışmada yukarıda izah edilen doğum oranları ve göçlerin Şanlıurfa doğumlu nüfusun 1950-2016 yılları arasında miktar ve oran olarak nasıl bir değişime uğradığı incelenmektedir.

1. Türkiye’deki Şanlıurfa Doğumlu Nüfusun Miktarı ve Oransal Dağılımı

Türkiye’de bulunan Şanlıurfa doğumluların, ikamet ettikleri yer anlamında, Şanlıurfa ilinde ikamet edenler ve diğer illerde ikamet edenler şeklinde ayrılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’deki Şanlıurfa ili doğumlularda 1950-2016 yılları arasında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bu değişimin temelinde ildeki doğum oranlarının yüksek olması bulunmaktadır. Nitekim 1950 yılında ülkedeki toplam Şanlıurfa ili doğumluların miktarı 306.986 iken, 2016 yılında 2.253.779 olmuştur. Gerek 1950, gerekse 2016 yılında, bu nüfusun da önemli bir bölümünü, doğal olarak, Şanlıurfa ilinde doğanlar oluşturmaktadır. Gerçekten de 1950 yılında toplam il doğumluların %95.2’si (292.151) Şanlıurfa ilinde ikamet etmekteydi. Diğer illerde ikamet edenlerin payı ise %4.8 (14.835) olarak belirmişti. Hal böyle olmakla birlikte, bu oranların dönem itibariyle önemli değişimlere maruz kaldığı görülmektedir. Öyle ki, bu oransal değişim diğer illerdeki Şanlıurfa ili doğumluların lehine gerçekleşmiştir. 1950 yılında bu nüfusun toplamdaki payı %4.8 iken, 2016 yılında %23.2’ye ulaşması bu durumu daha iyi izah etmektedir (Tablo 2). Şanlıurfa ilinde doğup, başka illerde ikamet eden bu nüfustaki yüksek artışlar aynı zamanda Şanlıurfa ilinden diğer illere yönelik göçün boyutunu ortaya koyması açısından da önemlidir.

Tablo 2. Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun ikamet yerine göre dağılımı (1950-2016)

YILLAR	ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLULAR				TOPLAM
	Diğer illerde ikamet edenler		Şanlıurfa ilinde ikamet edenler		
	Miktar	Toplamdaki Payı	Miktar	Toplamdaki Payı	
1950	14.835	4,8	292.151	95,2	306.986
1955	21.182	5,9	336.325	94,1	357.507
1960	34.814	8,3	384.198	91,7	419.002
1965	35.954	7,5	445.368	92,5	481.322
1970	73.005	12,6	506.425	87,4	579.430
1975	121.336	17,6	568.835	82,4	690.171
1980	217.710	27,6	571.911	72,4	789.621
1985	217.323	22,7	742.055	77,3	959.378
1990	267.580	22,2	939.691	77,8	1.207.271
2000	383.679	22,0	1.362.423	78,0	1.746.102
2016	521.793	23,2	1.731.986	76,8	2.253.779

Kaynak: DİE, 1950-2000 Genel Nüfus Sayımları

TÜİK, 2007-2016. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki, ülkedeki toplam Şanlıurfa ili doğumlulardaki artış doğum oranlarına bağlı olarak değişim gösterirken, başka illerde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumluların miktarındaki artışta ise göç hareketleri etkili olmuştur. Öyle ki, yıllar itibariyle miktarı farklılık göstermekle birlikte, il tüm dönemlerde aldığından daha fazla göç vermiştir.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Bu durum diğer illerdeki Şanlıurfa doğumlarının miktarını arttırmıştır. Öte yandan sahip olduğu doğurganlık hızının oldukça yüksek olması da Türkiye genelindeki Şanlıurfa doğumlu nüfusun ülke içindeki payının artmasına neden olmuştur. Gerçekten de 2016 yılında doğurganlık hızı Türkiye’de 2.10 iken Şanlıurfa ilinde 4.33 olmuştur (Tablo 1). Bu veriye göre, doğurganlık çağındaki her bir kadın ortalama olarak Türkiye’de 2.10 çocuk doğururken, Şanlıurfa ilinde 4.33, yani iki katından fazla doğum yapmaktadır. Dolayısıyla bu veriye bağlı olarak, Şanlıurfa ili nüfusunun yıllık artış hızı da Türkiye ortalamasında yüksek olmaktadır.

2. Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun yıllık artış hızı

Şanlıurfa doğumlu nüfusun yıllık artış hızına bakıldığında (Tablo 3) 1950-2016 döneminde önemli değişimlerin olduğu anlaşılmaktadır. İlk dikkat çeken husus Türkiye genelindeki Şanlıurfa doğumlular ile il nüfusun karşılaştırılmasında görülmektedir. Buna göre yıllık artış hızlarını iki farklı döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem 1950-1985 yıllarını kapsayan dönemdir ki, fark az da olsa (1975-1980 arası hariç), bu yıllarda Şanlıurfa ili doğumlu nüfus, genel itibariyle, ilin toplam nüfusundan daha yüksek oranda yıllık artış hızına sahip olmuştur. 1980 yılından günümüze kadar olan dönem ise ikinci farklı dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde, önceki dönemin aksine, il nüfusundaki artış hızı, Türkiye genelindeki Şanlıurfa kökenli nüfustan daha fazla olmuştur. Öyle ki, bazı dönemlerde (1980-1985) aradaki fark oldukça yüksektir. İkinci dönemde il nüfusunun daha fazla artış göstermesi, 1980 yılından itibaren Şanlıurfa ilinden diğer illere yönelik göçlerin azalmaya başladığını göstermektedir.

Tablo 3. Şanlıurfa doğumlu nüfus ile il nüfusunun yıllık artış hızları (%)

YILLA R	ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLU NÜFUSUN ARTIŞ HIZI			İL NÜFUSUNUN ARTIŞ HIZI
	Diğer illerdeki	Şanlıurfa ilindeki	TOPLAM	
1950	-	-	-	-
1955	71,23	28,16	30,48	30,87
1960	99,37	26,62	31,74	28,70
1965	6,44	29,55	27,73	22,95
1970	141,66	25,70	37,10	35,42
1975	101,61	23,24	34,98	20,86
1980	116,92	1,08	26,92	1,83
1985	-0,36	52,09	38,95	55,37
1990	41,61	47,23	45,97	46,16
2000	36,04	37,15	36,90	36,56
2016	19,22	15,00	15,95	18,50

Artış hızını ortaya koymada yapılması gereken diğer bir husus da Şanlıurfa ilinde ve diğer illerde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun artışının karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırmada da bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Öncelikle en dikkat çekici husus, 1950-1980 döneminde, diğer illerde ikamet eden Şanlıurfa kökenli nüfustaki artış hızının, Şanlıurfa ilinde ikamet eden nüfustan oldukça yüksek olmasıdır. Nitekim bu dönemde doğduğu ilde ikamet edenlerdeki artış hızı %20-30 arasında seyrederken, diğer illerde ikamet

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

edenlerin artış hızı ise %100'ü aşmıştır (Tablo 3). 1980-1985 döneminden itibaren ise yapı değişmeye başlamış, aradaki fark kapanmış ve hatta 2000-2016 dönemi hariç, ildeki Şanlıurfa kökenli nüfusun artış hızı az da olsa daha yüksek olmuştur.

3. Türkiye'deki Şanlıurfa İli Doğumlarının İl Nüfusuna Oranı Ne Kadar?

Şanlıurfa ili doğumlu nüfusta dikkat çeken diğer bir husus da miktar ve oransal olarak toplam il nüfusu ile karşılaştırılması ile ilgilidir. Bu da Türkiye'deki Şanlıurfa doğumlu nüfusun il nüfusundan ne kadar/ne oranda fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, gerek miktar gerekse oransal olarak Türkiye'deki toplam Şanlıurfa doğumlu nüfus (Şanlıurfa ilinde ve diğer illerde ikamet edenlerin toplamı) ile toplam il nüfusu arasında farkın arttığı görülmektedir. 1950 yılında toplam il nüfusu 298.394 iken, Şanlıurfa doğumlu nüfus ise 306.986 olmuştur. Dolayısıyla 8.592 kişilik bir fark ortaya çıkmıştır. Bu fark sürekli olarak artmıştır. Son olarak 2016 yılında farkın 313.152'e yükseldiği tablo 4'ten anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Türkiye'deki Şanlıurfa ili doğumlu nüfus ile il nüfusunun karşılaştırılması

YILLAR	TOPLAM ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLULAR*	TOPLAM İL NÜFUSU**	FARK	
			MİKTAR OLARAK	ORAN OLARAK***
1950	306.986	298.394	8.592	2,88
1955	357.507	348.199	9.308	2,67
1960	419.002	401.919	17.083	4,25
1965	481.322	450.798	30.524	6,77
1970	579.430	538.131	41.299	7,67
1975	690.171	597.277	92.894	15,55
1980	789.621	602.769	186.852	31,00
1985	959.378	795.034	164.344	20,67
1990	1.207.271	1.001.455	205.816	20,55
2000	1.746.102	1.443.422	302.680	20,97
2016	2.253.779	1.940.627	313.152	16,14

Kaynak: DİE, 1950-2000 Genel Nüfus Sayımları

TÜİK, 2007-2016. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

* Şanlıurfa ilinde ve diğer illerde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumlarını kapsar.

** Şanlıurfa ili toplam nüfusunu, (Şanlıurfa ili ve diğer illerde doğup burada ikamet eden) ifade eder.

*** Oransal fark; (toplam Şanlıurfa ili doğumları – toplam il nüfusu x 100) / toplam il nüfusu şeklinde hesaplanmıştır.

Miktarlardaki bu değişim oransal farka da yansımıştır. Ancak oransal farkta da farklı değişim dönemleri görülmektedir. Türkiye'deki toplam Şanlıurfa doğumlu nüfus, Şanlıurfa ili toplam nüfusundan 1950 yılında %2.88 oranında fazla olmuş ve 1980 yılına kadar sürekli olarak artmıştır. Nitekim 1980 yılında bu oran %31.00'e ulaşmıştır. 1985 yılından itibaren ise durumun değişmeye başladığı görülmektedir. 1985-2000 döneminde oransal fark %20 civarında seyretmiş, 2016 yılında ise duraklama durumu, kendini gerileme şeklinde göstermeye başlamış ve oran %16.14'e düşmüştür. Buna göre, toplam il nüfusu 1.940.627

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

iken, Şanlıurfa ili doğumluların Türkiye’deki toplamı 2.253.779 olup, aradaki fark da oransal olarak il nüfusunun %16.14’üne karşılık gelmektedir.

4. Diğer illerde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumluların il toplam nüfusuna oranı

Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun durumunu ortaya koymada, diğer illerde ikamet eden Şanlıurfalıların toplam il nüfusu ile karşılaştırılması da önemlidir. Diğer karşılaştırmalarda olduğu gibi, bu yapıda da 1950-2016 yılları arasında önemli değişimlerin olduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemde toplam il nüfusu ile karşılaştırıldığında, diğer illerde ikamet eden Şanlıurfa kökenli nüfusun payının arttığı Tablo 5’ten anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu artışı 1980 öncesi ve 1980 sonrası şeklinde iki farklı döneme ayırmak mümkündür. 1950-1980 döneminde diğer illerdeki Şanlıurfalıların toplam nüfusa oranı önemli artışlar göstermiştir. Gerçekten de 1950 yılında bu oran %4.97 iken, 1980 yılında %36.12’ye ulaşmıştır. Buna göre 1980’de il nüfusunun üçte birinden daha fazla bir nüfus kitlesi il dışında yaşamaktadır. İkinci dönemde ise (1980 yılı sonrası) söz konusu bu oransal artışın durakladığı görülmektedir. 1980 yılında %36.12 olan oran 1985 yılında %27.34’e gerilemiş ve bundan sonra 2016 yılına kadar %26-27 arasında seyretmiştir (Tablo 5). Buna göre il nüfusunun dörtte biri kadar nüfus il dışında ikamet etmektedir.

Tablo 5. Diğer illerdeki Şanlıurfa ili doğumlu nüfus ile il nüfusunun karşılaştırılması

YILLAR	DİĞER İLLERDEKİ ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLULAR*	TOPLAM İL NÜFUSU	ORAN**
1950	14.835	298.394	4,97
1955	21.182	348.199	6,08
1960	34.814	401.919	8,66
1965	35.954	450.798	7,98
1970	73.005	538.131	13,57
1975	121.336	597.277	20,31
1980	217.710	602.769	36,12
1985	217.323	795.034	27,34
1990	267.580	1.001.455	26,72
2000	383.679	1.443.422	26,58
2016	521.793	1.940.627	26,89

Kaynak: DİE, 1950-2000 Genel Nüfus Sayımları

TÜİK, 2007-2016. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

* Şanlıurfa ilinde ikamet edenler dahil değildir.

** “Diğer illerdeki Şanlıurfa doğumlu nüfus *100 / toplam il nüfusu” şeklinde hesaplanmıştır.

5. Şanlıurfa ili doğumluların Türkiye nüfusundaki payı

Şanlıurfa doğumlu nüfusun gelişimini anlamada diğer bir ölçüt de Türkiye toplam nüfusu içindeki payı ve bunda görülen değişimdir. Söz konusu paya bakıldığında 1950-2016 yılları arasında önemli bir değişimden bahsedilebilir. 1950 yılında 306.986 olan Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun toplam ülke nüfusundaki payı %1.47 iken, istisnasız tüm dönemlerde artış göstererek, 2016 yılında %2.82’ye ulaşmıştır. Buna göre payda iki katına yakın bir artış söz konusudur. Bu artışta temel rol oynayan faktör de, hiç kuşkusuz, ildeki doğum oranlarıdır.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Gerçekten de Şanlıurfa ili ile Türkiye doğurganlık hızı karşılaştırıldığında tablo daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. 2016 yılı verilere göre, Türkiye’deki ortalama doğurganlık hızı 2.10 iken, Şanlıurfa’da 4.33 olarak gerçekleşmiştir ki, bu oran farklılığı tüm dönemler boyunca görülen bir durumdur.

Tablo 6. Şanlıurfa İli Doğumlu Nüfusun Türkiye Nüfusundaki Payı

YILLAR	TÜRKİYE NÜFUSU	ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLU NÜFUS	
		Miktar	Türkiye Nüfusundaki Payı (%)
1950	20.947.188	306.986	1,47
1955	24.064.763	357.507	1,49
1960	27.754.820	419.002	1,51
1965	31.391.421	481.322	1,53
1970	35.605.176	579.430	1,63
1975	40.347.719	690.171	1,71
1980	44.736.957	789.621	1,77
1985	50.664.458	959.378	1,89
1990	56.473.035	1.207.271	2,14
2000	67.803.927	1.746.102	2,58
2016	79.814.871	2.253.779	2,82

Kaynak: DİE, 1950-2000 Genel Nüfus Sayımları

TÜİK, 2007-2016. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Sonuç

Türkiye’deki Şanlıurfa doğumlu nüfusun değişimi ile ilgili yapılan bu çalışmada dört ana sonuç ortaya konmuştur:

1. Gerek Şanlıurfa’da gerekse diğer illerde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumluların 1950-2016 yılları arasındaki miktarında önemli değişimler olmuştur. Nitekim 1950’de Türkiye’de toplam 306.986 Şanlıurfa doğumlu nüfus bulunmakta, bunun 292.151’i Şanlıurfa ilinde (yani doğduğu ilde) 14.835’i ise başka illerde ikamet etmektedir. 2016 yılında ise Şanlıurfa doğumluların ulaştığı miktar 2.253.779 olmuştur. Bunun da 521.793’ü diğer illerde, 1.731.986’sı ise Şanlıurfa ilinde ikamet etmektedir.

2. Miktar ile birlikte oranlar da 1950 yılından 2016’ya kadar geçen 56 yıllık sürede önemli şekilde değişmiştir. 1950 yılında Türkiye genelindeki Şanlıurfa ili doğumluların %4.8’i başka illerde ikamet ederken, 2016’da %23.2’ye yükselmiştir. Şanlıurfa ilinde yaşayanların toplamdaki payı ise %95.2’den %76.8’e gerilemiştir.

3. Diğer illerde ikamet eden Şanlıurfalıların, il nüfusuna oranına bakıldığında 1950-2016 yılları arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Nitekim 1950 yılında il dışında yaşayan Şanlıurfa kökenli nüfusun, Şanlıurfa il nüfusuna oranı %4.97 iken, 2016 yılında bu oran %26.89’e ulaşmıştır. Bu değişim aynı zamanda Şanlıurfa ilinden diğer illere yönelik göçlerin boyutunu da ortaya koymaktadır.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

4. Şanlıurfa doğumlu nüfusun Türkiye nüfusundaki payı giderek artmaktadır. Buna göre 1950 yılında Türkiye nüfusunun %1.47'si Şanlıurfa doğumlulardan oluşurken, bu oran 2016 yılında %2.82'ye ulaşmıştır.

Sonuç olarak Şanlıurfa ili doğumluların miktarı, artış hızı, oranları ve il nüfusu ile karşılaştırılmasında ortaya çıkan yapı üzerinde etkili olan faktör ilin yüksek doğum oranları ve diğer illere verdiği göçlerdir.

Kaynakça

DİE, Ge nel Nüfus Sayımları (1950-2000).

DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri (1950-2000), İl Fasikülleri, (www.tuik.gov.tr).

Günel, V., (2016a). “Türkiye Nüfusunun (1935-2000) Doğum Yerine Göre Değerlendirilmesi / Assessment of the Population of Turkey (1935-2000) According to the Birthplace ”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/2 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9191>, p. 499-534.

Günel, V. (2016b). “Türkiye’deki Göçler Sonucunda İl Nüfuslarının Yapısında (Doğum Yeri Bağlamında) Meydana Gelen Değişimler (1950-2000) / Changes in Province’s Population Structure (In Terms of Birthplace) AS A Result of Migration in Turkey (1950-2000) ”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu Armağanı) Volume 11/13 Summer 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9757>, p. 171-196.

Günel, V., Şahinalp, M.S, Elmastaş, N., (2016). Türkiye Nüfusunun Doğduğu İle Göre Dağılımı (1950-2015), *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (Asos Journal. The Journal of Academic Social, Sciences)*, Yıl: 4, Sayı: 36, Aralık 2016, s. 80-98.

Kocaman, T. (2008). *Türkiye’de İçgöçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

TUİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2007-2016).

Yakar, M., (2013). XXI. Yüzyılın Başında Türkiye’de İller Arası Göçlerin Mekânsal ve İstatiksel Analizi. *ZfWT. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Vol. 5, No. 3 p.239-263.

Yakar, M., (2017). “Yerlilikten” “Göçmenliğe” Doğru: Türkiye’de İç Göçün Doğum Yeri Verisine Göre Gelişimi. *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları- Prof. Dr. Mesut Elibüyük’e Armağan* içinde (Ed. Ferhat ARSLAN), s.373-398, Pegem Akademi Yayını, Ankara.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

TÜRKİYE’NİN DİĞER İLLERİNDEKİ ŞANLIURFA KÖKENLİ NÜFUSUN DAĞILIM ÖZELLİKLERİ (1950-2016)

THE FEATURES OF DISTRIBUTION OF POPULATION BORN IN THE
ŞANLIURFA RESIDING IN OTHER PROVINCES OF TURKEY (1950-2016)

Doç. Dr. Veysi GÜNAL

Harran Üniversitesi, vgunal@harran.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada diğer illerde ikamet eden Şanlıurfa doğumlu nüfusun miktar ve oranında 1950-2016 yılları arasında nasıl bir değişim olduğunu ortaya koymaktır. Göçlerin neden olduğu bu nüfus kitlesindeki değişim aynı zamanda göçün boyutu ve yapısını da ortaya koymaktadır.

Çalışmada çıkan sonuçlardan biri miktar ve illerin sıralamasındaki değişim ile ilgilidir. Bu bağlamda 1950 yılında başka illerde ikamet eden toplam 14.835 Şanlıurfa doğumlu nüfusun en fazla olduğu iller sırasıyla Diyarbakır (2.518), Gaziantep (2.051), Adana (1.693), İstanbul (1.524) ve Ankara (751)’dir. 2016 yılına gelindiğinde yapının büyük oranda değiştiği görülmektedir. Buna göre en fazla Şanlıurfa ili doğumlular Gaziantep ilinde ikamet etmeye devam etmektedirler (128.943). Daha sonra 82.232’lik nüfus ile doğal olarak İstanbul ili gelmektedir. Adana (47.577), Mersin (41.205), İzmir (29.416), Antalya (22.656), Ankara (20.669), Diyarbakır (15.567), Hatay (10.957), Osmaniye (10.689) ve Bursa (10.667) ilindeki Şanlıurfa doğumlular önemli miktara ulaşmışlardır.

Diğer sonuç da Şanlıurfa ili doğumlu toplam nüfus içinde illerin aldığı pay ile ilgili olmuştur. Bu oranda da 1950-2016 yılları arasında önemli değişimler olmuştur. Şanlıurfalı nüfus barındıran illerin payına bakıldığında bazı illerin payında azalma, bazılarında artış olduğu görülmektedir. Payı azalan illerin başında Diyarbakır, Adana, Ankara gelirken, Gaziantep, Mersin, İstanbul, Antalya ve Bursa’nın payı artmıştır.

İllerde ikamet eden yabancı il doğumlu toplam nüfus içinde Şanlıurfalıların payı da önemlidir. Bu bağlamda 2016 yılında Şanlıurfalıların payının en fazla olduğu iller komşu iller ve Akdeniz Bölgesindeki illerdir. Gaziantep, Adıyaman, Adana, Osmaniye, Diyarbakır, Mersin, Mardin illerinde ikamet eden diğer il doğumlular içinde Şanlıurfalıların payı yüksek iken, İstanbul, İzmir, Ankara ve Antalya gibi illerde daha düşüktür.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, nüfus coğrafyası, Şanlıurfa, doğum yerine göre nüfus

ABSTRACT

The aim of this study is to determine how the population born in the Şanlıurfa but residing in other provinces were changed between 1950 and 2016. The change in this population also reveals the size and structure of migration.

One of the results of the study is related to the amount and the change in the ranking of the provinces. In this context, Diyarbakır (2.518), Gaziantep (2.051), Adana (1.693), İstanbul

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

(1.524) and Ankara (751) are provinces that have the highest amount of Şanlıurfa-born population (14.835) residing in other provinces in 1950. In 2016, the structure has changed considerably. According to this, the population born in the province of Şanlıurfa has continued to live in Gaziantep the most (128.943). The second row belongs to Istanbul (82.232). Population born in Şanlıurfa has reached a significant amount in Adana (47.577), Mersin (41.205), İzmir (29.416), Antalya (22.656), Ankara (20.669), Diyarbakır (15.567), Hatay (10.957), Osmaniye (10.689) and Bursa (10.667).

Another result is the share of the provinces in total population born in Şanlıurfa. There have been also significant changes in this ratio between 1950-2016. The share of some provinces has decreased and some increased. While the share of Diyarbakır, Adana and Ankara have decreased, the share of Gaziantep, Mersin, Istanbul, Antalya and Bursa has increased.

The share of population born in Şanlıurfa in population born in another province in Turkey's provinces is also important. In this context, in 2016, the provinces with the highest population born in Şanlıurfa are neighboring provinces and provinces of the Mediterranean Region. While the share of population born in Şanlıurfa have high in Gaziantep, Adıyaman, Adana, Osmaniye, Diyarbakır, Mersin, Mardin provinces, it has been lower in Istanbul, İzmir, Ankara and Antalya provinces.

Keywords: Population, population geography, Şanlıurfa, birthplace of population

Giriş

Göç verilerinin olmadığı dönemlerde göçün yapısını anlamak için, kayıtlı olunan yer veya doğum yeri verisi kullanılmaktadır. Bunun için Türkiye'de çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Günel, 2016a; Günel, 2016b; Günel, Şahinalp ve Elmastaş 2016; Yakar, 2013; Yakar, 2015; Yakar, 2017). Göçler sonucunda Şanlıurfa ilinden de Türkiye'nin diğer illerine önemli oranda nüfus akışı olmuştur. Çoğunlukla 1950'li yıllarda hızlanan bu nüfus hareketliliği özellikle de bazı illerde Şanlıurfa ili doğumlu bir nüfus yığılmasına neden olduğu görülmektedir. Hızı kesilmekle birlikte günümüzde de bu durum devam etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada söz konusu göçler sonucunda diğer illerde biriken Şanlıurfa kökenli bu nüfusun dağılımı, bulunduğu ildeki nüfusun oluşumuna etkisi ve 1950-2016 yılları arası değişim durumu ele alınmıştır.

1. Şanlıurfa ilinde doğup başka ilde ikamet eden Şanlıurfalıların toplam miktarında nasıl bir değişim oldu?

Şanlıurfa 1950 yılından 2016 yılına kadar sürekli olarak aldığından daha fazla göç veren bir il özelliğindedir. Başka bir ifade ile ilin net göç miktarı ve göç hızı negatif özellikler göstermektedir. Bu durum ilde doğup başka ilde ikamet eden Şanlıurfa kökenli nüfusun miktarını önemli oranda arttırmıştır. Nitekim 1950 yılında doğum yeri olan Şanlıurfa ili dışında yaşayan nüfus 14.835 iken, sürekli artarak 2016 yılında 521.793'e ulaşmıştır. Her ne kadar 1950-2016 döneminde miktarda yüksek artışlar görülse de, sayım dönemleri arasında farklı artış hızları olduğu bir gerçektir. Nitekim bu bağlamdaki gelişimi, göç hareketliliğinin bir sonucu olarak, üç farklı döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem, 1960-1965 ve 1980-1985 hariç, diğer dönemlere göre genellikle daha yüksek artış hızının yaşandığı 1950-1990

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

arasını kapsayan dönemdir. Aslında bunu da iki alt farklı döneme ayırmak da mümkündür. 1950-1965 ve 1965-1985 arası. Birinci alt dönemde artış daha düşük iken, ikinci alt dönemde yıllık artış hızı %100'ü aşmıştır. Özellikle 1965-1970 dönemindeki yıllık %141.66'lık artış dikkat çekmektedir. Bununla birlikte 1980-1985 arasındaki beş yıllık dönemde diğer illerdeki Şanlıurfa doğumlarının miktarında azalma olması ve yıllık artış hızının negatife dönüşmesi 1985 yılındaki nüfus sayımının güvenliği ile ilgili olsa gerektir. Nitekim 1980 ve 1985 yılındaki nüfus sayımlarının sonuçlarının hatalı olma ihtimali ile ilgili çeşitli görüşler de ortaya konmuştur (Fişek, 1985; Türköz, 1988).

Tablo 1. Başka illerde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumlarının toplam miktarındaki değişim (1950-2016)

YILLAR	BAŞKA İLLERDE İKAMET EDEN ŞANLIURFA İLİ DOĞUMLULAR	
	Miktar	Yıllık artış hızı (%)
1950	14.835	-
1955	21.182	71,23
1960	34.814	99,37
1965	35.954	6,44
1970	73.005	141,66
1975	121.336	101,61
1980	217.710	116,92
1985	217.323	-0,36
1990	267.580	41,61
2000	383.679	36,04
2016	521.793	19,22

Kaynak: DİE, 1950-2000 Genel Nüfus Sayımları

TÜİK, 2007-2016. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

İkinci dönem de 1985-2000 arasını kapsar. Bu yıllarda önceki döneme göre diğer illerdeki Şanlıurfalıların nüfusunun artış hızı düşüş göstermekte ve %35-40 arasına kadar gerilemektedir. 2000 yılından itibaren ise üçüncü dönem başlamaktadır. Bu dönemde özellikle göçlerin azalması ile birlikte, diğer illerdeki Şanlıurfa kökenli nüfusun artışında da (% 19.22) azalma görülmektedir (Tablo 1).

2. Diğer illerde ne kadar Şanlıurfa ili doğumlu nüfus var?

Diğer illerdeki Şanlıurfalıların ile ilgili önemli konulardan biri miktar ve illerin sıralaması ile ilgilidir. Bu bağlamda 1950 yılında başka illerde ikamet eden toplam 14.835 Şanlıurfa doğumlu nüfusun en fazla olduğu ilk beş il sırasıyla Diyarbakır (2.518), Gaziantep (2.051), Adana (1.693), İstanbul (1.524) ve Ankara (751) olmuştur. Ancak 1975 yılından itibaren yapı değişmeye başlamıştır. Sıralamanın değişmesi yanında (Adana, Gaziantep, İstanbul, Hatay, Mersin, Ankara, İzmir, K.Maraş, Diyarbakır) 1975 yılından itibaren Hatay, Mersin ve İzmir'in de bu yapıya dahil olduğu görülmektedir. Bu dönemde Antalya'daki Şanlıurfa ili doğumlarının da miktarının artmaya başladığı ve bu ildeki en önemli değişimin de, turizmin hareketlerinin etkisiyle, 1990 yılından itibaren olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Başka illerde ikamet eden Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun dağılımı (1950-2016)

İller	1950	1955	1960	1965	1975	1980	1985	1990	2000	2016
Diyarbakır	2.518	1.603	3.532	3.800	4.554	9.741	10.850	14.677	12.406	15.567

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Gaziantep	2.051	2.571	3.526	5.598	20.723	25.806	35.796	47.858	80.720	128.943
Adana	1.693	3.008	7.136	8.655	25.665	64.510	56.860	53.916	46.050	47.577
İstanbul	1.524	2.634	4.961	4.673	15.522	21.904	24.463	30.112	47.279	82.232
Ankara	751	1.646	2.610	2.422	6.122	6.126	7.938	7.921	10.746	20.669
Adıyaman	-	271	504	586	951	1.176	1.636	2.451	3.697	7.178
Malatya	606	288	307	231	444	734	970	1.105	1.854	3.468
Çanakkale	560	204	421	73	277	396	434	844	932	1.210
Hatay	504	1.110	1.656	1752	12.276	28.212	12.934	9.403	14.581	10.957
İzmir	472	951	1.246	1.484	5.494	10.679	11.858	19.776	27.590	29.416
Elazığ	386	199	288	215	382	757	686	699	1.066	1741
Erzurum	364	602	333	120	426	478	899	896	947	920
Van	304	129	147	65	144	214	291	426	1.124	1.360
Mersin	291	752	1.776	2.015	8.530	21.780	23.329	26.838	34.227	41.205
Bingöl	237	107	93	77	99	248	160	543	376	838
Mardin	233	384	523	500	618	856	2.340	3.201	2.546	7.508
Zonguldak	209	86	130	113	227	474	432	561	345	814
Balıkesir	86	304	369	99	468	503	745	1.583	1.698	3.040
Bursa	82	298	149	164	551	1.193	1.770	2.745	4.649	10.667
Kocaeli	99	140	355	136	696	1.055	1.192	1.761	2.893	5.739
Konya	95	260	328	420	585	867	1.249	1.153	3.178	4.141
Tekirdağ	23	122	372	51	554	1.214	1.065	1.560	2.019	3.429
Kırklareli	13	88	320	43	588	1.028	647	1.072	851	814
Antalya	48	41	54	93	2.381	1.553	1.770	4.601	7.197	22.656
Manisa	33	204	282	138	678	1.605	1.614	4.207	5.222	3.512
Eskişehir	103	213	285	151	330	405	501	625	1.771	2.726
K.Maraş	101	271	183	149	5.244	5.540	1.824	3.805	3.250	2.231
Siirt	140	184	228	350	426	547	630	169	377	812
Aydın	63	79	98	59	351	730	2.081	7.859	23.862	4.249
Muğla	62	28	62	53	91	170	310	1.021	2.363	4.141
Denizli	18	29	126	38	169	234	403	918	3.762	1.526
Osmaniye									7.627	10.689
İLLERİN TOPLAMI	13.669	18.806	32.400	34.323	115.566	210.735	207.677	254.306	357.205	481.975
DİĞER İLLER	1.166	2.376	2.414	1.602	5.770	6.975	9.646	13.274	26.474	39.818
TOPLAM	14.835	21.182	34.814	35.925	121.336	217.710	217.323	267.580	383.679	521.793

Kaynak: - DİE, 1950-2000 Genel Nüfus Sayımları

- DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri (1950-2000),

İl Fasikülleri, (www.tuik.gov.tr).

- TÜİK, 2007-2016. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

2016 yılına gelindiğinde yapının büyük oranda değiştiği görülmektedir. Buna göre en fazla Şanlıurfa ili doğumlular Gaziantep ilinde ikamet etmeye devam etmektedirler (128.943). Daha sonra 82.232'lik nüfus ile doğal olarak İstanbul ili gelmektedir. Adana (47.577), Mersin (41.205), İzmir (29.416), Antalya (22.656), Ankara (20.669), Diyarbakır (15.567), Hatay (10.957), Osmaniye (10.689) ve Bursa (10.667) ilindeki Şanlıurfa doğumlular önemli sayıya ulaşmıştır. Bunlar dışında Mardin, Adıyaman, Kocaeli, Konya, Aydın, Muğla, Manisa, Malatya ve Tekirdağ illeri de son yıllarda önem kazanmaya başlayan diğer iller olmuştur.

3. Şanlıurfa ili doğumluların ikamet ettikleri illere göre oransal dağılımı nasıldır?

Miktar ile birlikte Şanlıurfa ili doğumluların diğer illerdeki oransal dağılımları da önemlidir. Buna göre illerin payı 1950-2016 yılları arasında önemli oranda negatif veya pozitif şekilde değiştiği görülmektedir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, miktarda olduğu gibi payda da, henüz göçlerin yoğun olmadığı 1950 yılında Diyarbakır (%17.0), Gaziantep (%13.8), Adana (%11.4), İstanbul (%10.4), Ankara (%5.1) ilk beş ili oluşturmaktadır. Bu

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

tarihten itibaren illerin Şanlıurfa nüfusundan aldıkları payda değişimler görülmeye başlanmıştır. Bazı illerin payı azalırken, bazılarının artmıştır.

Tablo 3. Şanlıurfa ili doğumluların ikamet ettikleri illere göre oransal dağılımı (%)

İller	1950	1955	1960	1965	1975	1980	1985	1990	2000	2016
Diyarbakır	17,0	7,6	10,1	10,6	3,8	4,5	5,0	5,5	3,2	3,0
Gaziantep	13,8	12,1	10,1	15,6	17,1	11,9	16,5	17,9	21,0	24,7
Adana	11,4	14,2	20,5	24,1	21,2	29,6	26,2	20,1	12,0	9,1
İstanbul	10,3	12,4	14,3	13,0	12,8	10,1	11,3	11,3	12,3	15,8
Ankara	5,1	7,8	7,5	6,7	5,0	2,8	3,7	3,0	2,8	4,0
Malatya	4,1	1,4	0,9	0,6	0,4	0,3	0,4	0,4	0,5	0,7
Çanakkale	3,8	1,0	1,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2
Hatay	3,4	5,2	4,8	4,9	10,1	13,0	6,0	3,5	3,8	2,1
İzmir	3,2	4,5	3,6	4,1	4,5	4,9	5,5	7,4	7,2	5,6
Elazığ	2,6	0,9	0,8	0,6	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Erzurum	2,5	2,8	1,0	0,3	0,4	0,2	0,4	0,3	0,2	0,2
Mersin	2,0	3,6	5,1	5,6	7,0	10,0	10,7	10,0	8,9	7,9
Van	2,0	0,6	0,4	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3
Mardin	1,6	1,8	1,5	1,4	0,5	0,4	1,1	1,2	0,7	1,4
Bingöl	1,6	0,5	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2
Zonguldak	1,4	0,4	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2
Kocaeli	0,7	0,7	1,0	0,4	0,6	0,5	0,5	0,7	0,8	1,1
Bursa	0,6	1,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,8	1,0	1,2	2,0
Antalya	0,3	0,2	0,2	0,3	2,0	0,7	0,8	1,7	1,9	4,3
Adıyaman	-	1,3	1,4	1,6	0,8	0,5	0,8	0,9	1,0	1,4
Osmaniye	-	-	-	-	-	-	-	-	2,0	2,0
İLLERİN TOPLAMI	87,4	80,4	85,5	91,2	87,6	90,8	90,6	86,1	80,5	86,5
DİĞER İLLER	12,6	19,6	14,5	8,8	12,4	9,2	9,4	13,9	19,5	13,5
GENEL TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1950 yılında önemli paya sahip olan Diyarbakır, Adana, Ankara, Malatya, Çanakkale, Hatay'ın payı düşerken, Gaziantep, Mersin, İstanbul, Antalya ve Bursa'nın payı artmıştır. Diyarbakır'ın payı 1975 yılından itibaren düşmeye başlamıştır. Öyle ki, payı 2016'da %3.0'e kadar gerilemiştir. Adana 1980'e kadar inişli-çıkışlı bir yapı göstermiş, 1980'den itibaren gerilemeye başlamış, 1996 yılında Osmaniye'nin ayrılmasının da etkisiyle, 2016 yılında %9.1'e kadar gerilemiştir. Ankara'nın payı %5.1'den %4.0'a, Malatya'nın payı %4.1'den %0.7'ye, Çanakkale'nin payı %3.8'den %0.2'ye, Hatay'ın payı ise %3.4'ten %2.1'e kadar gerilemiştir.

Payı artan önemli illerin başında ise Gaziantep, İstanbul, Mersin, Antalya, Bursa ve İzmir gelmektedir. Gaziantep ili, hem sahip olduğu pay, hem de payın oransal artışı itibarıyla önemli bir il konumundadır. Bu ilin payı 1950 yılında %13.8 iken, sahip olduğu sosyo-ekonomik özellikler sayesinde Şanlıurfa'dan da önemli oranda göç alması sonucunda 2016 yılında payı %24.7'ye kadar yükselmiştir. Başka bir ifade ile Şanlıurfa dışında ikamet eden her dört Şanlıurfalıdan biri bu ilde yaşamaktadır. Gaziantep ili kadar olmasa da, İstanbul'un payında da önemli artışlar görülmektedir. 1950 yılında İstanbul'un payı %10.3 iken, çeşitli

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

iniş-çıkışlar sonunda, 2016'da %15.8'de duraklamıştır. Mersin ilindeki değişim oranı diğer illere göre daha fazla olmuştur. Nitekim 1950'de payı %2.0 iken, önemli gelişmeler göstererek, 2016 yılında %7.9'a kadar ulaşmıştır. Öyle ki bundan önceki bazı dönemlerde payı %10'a bile ulaşmıştı. Antalya'yı da Mersin'in bulunduğu kategoriye eklemek mümkündür. Gerçekten de 1950 yılında Antalya'nın payı önemsiz (%0.3) iken ve bu durum 1990 yılına kadar benzer bir durum gösterirken, bundan sonra artış göstererek, 2016'da %4.3'a ulaşmıştır. Bursa da Antalya'ya benzer bir gelişim yapısına sahip olmuştur. İzmir'in de %3.2 olan payı %5.6'ya yükselmiştir.

Bütün bu açıklamalara göre, 2016 yılında Şanlıurfa ili doğumluların en fazla yoğunlaştığı iller Gaziantep, İstanbul, Adana, Mersin, İzmir, Antalya, Ankara, Diyarbakır, Hatay, Bursa ve Osmaniye şeklinde sıralanabilir. Bu illerin payı %2'den fazla olup, geride kalan 70 ilin payı %2'den düşüktür (Tablo 3).

4. İllerdeki başka il doğumlular içinde Şanlıurfa kökenlilerin payı ne kadardır?

Diğer bir konu illerde ikamet eden diğer il doğumlular ve bunun içinde Şanlıurfalıların payı ile ilgilidir. Bu oran da illerin sosyo-ekonomik yapısına yaptığı etkiyi ortaya koyması açısından önemlidir. Bu anlamda da 1950-2016 arasında önemli oransal değişimlerin olduğu Tablo 4'ten anlaşılmaktadır. Ancak söz konusu değişim bir taraftan o ildeki Şanlıurfalıların miktarı, diğer taraftan ilin diğer illerden almış olduğu göç ile ilgilidir. Buna bakıldığında özellikle komşu illerde (Gaziantep, Diyarbakır, Adıyaman, Mardin) Şanlıurfa ilinin payının daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'nin diğer illerinden fazla göç almamaları, bu illerdeki Şanlıurfalıların payını arttırmaktadır. Bunlardan ön plana çıkan il Gaziantep'tir. Bu ilde ikamet eden yabancı il doğumlular içinde Şanlıurfalıların payı 1950 yılında %15.9 iken, 2016 yılında %29.58'e ulaşmıştır. Bunun anlamı Gaziantep ilindeki yabancı il doğumlu her üç kişiden yaklaşık biri Şanlıurfalıdır. 1950 yılına (%10.68) göre payı azalmasına karşın, Diyarbakır ilindeki Şanlıurfalıların payı 2016 yılında %7.37 olarak görülmektedir. Adıyaman ili de diğer illerden fazla göç almamakta, bu durum da ildeki Şanlıurfalıların payını (%11.87) arttırmaktadır. Mardin ilindeki pay da %4.94'ten %7.35'e yükselmiştir.

Tablo 4. İllerdeki diğer il doğumlular içinde Şanlıurfalıların payı (%)

İLLER	YILLAR									
	1950	1955	1960	1965	1975	1980	1985	1990	2000	2016
Gaziantep	15,69	12,9	15,74	14,56	26,07	27,91	28,79	30,26	30,06	29,58
Diyarbakır	10,68	5,60	8,97	7,66	7,72	11,54	8,97	10,13	7,12	7,37
Adıyaman	-	9,21	13,95	9,16	8,71	8,89	7,74	8,96	10,64	11,87
Mardin	4,94	5,27	5,21	3,66	3,42	3,83	5,64	8,02	4,64	7,35
Hatay	3,12	3,37	3,77	3,43	10,95	20,00	8,71	6,02	8,35	5,44
Adana	2,36	3,38	5,73	5,89	9,57	20,47	13,86	11,4	8,86	8,25
Mersin	1,53	2,41	3,60	3,47	8,41	12,21	8,94	7,23	6,51	7,35
Antalya	0,44	0,42	0,35	0,33	3,98	1,83	1,26	1,63	1,29	2,30
İzmir	0,41	0,52	0,56	0,5	1,11	1,52	1,36	1,81	1,85	1,62
Ankara	0,38	0,51	0,59	0,41	0,57	0,55	0,61	0,55	0,58	0,85
İstanbul	0,37	0,40	0,59	0,42	0,74	0,82	0,74	0,71	0,80	1,11

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Osmaniye	-	-	-	-	-	-	-	-	8,19	7,88
Kilis	-	-	-	-	-	-	-	-	2,63	3,89

İkinci derecedeki illeri Akdeniz Bölgesi illeri (Osmaniye, Adana, Mersin ve Hatay) oluşturmaktadır. Bu iller gerek Akdeniz Bölgesi, gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Şanlıurfa dışındaki diğer illerinden (Günel, 2012a; Günel, 2012b), gerekse diğer bölgelerden de göç alması, göçmen nüfus içinde Şanlıurfalıların payının orta derecede olmasına neden olmaktadır. Bu illerden 1950’li yıllarda Hatay ön plana çıkarken, günümüzde Adana, Osmaniye ve Mersin daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim 2016 yılında Hatay’ın payı %5.44’e gerilerken, Adana’nın payı %8.25’e, Mersin’in payı ise %1.53’ten %7.35’e kadar yükselmiştir. 1996 yılında Adana’dan ayrılarak il olma özelliği kazanan Osmaniye’nin payı da %7.88 olarak belirmektedir.

Büyük oranda göç göndermesine rağmen, Şanlıurfalıların İstanbul, Ankara ve İzmir’deki göçmen nüfus içindeki payı oldukça azdır. Bunun temel nedeni, yukarıda da ifade edildiği gibi, bu illerin Türkiye’nin diğer illerinden de yoğun göç almasıdır. Nitekim İstanbul, Ankara ve İzmir illerindeki Şanlıurfalıların payı sırasıyla sadece %1.11, %0.85 ve %1.62’dir. Bu oranlara göre söz konusu illerde Şanlıurfalıların payı 1950 yılına göre 2016 yılında fazla bir değişim olmamıştır. 1950-2016 yılları arasında en fazla oransal değişimin olduğu ilin Antalya olduğu görülmektedir. Bu ildeki Şanlıurfalıların payı %0.44’ten %2.30’a yükselmiştir (Tablo 4).

Sonuç

Şanlıurfa ilinde doğup başka illerde ikamet eden nüfusun 1950-2016 yılları arasında değişiminin ele alındığı çalışmada aşağıda yer alan bazı sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Diğer illerdeki Şanlıurfa ili doğumluların miktarında yıllar itibariyle önemli artışlar olmuştur. 1950 yılında 14.835 olan bu nüfus 2016 yılında 521.793’e yükselmiştir. Bununla birlikte 2000 yılından itibaren diğer illerdeki Şanlıurfalıların artış hızında bir yavaşlamadan bahsedilebilir.
2. 1950 yılında söz konusu nüfusun en fazla olduğu iller Diyarbakır, Gaziantep, Adana, İstanbul ve Ankara iken, 2016 yılında sıralama değişmiş ve yeni iller eklenmiştir. Bu yılda sırasıyla Gaziantep, İstanbul, Adana, Mersin, İzmir, Antalya, Ankara ve Diyarbakır’da yoğun bir şekilde Şanlıurfa kökenli nüfus barınmaktadır.
3. Şanlıurfalı nüfus barındıran illerin payına bakıldığında bazı illerin payında azalma, bazılarında artış olduğu görülmektedir. Payı azalan illerin başında Diyarbakır, Adana, Ankara gelirken, Gaziantep, Mersin, İstanbul, Antalya ve Bursa’nın payı artmıştır.
4. Türkiye’deki tüm illerde başka ilde doğan bir nüfus kitlesi bulunmaktadır. İllerdeki bu yabancı il doğumlular içinde Şanlıurfalıların payı değişim göstermektedir. Bu bağlamda Şanlıurfalıların payının en fazla olduğu iller komşu iller ve Akdeniz Bölgesindeki illerdir. Gaziantep, Adıyaman, Adana, Osmaniye, Diyarbakır, Mersin, Mardin illerinde ikamet eden diğer il doğumlular içinde Şanlıurfalıların payı yüksek iken, İstanbul, İzmir, Ankara ve Antalya gibi illerde daha düşüktür.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Sonuç olarak Şanlıurfa ili doğumlu nüfusun Türkiye'nin değişik illerinde miktar, dağılım ve oranlarını etkileyen temel etmen ilin vermiş olduğu göç miktarıdır. Göçün yüksek olduğu dönemlerde, diğer illerdeki miktar da artmaktadır. Aynı zamanda, göç alan illerin sosyo-ekonomik yapısındaki değişime bağlı olarak, ilden verilen göçün akım yönünde meydana gelen değişim de illerdeki Şanlıurfa kökenli nüfusun miktarını ve oranını belirlemektedir.

Kaynakça

- DİE, Genel Nüfus Sayımları (1950-2000).
- DİE, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Özellikleri (1950-2000), İl Fasikülleri, (www.tuik.gov.tr).
- Fişek, N., (1985). 1985 Nüfus Sayımının Düşündürdükleri. *Toplum ve Hekim*, Cilt 6/A, Sayı: 39, sayfa:7-9.
- Günel, V., (2012a). Mardin İlinden Verilen Göçün Akım Yönündeki Değişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt.5, Sayı:23, s.248-275.
- Günel, V., (2012b). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Verilen Göçün Akım Yönü. *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science (JASS)*, Volume 5 Issue 5, p. 105-127, October 2012.
- Günel, V., (2016a). "Türkiye Nüfusunun (1935-2000) Doğum Yerine Göre Değerlendirilmesi / Assessment of the Population of Turkey (1935-2000) According to the Birthplace ", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/2 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9191>, p. 499-534.
- Günel, V. (2016b). "Türkiye'deki Göçler Sonucunda İl Nüfuslarının Yapısında (Doğum Yeri Bağlamında) Meydana Gelen Değişimler (1950-2000) / Changes in Province's Population Structure (In Terms of Birthplace) AS A Result of Migration in Turkey (1950-2000) ", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Kamil Veli Nerimanoğlu Armağanı) Volume 11/13 Summer 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9757>, p. 171-196
- Günel, V., Şahinalp, M.S, Elmastaş, N., (2016). Türkiye Nüfusunun Doğduğu İle Göre Dağılımı (1950-2015), *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (Asos Journal. The Journal of Academic Social, Sciences)*, Yıl: 4, Sayı: 36, Aralık 2016, s. 80-98.
- TUİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2007-2016).
- Türköz, İ.O., (1988). 1985 Nüfus Sayımının Geçici Sonuçları Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Volume 22, Number 1, s.259-300.
- Yakar, M., (2013). XXI. Yüzyılın Başında Türkiye'de İller Arası Göçlerin Mekânsal ve İstatistiksel Analizi. *ZfWT. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, Vol. 5, No. 3 p.239-263.
- Yakar, M., (2015), Türkiye'nin İç Göç Paterni: Kim Nerede İkamet Ediyor? Nereye Kayıtlı?. *Ege Coğrafya Dergisi*, 24/1 (2015), 15-38.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Yakar, M., (2017). “Yerlilikten” “Göçmenliğe” Doğru: Türkiye’de İç Göçün Doğum Yeri Verisine Göre Gelişimi. *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları- Prof. Dr. Mesut Elibüyük’e Armağan* içinde (Ed. Ferhat ARSLAN), s.373-398, Pegem Akademi Yayını, Ankara.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

HISTORICAL FEATURES OF MALAYSIA

Aziah RAJA

Ms. Sultan Zainal Abidin University, Malaysia

ABSTRACT

Malaysia (Malaysian. Malaysia) is a state in Southeast Asia, consisting of two parts separated by the South China Sea: Western Malaysia (the traditional name is Malaya) occupies the southern tip of the Malacca Peninsula with the adjacent islands, borders Thailand in the north, and also has sea borders with Singapore and Indonesia.

East Malaysia (the traditional name is Sabah and Sarawak) occupies the northern part of the island of Kalimantan with adjacent islands, borders with Brunei in the north and Indonesia in the south, also has a sea border with the Philippines.

It is believed that the name Melayu comes from the Sanskrit words Malaiur or Malayadvipa, which can be translated as "mountainous country." This word was mentioned by Indian traders in relation to the Malay peninsula. According to another version, the name comes from the Tamil word Malai "mountain". The French navigator Jules Dumont-Duville, after his expedition to Oceania in 1826, suggested using the names Malaysia, Micronesia and Melanesia to designate groups of islands separately from Polynesia. In 1831, he proposed these names to the French Geographical Society. Malaysia Dumont-Durvil called the "territory known as the East Indies." In 1850, English ethnologist George Samuel Windsor wrote in the Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia, suggesting the names Melayunesia or Indunesia for the islands of southeast Asia.

Keyowrds: Malaysia, Malay Peninsula, History

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

ANTİK DÖNEM ANADOLU KAROLAJLARI

Dr. Şirin Gülcen EREN

Süleyman Demirel Üniversitesi, sirineren@sdu.edu.tr

ÖZET

İnsanoğlunun mülkiyet hakkı ve sahiplenme duygusu ile toplumsal kargaşayı önleme veya doğruyu bulma içgüdüğü var olduğu günden beri vardır. İnsanlık tarihi göstermiştir ki, bir topluluk halinde yaşayan insanlar bu yaşayışlarını belirledikleri veya kabul ettikleri kurallar içerisinde devam ettirmişlerdir. İnsanoğlu, yerleşik düzene geçtikten sonra yaşayabilecekleri, barınabilecekleri beslenebilecekleri alanları belirlemek için de belirli kural ve kaideler oluşturmuştur.

Günümüzde olduğu gibi binlerce yıl öncesinde de mülkiyet haklarının belirlenmesi hukuki oluşumlarla ve teknik gösterim ve uygulamalarla sağlanmıştır. Her hukuki kararın bir müstenidatı dayandığı teknik ve sosyal bir altyapı vardır. Mülkiyet haklarının belirlenmesinde bu altyapı günümüzde harita-kadastro ve topografya bilgileriyle sağlanmaktadır. Coğrafyaların kadastro ve topografya bilgileri haritalarla gösterilmektedir.

Haritalar, insanlık tarihi boyunca mesafelerin ölçülebilmesi, arazi taksimatı, insanın kendini ve insan yerleşmelerini konumlandırması, yön bulması, alan, eğim ve zamanın hesabını yapabilmek için üretilmiştir (Memiş, 2016; Çalışkan, 2017). Haritaların kullanımı yaygınlaştıkça, mekânsal ölçme, coğrafi konumlama ve dünyanın büyüklüğünün hesabı için teknik ve teknolojik ilerlemeye bağlı olarak yeni bir harita hazırlama yöntemi ve ölçme sistemi geliştirmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen, bir coğrafi mekânın haritalanmasındaki temel ölçme özelliği; karolaj ya da koordinat sistemleridir.

Karolaj, hukuki durumu kalıcı ve anlaşılır bir şekilde uygulayabilmek için gerekli olan teknik bir uygulamadır. Bir çeşit coğrafi koordinat ve yer bulma sistemidir. Dünya üzerindeki herhangi bir yeri topografik bir nokta olarak tanımlayan ve bu yeri sayı setleri, harfler ve sembollerle açıklayan bir sistemdir (Üstün, 1996; Çalışkan 2017). Farklı bir ifadeyle Karolaj, kişilerin mülkiyet sınırlarını ve haklarını tespit edebilmek için bir arazi standart ölçümleme ve konumlandırma yöntemidir. Matematik ve geometri de bu konumlama ve ölçüm sisteminin aracıdır.

Anadolu coğrafyasında Google Earth üzerinden yapılan antik dönem arazi kadastro çalışmaları sırasında; karolaj sistemini tanımlayan bazı mekânsal referanslar belirlenmiştir. Yerleşme konumları, arazide var olan çizgiler veya bir kısım arkeolojik bulgular sistem unsurlarıdır. Antik dönemde insanoğlunun karolaj sistemini oluşturma nedeni ve yaklaşık iki yıl süren bir inceleme süreci sırasında söz konusu unsurlar üzerinden okunabilen karolaj tipolojileri mekânsal planlama disiplini açısından bu makaleye konu edilmiştir.

Antik dönem karolajları; mekân çalışmaları yapan ilgili disiplin alanları için bir bilinmezdir. Bugün modern insanın kullandığı koordinat sistemlerinden ve bu sistemlerin kullandığı ebat ve kuzey yönelimlerinden farklıdırlar. Karolajlarla ilgili alan araştırmalarındaki eksikliğin antik dönem karolajlarının görünür veya görünmez yapıları kaynaklı olduğu ve bu niteliklerinin karolajların bugüne kadar algılanmalarını zorlaştıran

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

etmen olduğu düşünülmektedir. Karolajların varlığı bilinmediğinden, nitelik ve tipolojileri de sorgulanamamıştır. Antik dönem yerleşmeleri arası mekânsal ilişki ve ağlara dair çalışmalar da sınırlıdır. Varlıklarına dair izler bir gerekçeyle yok olmuştur. Antik dönem karolaj bilgisinin ileriki dönemlere geçmemesinin bu dönem toplumlarının, yapılarının ve yerleşmelerinin gördüğü erozyona ve yıkıma bağlı olduğu düşünülebilir.

Bu bildiri; söz konusu bilinmezlik alanından hareketle, Anadolu coğrafyasında Antik dönemde yaratıldığı belirlenen görünen ve görünmeyen çeşitli karolajların varlığını ortaya koymayı ve belirlenebilen karolajların tipolojilerini, orijinlerini ve niteliklerini aktarmayı amaçlanmaktadır. Çalışma; karolajların antik dönem yerleşme kurgusunu oluşturması nedeniyle, mekânsal ilişki ve ağların okunmasına dair bir yöntem önermesini amaçlamaktadır. Multidisipliner bir bakış açısı ve interdisipliner bir yöntemle ele alınan Karolajların varlığının ispatı yoluyla mekânsal planlama, tarihi coğrafya, jeodezi ve harita disiplin alanlarına katkı yapılması hedeflenmektedir. Bildiri kapsamında; ayrıca, Karolaj tarihlemesine dair bazı önermeler yer almaktadır.

Karolajların ön tespiti vasfındaki bu çalışma yazarın imkânları dâhilinde yapılmıştır. Karolaj sistemleri okuması; Google Earth programı üzerinden yeryüzünde yapılan gözlemlerin bir referans sisteme indirgenmesi ve antik dönem mesafe ölçüleri bazında sorgulanması yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Bildiride; ilk olarak, Anadolu coğrafyası ve antik dönem karolajları, ikinci olarak bu coğrafyada belirlenebilen görünen ve görünmeyen karolajların tipolojileri ve nitelikleri aktarılmaktadır. Sonuç bölümünde ise, karolajların antik dönem ve günümüz koordinat sistemleri ve insan yerleşmeleriyle olan ilişkisi değerlendirilmektedir.

Medeniyetlerin karolajları oluşturulma gerekçeleri bu Bildiriye konu olmamakla birlikte, belirlenebilen yaratım gerekçeleri, ileriki çalışmalara yön göstermesi açısından aktarılmıştır. Karolajların bugün kullanılan koordinat sistemleriyle ya da yaratıcısı olan medeniyet ilişkisi ileri inceleme gerektirmektedir. Ancak bu ilişkiler genel olarak değerlendirilmiştir.

ANADOLU COĞRAFYASI VE ANTİK DÖNEM KAROLAJLARI

Bugünkü koordinat sistemi, Greenwich orijinli olup, meridyen ve paralellerden oluşan görünmez (hayali) karolajlarla temsil edilmektedir. Anadolu; bu orijin temelinde ve sisteme bağlı olarak, 26-45° Doğu meridyeni, 36-42° Kuzey paraleli coğrafi konumuna sahiptir. Anadolu batıdan doğuya 1565 km, kuzeyden güneye 680 km dir. Anadolu, ortalama yüksekliği 1132 m olan üç tarafı denizlerle çevrili bir coğrafyadır. İklim ve arazi yapısı bitki ve ürün çeşitliliğini beraberinde getirmektedir. Anadolu coğrafyası, tarımın ilk olarak deneyimlendiği Altın Üçgen'in (Schmidt, 2014) var olduğu ve Verimli Hilal'de (Childe, 1971; Childe 1974; Mark, 2018) konumlanan bir yerdir. Anadolu'da coğrafyasında son birkaç on yıla kadar harita sistematigi olarak Kartezyen sistemi kullanılmıştır (Şerbetçi, 1999).

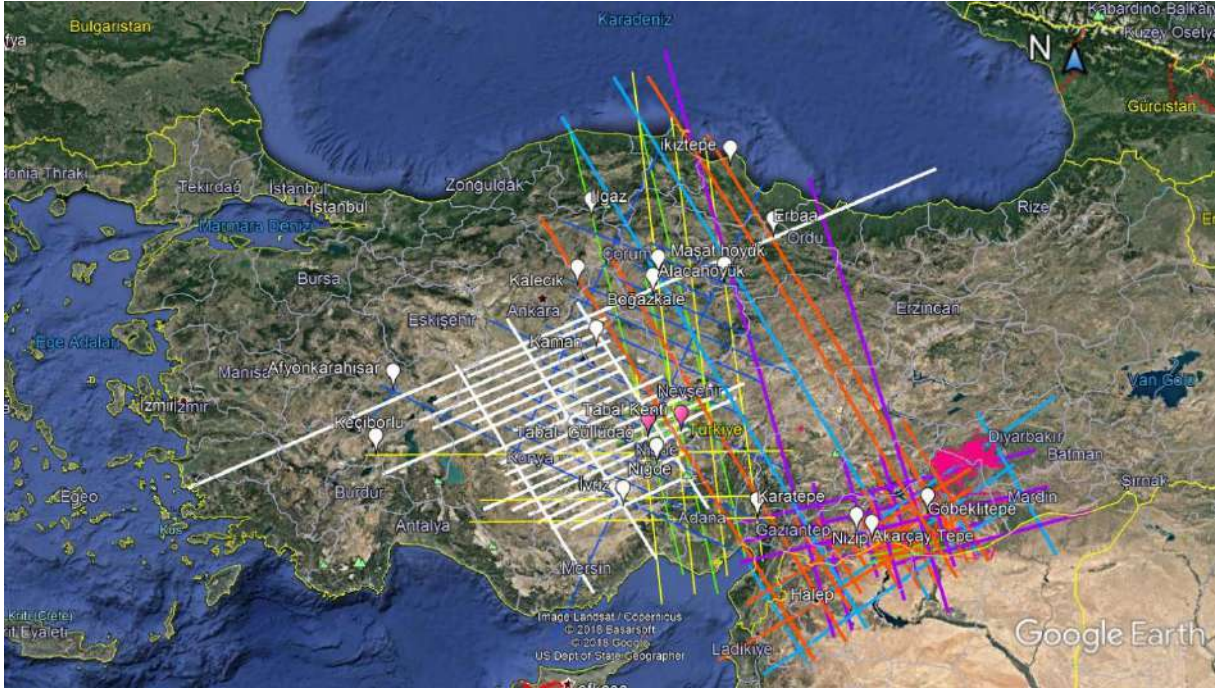
Anadolu, bulunduğu bölgenin sahip olduğu coğrafi özellikler nedeniyle, özel bir konuma sahiptir. Coğrafi mekânı çeşitli medeniyetlerin farklı sürelerdeki yerleşimine veya geçişi, yıkımı ve kontrolüne konu olmuştur. Bu nedenle, Anadolu tarihi çeşitli bilinmezlere sahiptir.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Anadolu coğrafyasında Fraktal ve Öklid geometri kullanılarak yeryüzüne çizilmek suretiyle yaratılan doğru parçalarından (poligonlar-çizgiler (hatlar)) oluşan “görünür karolajlar” ile Öklid geometrisi kullanılarak oluşturulan yerleşme sistemiyle bütünleşik yerleşmelerin konumlamasıyla belirlenebilen “görünmez karolajlar” belirlenmiştir. Şekil 1. Söz konusu karolaj sistemleri jeodezide de kullanılan iki ana temele dayanmaktadır: Fiziksel gözlemlere dayanak olan doğal ve yeryüzüne çizili (görünür koordinat sistemleri) ve hesaplamalara dayanak olan ve yerleşme konumları ile okunabilen yapay koordinat sistemleri (görünmez koordinat sistemleri). Karolajların her biri birbirinden farklı açılarda ve yönelimlerle konumlanmıştır. Belirlenen karolajların dışında da karolajların olduğu düşünülmektedir.

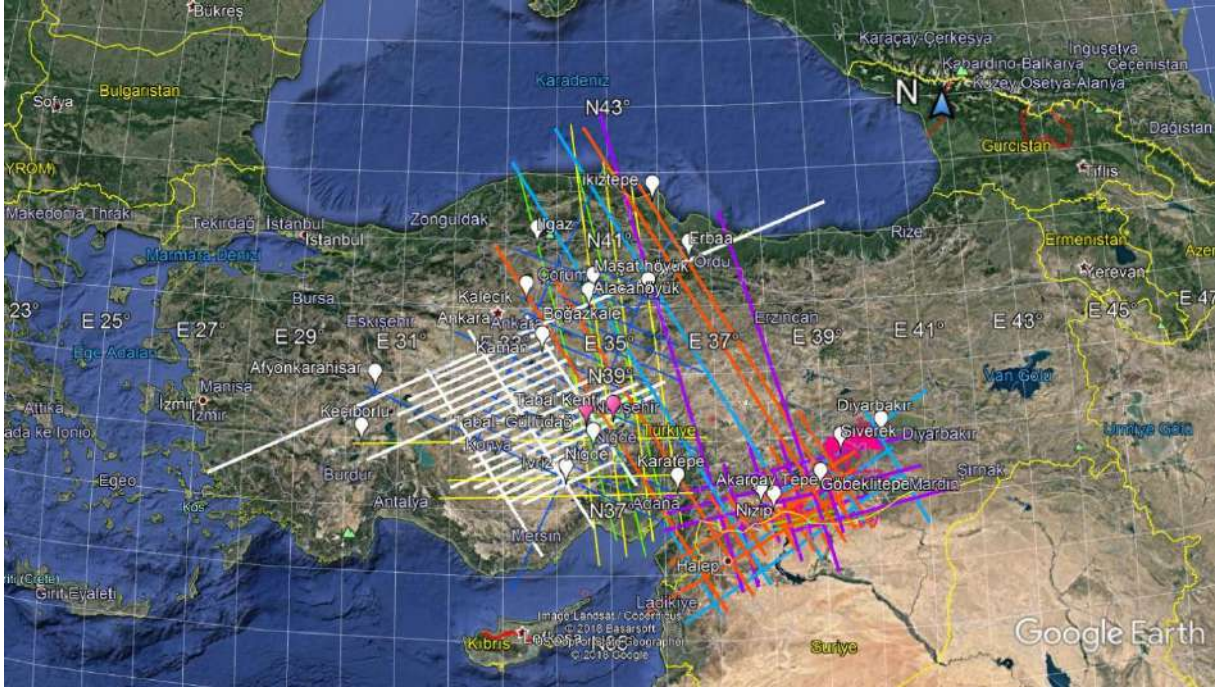
Fraktal geometri ile yeryüzüne çizilen karolajların bugün kuzey olarak kabul edilen yöneline ve yakın mesafede yerleşik bir orijine sahip olduğu belirlenmiştir. Diğer karolajların ise, yerleşmelerin konumlarından geçtiği ve her birinin farklı bir kuzey yönelimi ve orijini vardır. Şekil 2. Karolajların uygulama alan sınırları farklı bir çalışma konusudur. Ölçümler Google Earth üzerinden yapıldığından, karolajların konumlaması ve karolaj aralığının hatasız belirlenmesi için hassas ölçüm yapılması ihtiyacı mevcuttur. Karolaj tipolojilerinin belirlenmesinde dünyanın çapı veya çevresi ilişkisi ise, sorgulanmamıştır.

Şekil 1. Farklı Medeniyetlerin Karolaj Sistemleri ve Çakışması (39°00'27.37"K 36°27'12.76"D) [Görüntü tarihi: 14.12.2015. Yükseklik 1154 m. Göz hizası 1428,54 km] Kaynak: Google Earth Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 2. 2018 Yılı Dünya Meridyen ve Paralel Sistematiği ve Kuzey yönü ve Anadolu Karolajları Karşılaştırması [Görüntü tarihi: 14.12.2015. Yükseklik 1154 m. Göz hizası 1428,54 km] Kaynak: Google Earth Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

KAROLAJ TİPOLOJİLERİ

İlk Karolaj - KAROLAJ A

Eren (2018a)'ın üç adet Akarçay Tepe Çizgi Bezekli taş plakası (Arimura ve diğerleri, 2000; Özbaşaran ve Molist, 2007:183; Özbaşaran 2008; Bozbay, 2009) üzerinde yaptığı inceleme neticesinde; plakaların, Birecik, Yeşilözen ve Nizip yerleşmelerine ait olduğu belirlenmiştir. İncelenen plakaların 1/1000 ölçekli ve 3 boyutlu arazi modeli şeklinde gösterime sahip 10689 yıllık Kartografya ve mekânsal plan niteliği vardır (Eren, 2018b ve 2018c). Analizleri sırasında araştırma izni verilmeyen ve Kelekli yerleşmesine ait dördüncü bir plakanın varlığından hareketle, Kelekli, Birecik ve Yeşilözen yerleşmelerinin bir doğru üzerinde yerleşik olduğunu belirlemiştir. Eren (2018a), bu konumlamaya istinaden bir boylam algısından bahsedilebileceğini ve tüm plaka konumlamaları incelenmeden bu yönde bir değerlendirme yapılamayacağını belirtmektedir.

İncelenen plakalarda yaratılan karolajın plakaların tarım alanı sınırlarıyla sonlandığı ve aynı karolajın diğer plaka yerleşmelerinde de uygulandığı belirlenmiştir.

Eren (2018a)'e göre, yerleşmelerin Akarçay Tepe'den uzaklığında oranlı bir ilişki mevcuttur. Örneğin incelenen yerleşmeler Akarçay Tepe'den belirli bir uzaklıkta (Birecik 13 km, Nizip 23 km, Yeşilözen 33km) ve belirli bir yükseklikte (Birecik 380m, Nizip 490m, Yeşilözen 615m) konumludur. Orijin Akarçay Tepe'dir.

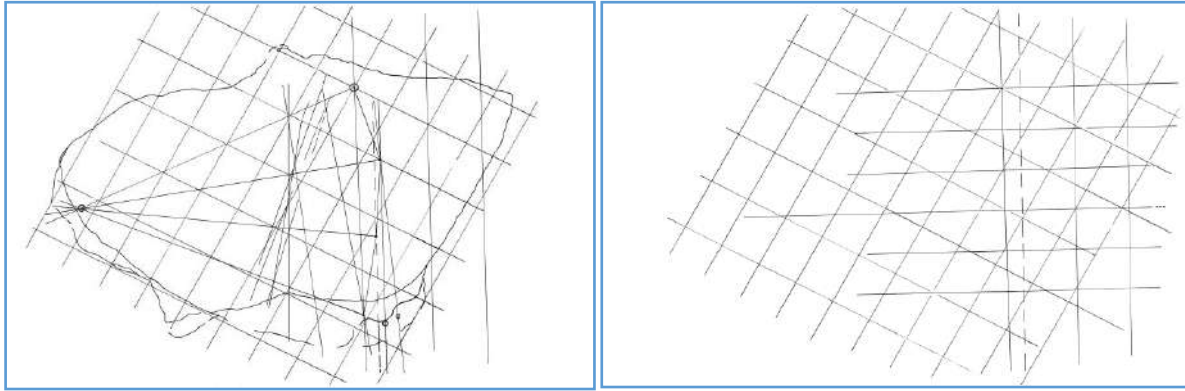
Belirtilen mekânsal referanslar plakaların olgular yapıldıkları dönemde bir coğrafya ve mekânsal planlama temel bilgisi ve ilkelerinin olduğunu göstermektedir. Tüm plakaların ait olduğu yerleşmeler belirlendikten sonra meridyen ve paralel uygulama alan sınırları ve karolajın uygulandığı yerleşmeler belirlenmiş olacaktır.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Plaka yerleşmelerinin tamamında yerleşme makroformu içindeki yollar bugünkü kuzey güney yönelimlidir.

Eren (2018a), karolajı tanımlarken plaka ölçümlerinin temiz çizimlerinde belirlenen yaygın paralellğin; ölçülerde oran veya eşitlik bulunmasına bağlı olarak standarda yakın bir parsel bölünümü yaratma çabası olduğunu belirlemiştir. Bu nedenle; plaka deseninde yaptığı karolaj kontrolünde; 3,2 cm x 4,2 cm lik (13.44 cm²) ebatlı dikdörtgenlerden oluşan eğik bir karolaj sistemi ve cetvel kullanımı belirlemiştir. Şekil 3. Ayrıca su kuyuları konumlarıyla bir üçgenleme sistematığı uygulandığı belirlenmiştir. (Şekil 3a).

Şekil 3. Plaka A Üçgenleme Sistematığı ve Karolajı (Eren, 2018a). a. Üçgenleme Sistematığı ve Delikler (Su kuyuları) b. Karolaj (Izgara) ve Karolajı Döndürme Sistematığı.

Plakalardaki kısa düz çizgilerin uzatılması sonucunda oluşan hatlara çizilen paraleller sonucunda ise, mevcut karolajı başka yöne döndüren farklı bir sistematik tespit edilmiştir (Eren, 2018a). Karolajın döndürülmesi yöntemi; arazinin değişen yönlerinde belirli bir yükseklikteki bir izohipste araziye doğru ölçme ve bölme imkânı sağlamaktadır.

Plakaların yapıldığı dönemdeki insan yerleşmelerinin erken dönem yerleşik tarım topluluklarının yerleşmeleri olduğu değerlendirilebilir. Yerleşmeler bazında eğimle değişen, standarda yakın bir tarım arazisi metrekaresine değeri aralığı bulunmaktadır. Karolajın bu amaçla yaratıldığı düşünülmektedir. Birecik'e ait Plaka A'daki tarım parsellerinin önemli bir kısmı batı yönelimli, eğimli ve 1008-1944 m² marjındadır. Plaka B'deki tarım arazileri ise, daha eğimli bir alanda ve batı yönelimli 900-1300 m² dir. Plaka C'deki tarım parseli büyüklükleri kuzey, batı ve güney yönelimli, daha az eğimli ve 792-1344 m² aralığındadır (Eren, 2018a).

Eren (2018a), Akarçay Tepe karolajındaki bölünmenin hane halkı büyüklüğü ile de ilişkili olabileceğini belirtmektedir. Parsellerin yaklaşık olarak %70'inin yüzölçümü 9 sayısına bölünebildiğinden, 3 m. x 3 m. ölçümlü yüzölçümü karelenen arazinin kişi başı 9 m² olacak şekilde düzenlendiği değerlendirilebilir. Towers (2017), Pueblo yerlilerinin 30 santimetre ortak ölçü birimi kullanarak arazide alanı oluşturdıklarını bu ölçünün de modern çağ ayak ölçüsüne eşit olduğunu belirtmektedir. Bu durumun bu topluluklar içinde geçerli olduğu ve arazide 10 adımla 3 metrenin yaratıldığı değerlendirilebilir.

GÖRÜNÜR KAROLAJLAR (KAROLAJ B VE KAROLAJ C)

Görünür karolajlar; fraktal geometri kullanılarak yapılan arazi uygulamasıyla yeryüzüne çizildiği belirlenen karolajlardır. İki farklı karolaj belirlenmiştir: Karolaj B ve

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Karolaj C. Yeryüzünde çizili hatlar doğrusal olarak çizildiği zaman bu karolajlar görünür olmaktadır. Karolaj hatları yerleşmelerden de geçmektedir.

Her iki karolaj Anadolu coğrafyasının belirli bir kısmında uygulanmıştır. Bu alan temelde Verimli Hilal olarak tanımlanan bölgenin tepe noktasıdır. Şekil 4. Hilvan, Siverek, Kırkkoyun, Karayakup, Diyarbakır Üçkuyu, Ekinciler, Ergani, Çermik ve Gerger görünür karolajın net olarak okunduğu bölgedir. Karolajların devamlılığına dair bazı referans hatlar izlenebilmekle birlikte, yaygın uygulama alanı ve kesin sonlanma sınırları belirlenememiştir. Karolajın atıl ve yerleşimden uzak, yoksul bir bölge olması nedeniyle saklı kaldığı düşünülmektedir.

Arazideki çizgiler Google Earth görüntüsünde görülebilmektedir. Şekil 5. Karolaj hatları ve karolaj ebatları ile bölünme şekillerinden Karolajın mesafe ölçe ve arazi taksimatının yapıldığı ve fraktal geometrinin kullanıldığı dönemin bir girdisi olduğu düşünülmektedir. Alanın çevresindeki bölgelere de bu karolajın tarımsal amaçlı parselasyon için referans sağladığı düşünülmektedir.

Görünür karolajlarda; hatların yatayda (yeryüzüne) çizimiyle (x koordinatının) oluşturulduğu, yüksekliklerin (y koordinatına göre) hesaplandığı ve engebeli arazide düz hatların devamlılığının sağlanabildiği belirlenmiştir. Vadi, dere yatağı ve yarlarda dik açı detayları ve karşılama sistemleri okunabilmektedir. Şekil 6. Hatlar, dik veya fazla eğimli arazi kısımlarında, vadilerde ve akarsu kenarlarına doğru üçgensel davranışla inmekte ve karşı en üst tepe noktasında indiği yerdeki nokta hizasından (karşı noktadan) tekrar başlamaktadır. Bu yöntemle açılara göre arazi yükseklikleri belirlenebilmektedir. Dar açılar dik topografyayı, geniş açılar alçak eğimleri tanımlamaktadır.

KAROLAJ B

Orijini Karayakup yerleşmesidir. Karolaj B ebatları; kuzeye dik parselasyonda; genel olarak, 1,54 km x 0,40 km, 1,22 km x 0,40 km, 0,96 km x 0,38 km, 1,54 km x 0,38 km, 1,38 km x 0,41km, 1,03km x 0,35km, 0,56km x 0,32km, 0,45km x 0,33km, 0,76 kmx0,32km, 0,54 kmx 0,38 km, 0,60 km x0,30 km, 0,56 km x 0,50km, 0,56 km x 0,12 km, 0,60km x0,30km, 1,00 km x 0,40 km, 1,0 km x 0,56 km, 1,38 km x 2,0 km, 1,52km x 1,60 km, 1,50 km x 1,10 km, 1,50 km x 2,0 km, 1,44 km x 1,76 km, 1,36 km x 2,40 km (içinde göl olan parsel), 2,10 km x 1,20 km (çok girintili çıkıntılı arazi), 1,70 km x 2,30 km (verimsiz alan), 1,0 km x 2,40 km. ebatlarında arazi parselleri oluşturulduğu belirlenmiştir. Şekil 5-10.

Karolajda 1,52 sayısının 0,38'in 4 katı olduğu, 0,76'nın iki katı olması nedeniyle katsayılı ölçümle arazi parselasyonu yapıldığı düşünülmektedir. 1,54 km ölçülerinin sayılarının detay hassas ölçümlerde 1,52 km sonuç verebileceği düşünülmektedir.

Boogaard ve diğerleri (2017:3), 10. bin yılda einkorn'un varlığını Göbekli, Demirköy, Hallan Çemi, Körtiktepe, 10000 yıl ile 9000 yıl arasında Çayönü, 9. Bin yılda Nevali Çöri ve 8. Bin yılda Cafer Höyük için kabul etmektedir. M.Ö. 6000'e tarihlenen ve Diyarbakır – Karacadağ çevresinde yetiştirildiği iddia edilen ilk buğdayın (Einkorn) 20 km² bir alanda yetiştirildiği bilinmektedir (Bülbül, 2017:268). Bu doğrultuda arazi bölünümünün tarımsal amaçlı olduğu ve arazi özellikleri ve verim miktarına göre katlandığı düşünülebilir. Her ne kadar bu bölgede tahıl üretimi tarihlenebilse de, tarımsal kullanım amaçlı yeryüzüne çizilen

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Karolajın tarihlemesi konusunda bir değerlendirme yapılamamaktadır. Karolajda ayrıca, ebat farklılığına sahip parçalı alanların bulunması, karolaja ekleme yapılarak veya coğrafi farklılıklara göre uygulama yapıldığını düşündürmektedir.

KAROLAJ C

Karolaj C'nin orijini Siverek'tir. Şekil 6-10. Görünür karolajların belirlendiği alanın batısında çeşitli ölçülerde eğik hatlar belirlenmiştir. Karolaj ebatlarının; genelde, 1,90 km x 2,80 km, 1,60 km x 2,40 km, 1,40 km x 2,20 km, 2,70 km x 1,60 km, 1,40 km x 1,60 km, 0,75 km x 1,60 km ve 3,70 km x 1,40 km.lik arazi parsellerinden oluşmaktadır.

Şekil 4. Karolaj B ve Karolaj C'nin Anadolu Coğrafyasındaki Konumlaması.

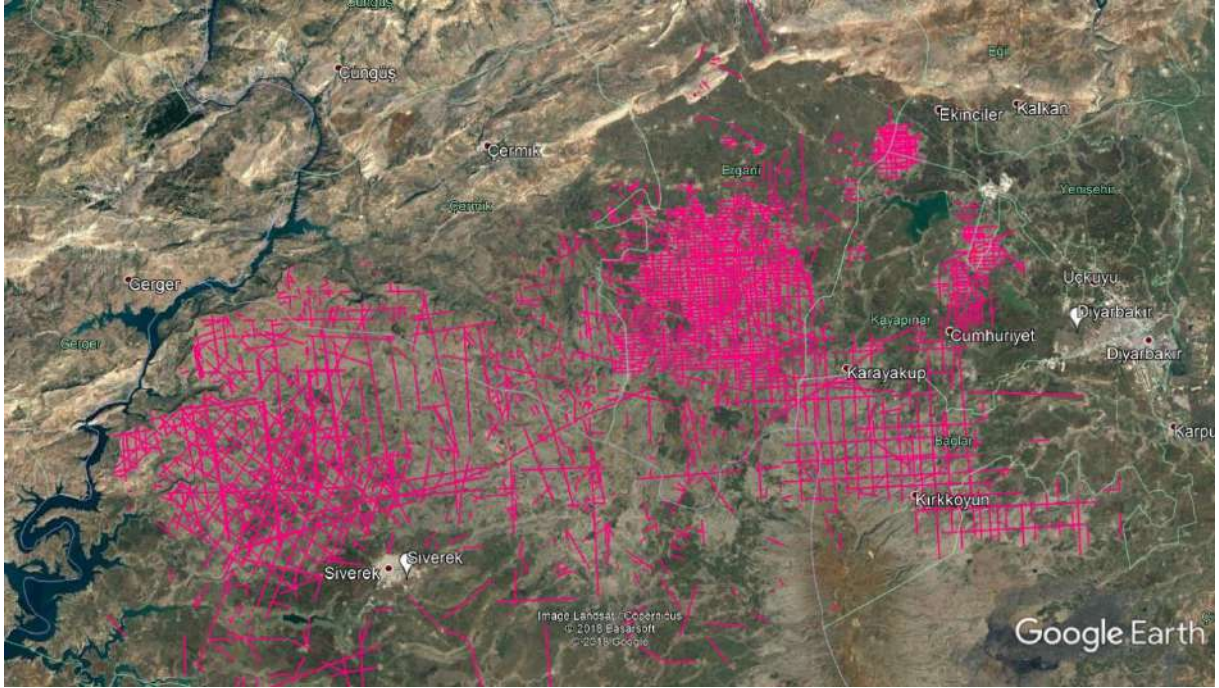
Siverek-Diyarbakır Arası (39°00'27.37"K 36°27'12.76"D)

[Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1172 m. Göz hizası 1726,02 km]

Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

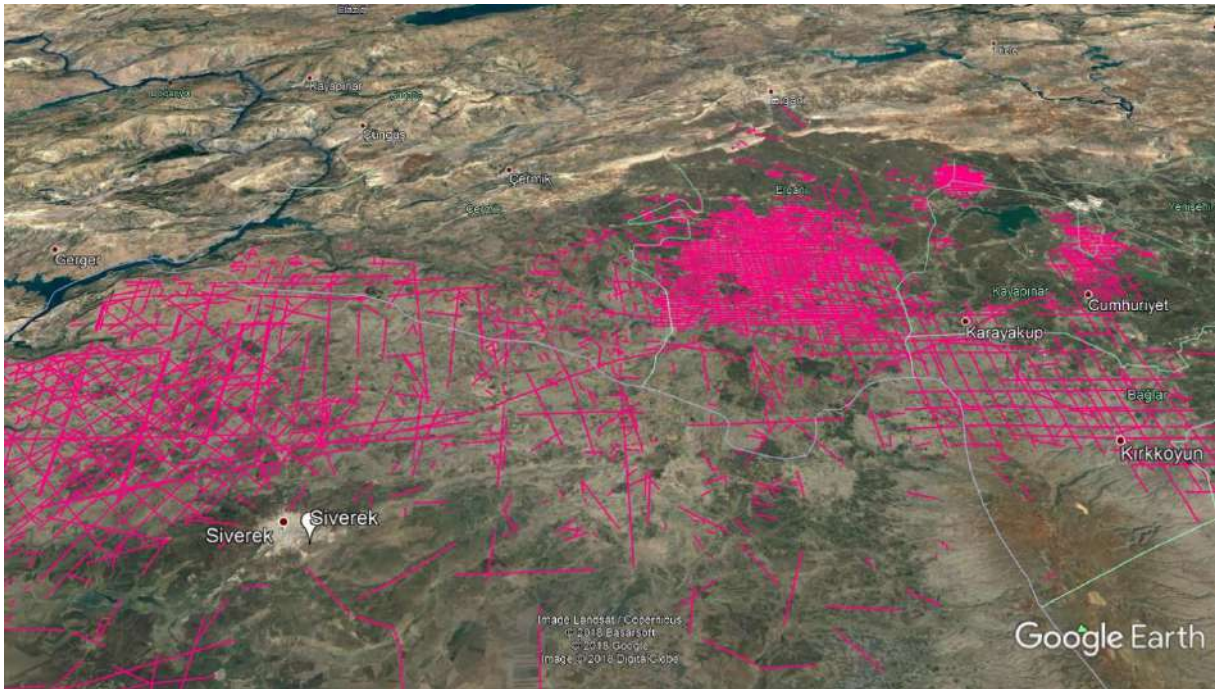
3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 5. Görünür Karolajlar- Hat Detay (Dik (Sağ, Karolaj B) ve Eğik (Sol, Karolaj C) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1079 m. Göz hizası 107.35 km]

Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

Şekil 6. Görünür Karolajlar- Hat Detay (Dik (Sağ, Karolaj B) ve Eğik (Sol, Karolaj C) Hatlar) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1079 m. Göz hizası 107.35 km]

Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

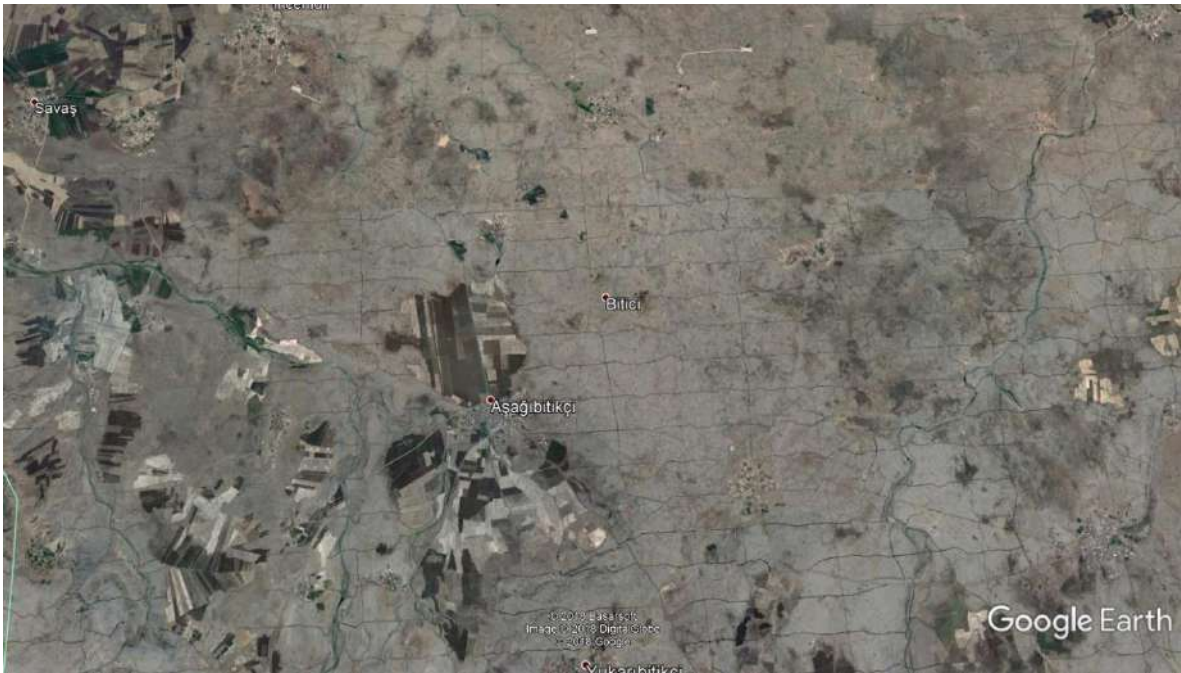
4-7 EKİM, 2018

Şekil 7. Karolaj B ile Karolaj C Çakışması [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 903 m. Göz hizası 19,74 km] a. Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018. b. Google Earth 2013 Görüntüsü.

Şekil 8. Karolaj B ile Karolaj C Çakışması (Dik ve Eğik Hatlar) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 849 m. Göz hizası 4,42 km] a. Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018. b. Google Earth 2013 Görüntüsü.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 9. Karolaj B- Arazi Hat Dokusu Detay (Dik ve Eğik Hatlar Kesişmesi) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 880 m. Göz hizası 12,73 km] Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü.

Şekil 10. Karolaj B ve Karolaj C Kesişmesi - Arazi Hat Dokusu Detayı (Dik ve Eğik Hatlar)

[Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 892 m. Göz hizası 9,54 km]

Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü.

GÖRÜNMEZ KAROLAJLAR

(GENİŞ COĞRAFYA KAROLAJLARI / DÜZLEMSEL DÜNYA KAROLAJLARI)

Görünmeyen (hayali) karolajlar; bugün kullanılan koordinat sistemlerine benzer, Öklid geometrisi (kare veya dikdörtgen geometrilere sahip olan) kullanılarak çizilmiş ve belirli bir kutup yönelimine sahip bir sistematikle kurgulanmıştır. Görünmez karolajlar; arazide yerleşmelerin konumlarıyla belirlenebilen karolajlardır. Her ne kadar dağlık sistem ve nicel etkileri yerleşimlerin başlangıç koşullarını belirlese (Bknz. Keleşanlı, 2005:92) de, dik açılı sistemlerin ve büyük eksenli hatların arazi denklemindeki varlığı, yerleşmelerin konumlamasında karolajların belirleyici olduğunu göstermektedir.

Öklid (M.Ö. 330-275)'in adıyla tanımlanan geometri kurallarının bilim dünyasında bilindiği tarihten daha önce Öklidyen geometri kurallarına göre bu uygulamanın yapıldığı belirlenmiştir. Arizona'da Pueblo yerlileri üzerine yapılan Towers (2017)'in araştırması; yazılı dili veya sayı sistemleri olmayan tarih öncesi Pueblo insanların ileri geometri kullanarak mimari yapı komplekslerini arazide yarattıklarını betimlemektedir. Antik dönemde mükemmel geometri kullanımı yanı sıra, Öklid geometrisinin Yunan medeniyetinde tanımlanmasından daha önce kullanıldığına dair izler görülmekle birlikte, kullanımının

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

başlaması konusunda karolajlar üzerinde kesin bir tarihleme yapılamamaktadır. Ancak bazı karolaj tipolojilerinin Hatti veya Hitit dönemlerine ait olduğu, hatların geçtiği yerleşme ve höyükler nedeniyle belirlenebilmektedir.

Hatların doğrusal ve paralel olması Öklid geometrisinin varlığının ispatıdır. Ancak ilişkileri, yeryüzünde yerleşme konumları dışında Diyarbakır Gaziantep arasında yer alan yeryüzü çizgileri kadar okunaklı değildir. Hatların ebatlarının belirlenmesinde tespit edilebilen arazi ölçüleri kullanılmıştır.

Hititler'in arazi ölçüsü iku'dur. Bir iku 30 Ammatu'dur ve 15 metrenin karşılığıdır. (Reyhan, 2018; Dönmez, 2013; Ünal, 2007). Bu durumda 1 ammatu'nun 0.5 metre olması 6'lık sayı sistemi için kabul edilebilirdir. Hititler'de bir diğer ölçü danadır. Bir dana 100 iku ve bu ölçüde 1500 metrenin karşılığıdır. Bu nedenledir ki, Hitit dönemi karolajlardaki mesafeler 5'in katları olarak sorgulanmıştır. Pers dönemi için ise, İran antik dönem ölçü birimi olan parasang (Bivar, 1985, Wikipedia, Persian parasang, 2018) kullanılarak karolaj tespiti yapılmıştır.

Tüm karolaj sayılarının kilometre cinsinden bir insanın yürüme veya ayak uzunluğu katı veya atın bir gün içinde gidebileceği mesafe ya da zaman karşılığı veya katsayısı olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak konunun detaylı incelemesi sonrasında bir değerlendirme yapılabileceği düşünülmektedir.

Antik döneme ait tüm görünmeyen karolajlar ve bir karolajın tam sınırları belirlenemediğinden veya çizilmediğinden, karolaj hatlarının iki ya da daha fazla kesiştiği yerleşmeler kısmi olarak belirlenmiştir: Maşat höyük, Alacahöyük, Boğazkale, Afyonkarahisar, Aşağıpınarbaşı (Konya), Ereğli (Konya), Mersin, Çamardı (Demirkazık), Çarşı, Güllüdağ, Nevşehir, Karlık (Ürgüp), Kaman, Bünyan, Kayseri, Sindel höyük, Karatepe, Halep, İdlip, Nizip, Şanlıurfa, Harran, Akçakale, Bozova, Mucur, Akyazı, Erbaa (Tokat), Erduası.

Karolajlar kısmi olarak çizildiği için karolaj hat ve kesişiminde yer alan tüm yerleşmelerin sayısı karolaj tipoloji tanımlarında yer almamaktadır.

KAROLAJ D – Beyaz Karolaj

Karolaj D; 15 km x 95 km ebatlarındadır. Orijini Boğazkale'dir. Karolajın yönü bugünkü kuzey kutbuna 60°'dir. Güney batı-Kuzey batı yönelimlidir. Erken Hitit dönemi yerleşmelerinden geçmesi nedeniyle, karolajın bu dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Karolaj hatları üzerindeki veya hatlarda 98 yerleşme belirlenmiştir: İvriz, Ulukışla, Ereğli, Karaman, Çumra, Kayseri, Nevşehir, Acıgöl, Aksaray, Gülşehir, Taşpınar, Isparta, Eğirdir, Ilgın, Yalvaç, Kaman, Yunak, Bala, Erbaa, Kadınhanı, Konya, Kargıcak, Mersin, Haymana, Kırıkkale, Keskin, Çamardı (Demirkazık), Yeşilyurt'tur. Kesin sınırlar bilinmemektedir. Şekil 11-12.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 11. Karolaj D ($39^{\circ}00'27.37''K$ $36^{\circ}27'12.76''D$)
[Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1172 m. Göz hizası 1726,02 km]
Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

Şekil 12. Karolaj D –Detay ($39^{\circ}00'27.37''K$ $36^{\circ}27'12.76''D$)
[Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1161 m. Göz hizası 327,17km]
Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

KAROLAJ E- Koyu Mavi Karolaj

Karolaj E; 25 km x 50 km ebatlarındadır. Karolajın yönü bugünkü kuzey kutup noktasından doğu yönüne doğru 30° 'dir. Karolaj hatları üzerindeki veya hat kesişim

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

noktalarında 91 yerleşme belirlenmiş olup, hatların geçtiği yerleşmeler; Afyonkarahisar, Kulu, Sulakyurt, Kirazlık (Karadeniz), Samsun (Karadeniz), Reşadiye, Çarşı, Altunhisar, Kazanhüyük, Karapınar, Ilgın, Meydan, Şereflikoçhisar, Tekir, Yassihüyük, Kayseri, Talas, Sorgun, Boğazkale, Alacahöyük, Hacılar. Şekil 7-8. Orijini Karatepe (Adana)'dır. Kesin sınırlar belirsizdir. Şekil 13-14.

Şekil 13. Karolaj E (39°00'27.37"N 36°27'12.76"D)

[Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1172 m. Göz hizası 1726,02 km]

Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

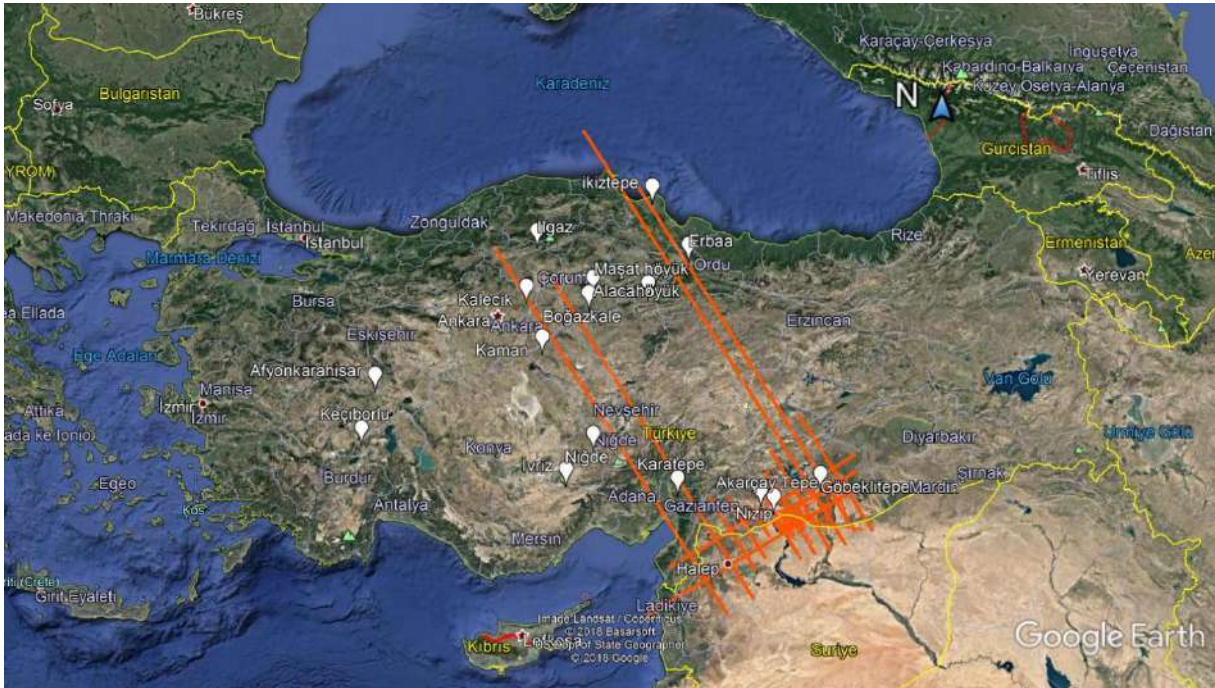
3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 14. Karolaj E –Detay (39°00'27.37"K 36°27'12.76"D) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1068 m. Göz hizası 229,08km] Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

KAROLAJ F (Şanlıurfa Karolajı) - Turuncu Karolaj

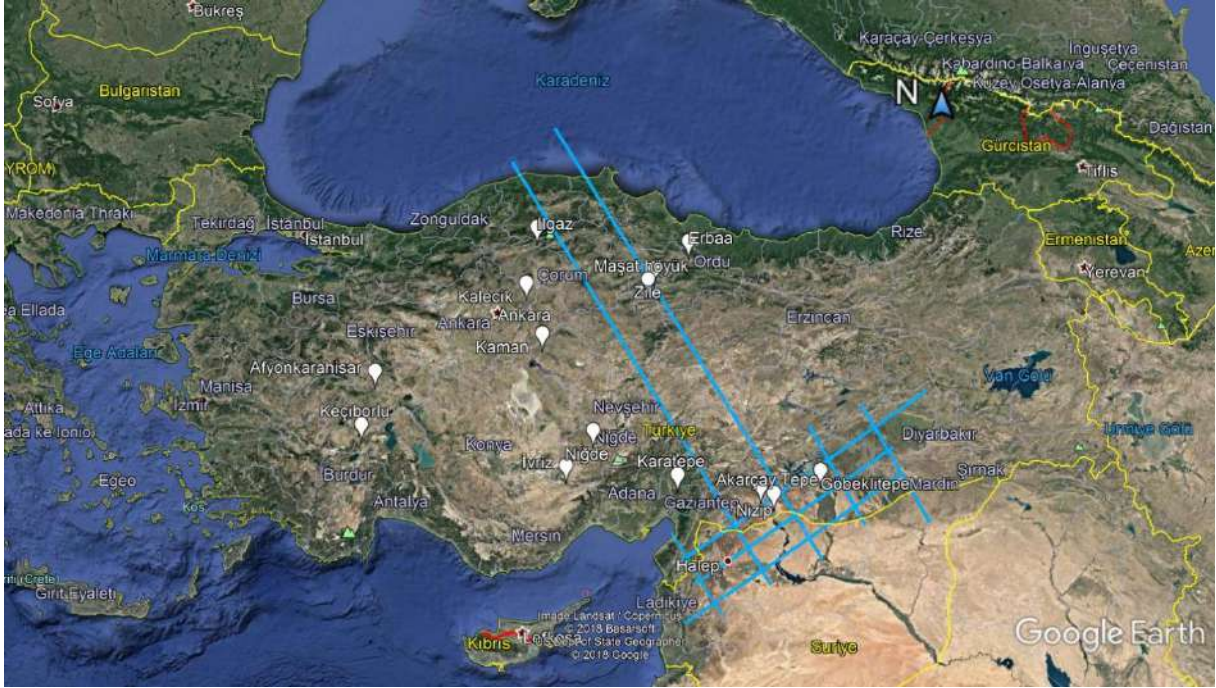
Orijini Şanlıurfa olan kuzey batıya doğru bugünkü kuzeyden 30 derecelik açıyla yaratılan dört yönden 25 km. arayla çizilen paralel hatlardan (25 km x 25 km) oluşmaktadır. Şekil 15-16. Karolaj yönelimi bugünkü boylam yöneliminden ve kuzey yönünden farklıdır. Karadeniz'in başladığı kuzeydeki yerleşme olan Bafra İkiztepe'den kuzeyin referanslandırıldığı düşünülebilir. İkiztepe-Şanlıurfa-Harran arasındaki çizgi meridyenlerden ilkidir. Şekil 15.

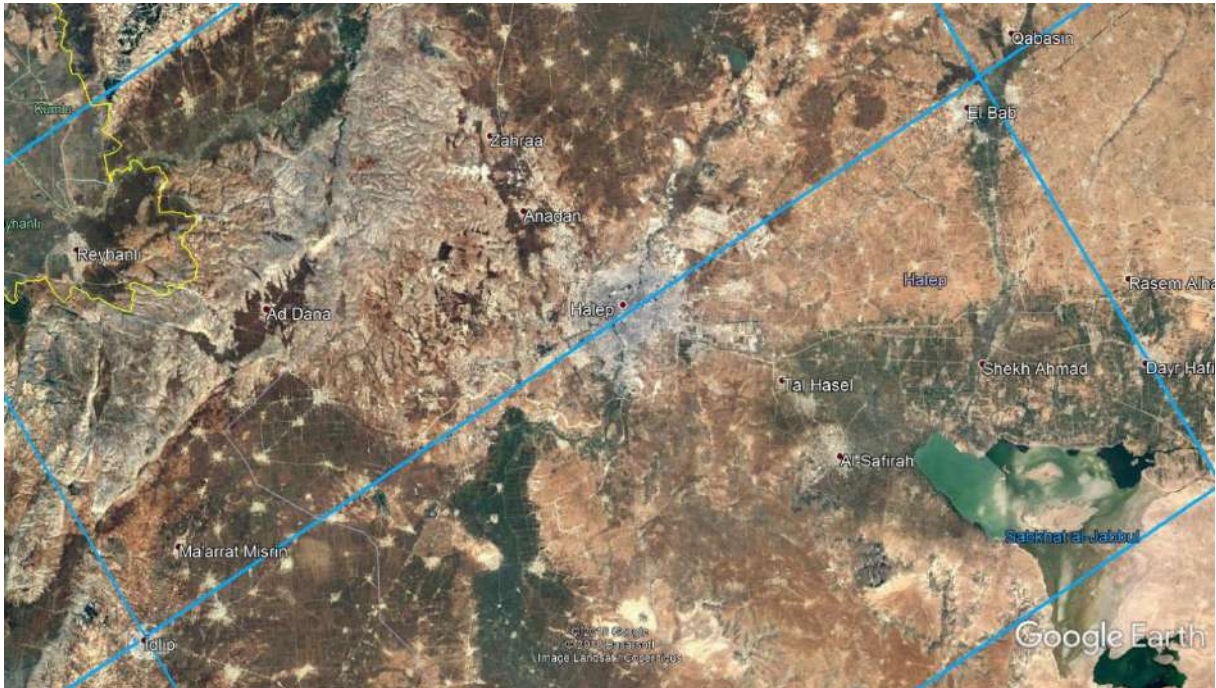
Şekil 15. Karolaj F (39°00'27.37"K 36°27'12.76"D) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1172 m. Göz hizası 1726,02 km] Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 17. Karolaj G ($39^{\circ}00'27.37''K$ $36^{\circ}27'12.76''D$) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1172 m. Göz hizası 1726,02 km] Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

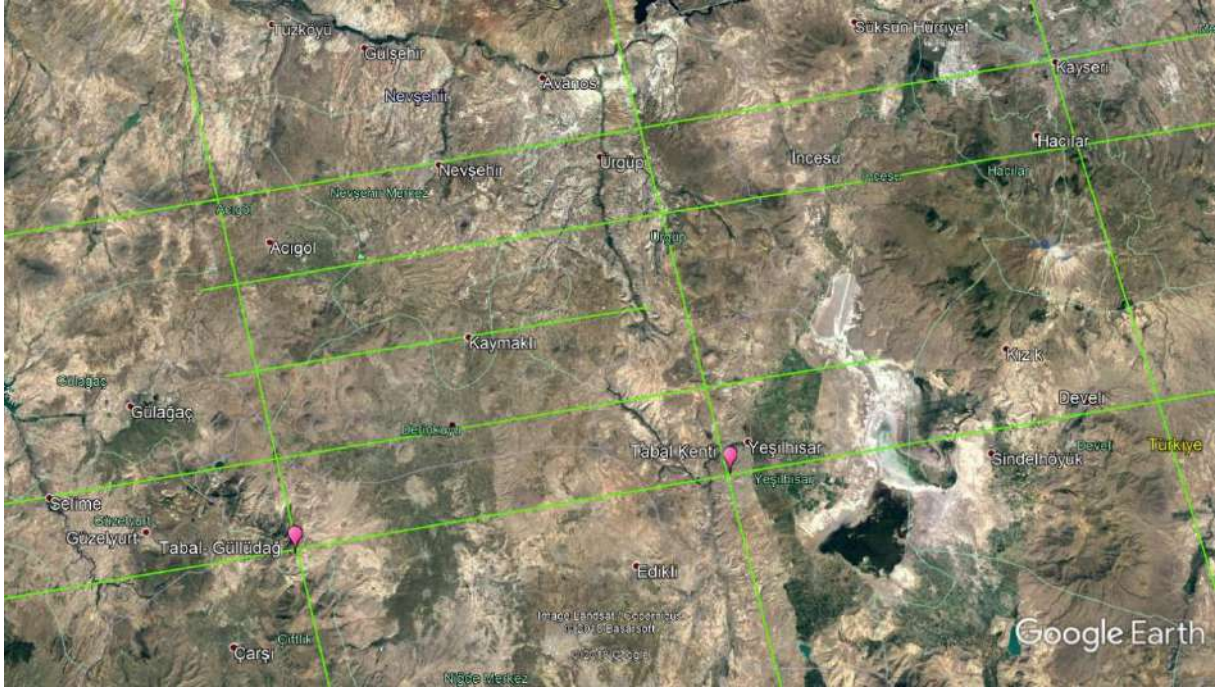
Şekil 18. Karolaj G. Kaynak: Google Earth 2017 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2017. [Görüntü tarihi: 04.08.2017. Yükseklik 417m, Göz hizası 100,10km]

KAROLAJ H (Tabal Krallığı Karolajı) - Açık Yeşil Karolaj

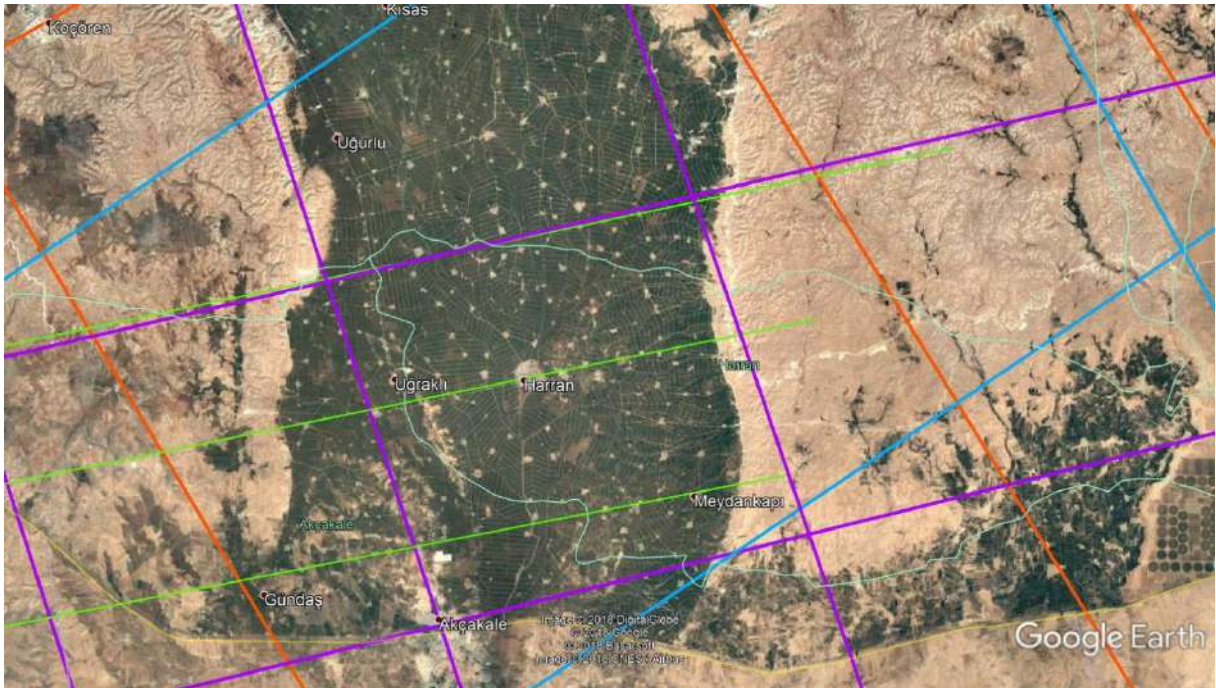
Görünmez karolajlardan bir diğeri Boğazkale'nin çeşitli saldırılar sonucu yıkılmasından sonra Ürgüp bölgesi güneyinde kurulduğu bilinen M.Ö. 850-650 yıllarından kalma Geç Hitit

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 20. Karolaj H. Kaynak: Google Earth 2017 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2017. [Görüntü tarihi: 04.08.2017. Yükseklik 1576m, Göz hizası 110,93km]

Şekil 21. Karolaj H. Kaynak: Google Earth 2017 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2017. [Görüntü tarihi: 04.08.2017. Yükseklik 573m, Göz hizası 7,67 km]

KAROLAJ I (Pers Karolajı) – Mor Karolaj

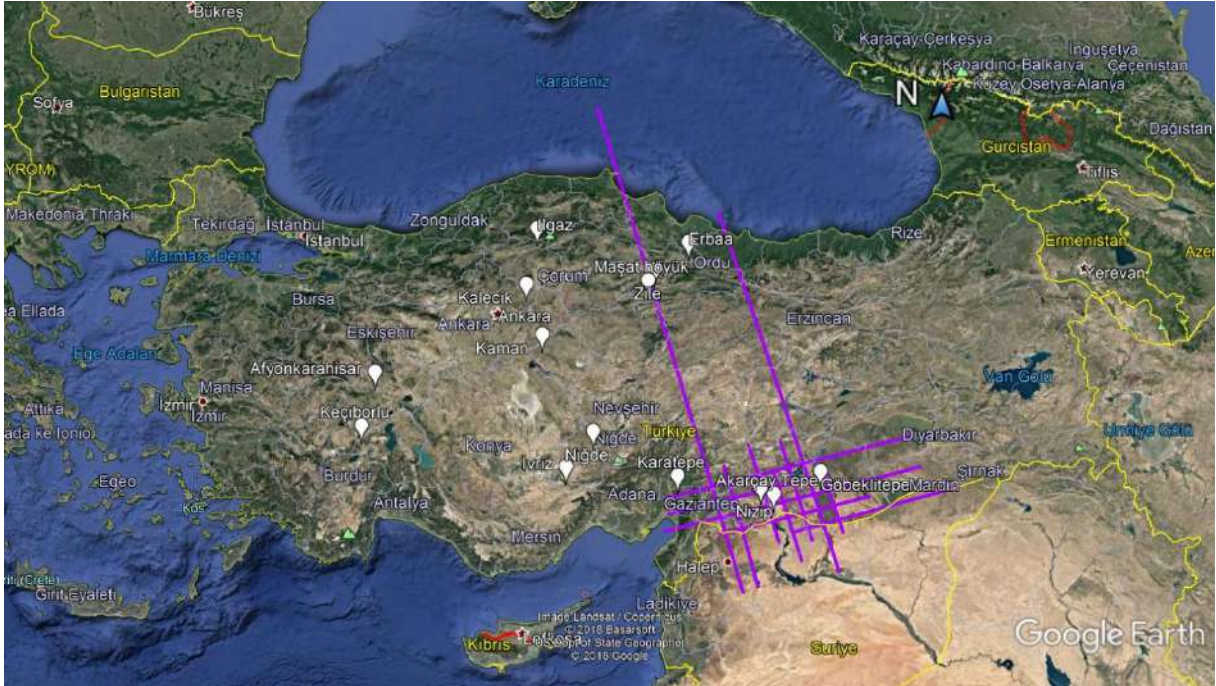
İran’da antik dönemde kullanılan mesafe ölçü birimi olan parasang, Herodot ve Xenophon tarafından kullanıldığı şekliyle (Attika’da kullanılan ölçülere göre), 5328 metreye karşılık gelmektedir (Bivar, 1985). Antik Mısır’da kullanılan 1 sekan (Schoenus) Herodot

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

(1859)'a göre, 60 stadia veya yaklaşık 10,5 kilometredir (Wikipedia, schoenus ve Ancient Egyptian units of measurement, 2018). Temelde 1 sekan, 1 parasang'ın iki katıdır (10656m). Her iki coğrafyada aynı sayının katının kullanılması, sayının yaygın kullanımının var olduğu kabulüne imkân vermektedir. Ayak başparmağından diğer ayak başparmağına 29,6 cm bir ayak ölçüsüdür. 5328 metre bu ölçünün 180 katıdır. 5328 sayısının iki ayak arası mesafe olan 26,64'e bölümü ise, 200 sayısını vermektedir. Bu durumda 26,64 cm'nin bir adım büyüklüğü olduğu, 200 katının 1 parasang ve 5328m'nin 5 katının 26640m olduğu belirlenmiştir. Bu sayının 26,64km.ye denk geldiği değerlendirilerek karolaj sorgulaması yapılmıştır. Orijini Persepolis'tir.

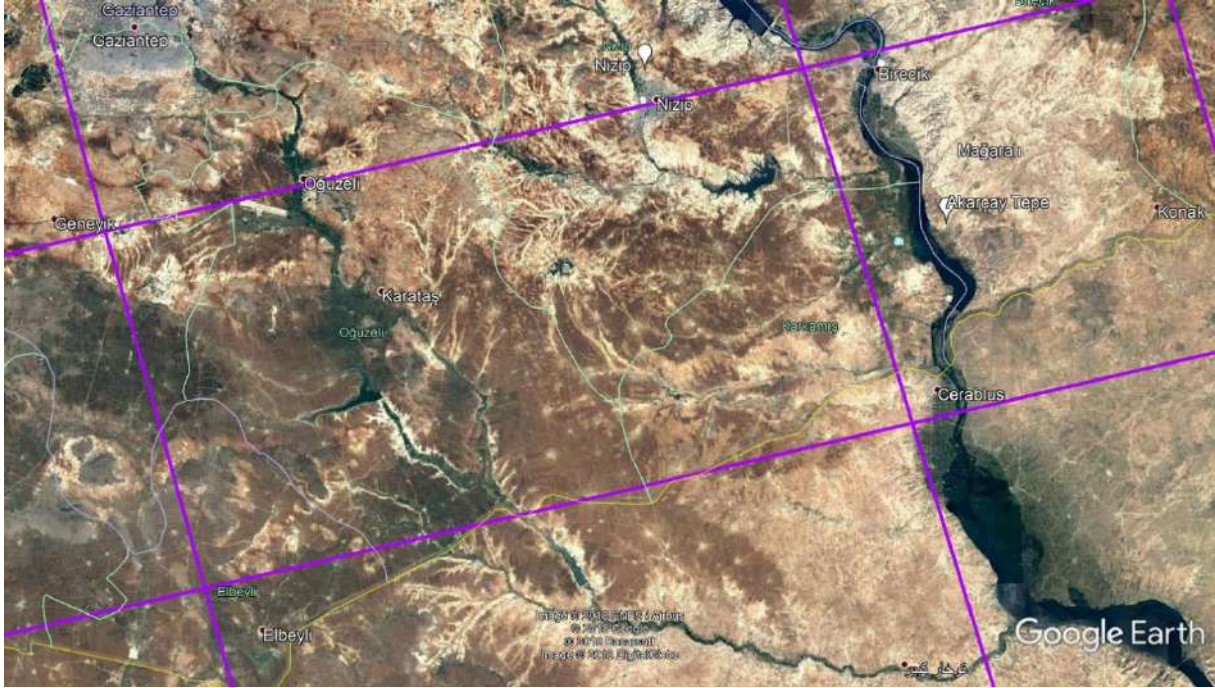
Karolaj I; 26,64km x 26,64 km ebatlarındadır. Karolajın yönü Kuzeybatı'dır. Karolaj I, Karolaj H'ye göre bugünkü kuzeye daha fazla yaklaşmıştır. Karolaj hatları üzerindeki veya hat kesişim noktalarında 43 yerleşme belirlenmiştir. Bazı yerleşmeler; Yolveren, Dicle, Kozan, Bozova, Karatepe, Siverek, Karpuzlu (Diyarbakır), Hilvan, Akçakale, Şanlıurfa, Malatya, Zara, Ünye (Karadeniz)'dir. Şekil 22-23.

Şekil 22. Karolaj I-Pers Karolajı (39°00'27.37"K 36°27'12.76"D) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1172 m. Göz hizası 1726,02 km] Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 23. Karolaj I. Kaynak: Google Earth 2017 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2017. [Görüntü tarihi: 04.08.2017. Yükseklik 425m, Göz hizası 75,82km]

KAROLAJ J – SARI KAROLAJ

Karolaj J; 30 km x 50km ebatlarındadır. Maşathöyük-Karatepe (Adana) hattı belirleyici meridyendir. Maşathöyük'ün orijin olduğu belirlenmiştir. Karolajın yönü bugünkü kuzey kutbuna yakın ve Kuzeybatı-güneydoğu'dur. Karolaj J bugünkü kuzey kutbuna daha fazla yaklaşmıştır. Karolaj hatları üzerindeki veya hat kesişim noktalarında 59 yerleşme belirlenmiştir. Bazı önemli yerleşmeler; Çarşı, Mersin, Karahan, Ürgüp, Dört Yol, Alacahöyük, Erkilet, Kırıkhan, Kayseri, Osmaniye, Kadışehri, Maşathöyük, Suluova, Keçiborlu, Seydişehir, Ulukışla, Karatepe, Reyhanlı, Fatmalı, Karaman'dır. Şekil 24-26.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

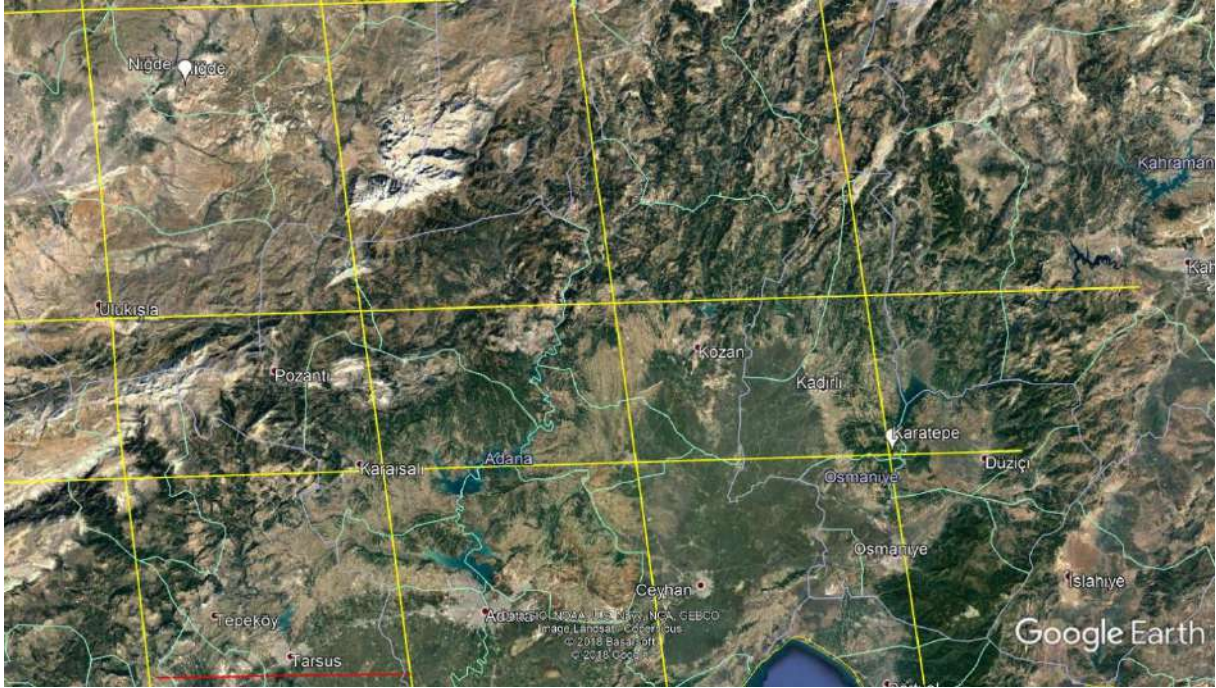
Şekil 24. Karolaj J ($39^{\circ}00'27.37''K$ $36^{\circ}27'12.76''D$) [Görüntü tarihi: 23.11.2013. Yükseklik 1172 m. Göz hizası 1726,02 km] Kaynak: Google Earth 2013 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2018.

Şekil 25. Karolaj J. Kaynak: Google Earth 2017 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2017. [Görüntü tarihi: 04.08.2017. Yükseklik 1239m, Göz hizası 114,02km]

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Şekil 26. Karolaj J. Kaynak: Google Earth 2017 Görüntüsü Üzerine Yazarın Çizimi. 2017. [Görüntü tarihi: 04.08.2017. Yükseklik 384m, Göz hizası 207,33km]

GENEL DEĞERLENDİRME

Mesafe ve zamanın ölçümü, arazi taksimatı, toplumsal karmaşanın önlenmesi ve hukukun oluşturulması için mekânsal planlama ve arazi düzeni oluşturulması gerekmektedir (Eren, 2018a). Karolaj, belirtilen ihtiyaçların karşılanması için oluşturulan, belirli bir mekânsal referansa ve ilkeye göre uygulaması yapılan yeryüzünü ölçme yöntemidir. Arazi ölçümü, ürün miktarı, eğim, mesafe ve zaman hesabı için doğal ve/veya ondalık sayılardan oluşmaktadır.

Karolaj ayrıca, bir coğrafi sayı doğrusu (hat) sistematığıdır. Haritalar karolaj temellidir. Sistematik; yeryüzünün kısmi bir bölümünün veya tamamının basit matematik ve geometri kullanılarak karelere veya dikdörtgenlere eğik veya dik açıyla çizilen paralel hatlarla bölünmesidir. Belirtilen bölünme sonucu bir ızgara düzeni oluşmaktadır. Farklı bir ifadeyle, karolaj; belirli noktalardan geçen eşit uzaklıktaki paralel hatlardan oluşmaktadır.

Antik dönem Anadolu Karolajları; insan yerleşmelerinin, arazi düzeninin ve yaşam sistematiklerinin ölçülmesine ve anlamlandırılabilmesine imkân veren mekânsal girdilerdir. Karolajların nitelikleri; bir alan ya da bölge içerisindeki parselasyonun ilkeli ve hakkaniyetli yapılması endişesi ve barınma alanlarının konumlanması ve arazinin bölünümünün toplumsal olarak kabul gördüğü düşüncesini desteklemektedir. Hâkimiyet sınırları, ticaret aksları ve savaşların haritaların ve dolayısıyla karolajların kullanım alanını genişlettiği düşünülmektedir.

Antik dönem Anadolu Karolajları görünür ve görünmez nitelikleri belirlenmiştir. Söz konusu Karolajlar; değişik başlangıç, sınır ve eksen yönlerine (yönelim) ve ebatlara sahiptir.

Bu bildiride tanımlanan karolajlar; bugün kullanılan koordinat sistemlerinin temelinde olmakla birlikte, kurgulandıkları dönemdeki dünya ve evren algısındaki farklılaşmaya bağlı olarak oluşturulan coğrafi koordinat sistemleridir. Karolajlar, karolajı kullanan antik

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

medeniyet ölçülerine ve sayı sistematiklerine göre dönemlenebilmektedir. Karolajların tamamı düzlemsel dünya algısına göre kurgulanan veinersiyal (hareketsiz) yersel sistemlerdir. Bildiride yer almayan farklı karolajların var olduğu düşünülmektedir.

Karolajlar; ilk olarak, tarım uygulamalarının görüldüğü Güneydoğu Anadolu coğrafyasında iz vermektedir. Orijinleri, yakın çevredeki büyük insan yerleşmesidir. Parselasyon bu orijinden temellidir ve yerleşme çevresinde konumlanmaktadır.

Erken evredeki bu hatlar belirli bir bölgeye aittir. İlk evrede; dar bir alandaki arazinin aynı izohips yüksekliğinde parselasyonu ve belirli bir katsayı ile bölünüm yaratabilmesi amacıyla tasarlandıkları düşünülmektedir. Karolajlar, yeryüzüne Fraktal geometri ile çizilse dahi, üzerlerinden tümlenen doğrular birbirleriyle kesişince görünür olmaktadır. Dolayısıyla, bu evre karolajları; kesişen hatlar ve parselasyon planı görünümü vermektedir. Uygulama alanı çeperinde karolaj ebatları ve uygulama alanı ise, genişlemektedir.

Antik dönem karolaj sistemlerinin; daha sonraki evrelerde, geniş coğrafyaları veya dünyanın tümünü içerecek bir hesaplama ile oluşturulan ve yerleşme konumlarıyla tanımlanan bir sistematığe dönüştüğü belirlenmiştir. Belirli bir yerde veya bölgede, yeryüzündeki bir başlangıç noktasından yapılan dik paralel ölçümler sonucu yaratılan alansal veya bölgesel ızgaralar zaman içinde yerini bir kutup noktası ve merkez (orijin) referanslı daha geniş coğrafyalara ve son evrede tüm dünyaya göre konumlamaya imkân veren karolajlara bırakmıştır. Karolaj sistemlerinde, sayı doğrusunu (poligon) kullanarak bir hat (çizgi) üzerinde yerleşmeler (noktalar) bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle, yerleşmelerin konumları, görünmez karolajları ve dönemsel mekânsal ağırları ve ilişkileri tanımlamaktadır.

Karolaj sistemlerinde çizgi üzerinde keyfi bir merkez noktası bulunmadığı, yönetim merkezi olan merkez yerleşmeye göre konum ve mesafe belirlemesi yapıldığı da değerlendirilmektedir. Kısacası, her karolaj bir orijinden hareketle, bu yerleşmeden başka yerleşmelere paralel olarak büyüyen ve diğer karolajlara göre farklı bir kuzey yönelimi olan bir sistematiktir. İnsanoğlunun teknik ve teknolojik gelişimine bağlı olarak koordinat sistemlerini veya kuzey noktasına göre konumu değişmiş olmalıdır.

Uygulamanın astroloji bilgisi kullanılarak yapılmış olduğu ve yerleşmelerin konumlandığı ve aralarındaki mesafenin ölçülebildiği ve projekte edildiği düşünülmektedir. Ancak söz konusu ilişkinin tespitine dair ileri çalışma yapılması ihtiyacı mevcuttur.

Karolajlar üst üste konumlandığından yerleşmelerle olan ilişkileri ya da yerleşmelerin yer seçimlerinde oynadıkları rollerin bugüne kadar algılanamadığı değerlendirilmektedir.

Karolajlar, geniş bir coğrafi alana hâkimiyetin varlığını gösterdiği ve yerleşmelerin yaratıldıkları döneme ait mekânsal bilgi sunması nedeniyle; Antik yerleşmelerin karolaj sistemine uygun konumlaması antik dönemin mekânsal planlama yaklaşımında bir girdi olarak değerlendirilmelidir. Arazi parselasyonları ve yerleşme konumları üzerinden antik ölçülere göre okunacak karolaj tespiti yöntemi; karolajlarla antik dönem medeniyetlerinin hâkimiyetleri altında olan yerleşmeler, mekânsal ilişki ve ağlar, yerleşme tarihleri ile medeniyet sınırları dönemsel olarak tanımlanabilecektir.

TEŞEKKÜR

Mehmet BİLDİŞ'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

REFERANSLAR

- Akçay, A.. 2014. “Tabal Ülkesinin Tarihsel Süreci Üzerine Bir Değerlendirme”. Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX / 1, 2014, 37-58
- Arimura, M., Balkan-Atlı, N., Borrell, F., Bucak, E., Cruells, W., Duru, G., Erim-Özdoğan, A., Ibáñez, J. J., Maede, O., Miyake, Y., Molist, M., Özbaşaran, M., 2000. “Akarçay Tepe Kazısı, 1999”, in Tuna N., Öztürk J. And Velioğlu J. (Eds.). Ilısu ve Kargamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları, ODTÜ -TAÇDAM, Ankara: 181-90.
- Bivar, A. D. H. 1985, "Achaemenid Coins, Weights and Measures", in Gershevich, Ilya, The Cambridge history of Iran: The Median and Achaemenian Periods, vol. 2, Cambridge University Press, pp. 610–639, ISBN 0-521-20091-1.
- Bogaard, A. Filipović, D., Fairbairn, A., Green, L., Stroud, E., Fuller, D. and Charles, M., 2017. “Agricultural innovation and resilience in a long-lived early farming community: the 1,500-year sequence at Neolithic to early Chalcolithic Çatalhöyük, Central Anatolia”, Anatolian Studies 67 (2017): 1–28
- Bozbay, H. 2009. Neolitik Dönem Akarçay Tepe Yerleşmesinde Küçük Buluntular Işığında Zanaat Ürünleri. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Arkeoloji Anabilim Dalı. (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi.
- Bülbül, P. 2017. “Eski Anadolu’da Tarım Faaliyetleri”, Tarihin Peşinde. 4. Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. Yıl 2017. Sayı 17. 268-282.
- Childe, V. G. 1971. Doğunun Prehistoryası. Şevket Aziz Kansu (Çev.). Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara. 2. Basım.
- Childe, V. G. 1974. Tarihte Neler Oldu. Çev. Mete Tunçay ve Alaeddin Şenel. Alan Yayıncılık. İstanbul.
- Dönmez, S. 2013. “Hitit Döneminde Değişim Araçları ve Ölçü Birimleri”. International Journal of Social Science. Vol. 6 issue 8, 813-832.
- Eren. Ş.G. 2018a. Akarçay Tepe Technical Report. DOI: 10.13140/RG.2.236381.56806.
- Eren, Ş.G. 2018b. “Akarçay Tepe Kartografyası”. (06.05.2018) GAP Zirvesi, 2. Uluslararası Piri Reis Dil-Tarih-Coğrafya Kongresi. 04-06 May 2018. Şanlıurfa.
- Eren. Ş.G. 2018c. “Ancient Smart Cadastrate: Akarçay Tepe Cadastral Map”. (09.05.2018). 26th. FIG Congress. Istanbul. Embracing our smart world where the continents connect: enhancing the geospatial maturity of societies. 06-11 May 2018.
- Herodot; Murray, John, trans., ed. (1859), The History of Herodotus: A New English Version, Oxford University Press.
- Keşanlı, T., 2005. “Anadolu’da İlk Yerleşmeler ve Kentleşme Eğilimleri”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları. 89-96.
- Memiş, E., 2016. Tarihi Coğrafyaya Giriş. Ekin. 3. Baskı.
- Özbaşaran, M., Molist, M. 2007. “Akarçay Tepe, Orta Fırat’ta Neolitik Döneme Ait Yeni Bir Yerleşme” in Mehmet Özdoğan, Nezih Başgelen (Eds). Anadolu’da Uygarlığın

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

Doğu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem: Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 179-187.

Özbaşaran, M. 2008. "9000 Yıllık Bezemeli Kireçtaşları" in Euergetes, Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Vol. II, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü: 833-39.

Reyhan, E. 2010. "Hititlerde Gündelik Hayata Dair İktisadi İlişkiler", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 47 Cilt: 29, 65-82.

Şerbetçi, M. 1999. Türk Haritacılık Tarihi. (1895-1995). TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası. İstanbul.

Towers, S. 2017. Advanced Geometrican a Pueblo Ceremonial site, c 1200CE. Journal of Archaeological Science: Reports, 12: 1 DOI:10.1016/j.jasrep.2017.01.009.

Ünal, A. 2007. Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü I-II. Hamburg.

Üstün, A. 1996. Datum Dönüşümleri. Yıldız Teknik Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış). İstanbul.

İnternet kaynakları:

▪ <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/31888/haritavegrafiknotlari.pdf> Harita ve Grafik Analizler. Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi Ders Notları. (Onur Çalışkan, 2017 [Erişim tarihi: 05.06.2017]).

▪ Graftek. Türkiye'de kullanılan Koordinat Sistemleri. Erişim tarihi 25.09.2018.

▪ Schmidt, K. 08.07.2014. "What is Göbeklitepe?" TED Conference.

▪ Mark, J.J. Fertile Crescent. Ancient History Encyclopedia. 28.03.2018.

▪ <https://eodev.com/gorev/57725810.09.2018>.

▪ <https://en.wikipedia.org/wiki/Parasang10.09.2018>.

▪ <https://en.wikipedia.org/wiki/Schoenus10.09.2018>.

▪ https://en.wikipedia.org/wiki/Ancient_Egyptian_units_of_measurement10.09.2018.

3. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH- COĞRAFYA KONGRESİ

4-7 EKİM, 2018

К ВОПРОСУ ПОДГОТОВКИ НАУЧНОЙ БИОГРАФИИ НАРОДНОГО ПИСАТЕЛЯ ЧУВАШИИ МИХАИЛА ЮХМЫ

В. Н Пушкин

К.пед.наук, доцент, член Союза писателей России, заслуженный работник образования Чувашской Республики, член президиума Чувашского национального конгресса, председатель Чебоксарского отделения Чувашского национального конгресса

pushkinvasilij53@mail.ru

В литературе и искусстве, редко когда великие творители при жизни признаются классиками. Однако бывают и исключения и нам, читателям, предоставляется уникальная возможность общаться с признанными живыми классиками. Одним из таких «счастливчиков» в чувашской, да и российской литературе в целом, можно считать народного писателя Чувашии Михаилу Юхму. Он пришел в литературу, как принято выражаться, от сохи, от земли, от мирного, трудолюбивого народа, знающего, однако, не только сто тысяч слов, поющего не только сто тысяч песен, умеющего вышивать не только сто тысяч вышивок, но и оставивший в истории путь, измеряющийся тысячелетиями. В лихие годы чувашский народ отлично владел саблей, имел верную руку при стрельбе из лука, строил великолепные корабли, выращивал ветрокрылых боевых коней, ковал бронированные доспехи. Ему были подвластны все ветра Великой степи, он поднимал целинные земли Поволжья – все это песнь песней М.Юхмы.

Ключевые слова: народный писатель Чувашии Михаил Юхма, творческий путь писателя, научная биография, Союз писателей Чувашской Республики, художественные произведения на исторические темы, художественная публицистика

Keywords: the national writer of Chuvashia Mikhail Yukhma, a career of the writer, the scientific biography, the Writers' Union of the Chuvash Republic, works on historical subjects, art journalism